

**TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ORTAÖĞRETİM
DÜZEYİNDE SOSYOLOJİK ÖĞRETİMİ**

İLKSEN ÜSTÜNDAĞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ, 2017

**TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ORTAÖĞRETİM
DÜZEYİNDE SOSYOLOJİK ÖĞRETİMİ**

İlksen Üstündağ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin bütün hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren ... (...) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: İlksen

Soyadı: Üstündağ

Bölümü: Felsefe Grubu Öğretmenliği

İmza:

Teslim tarihi: 01.08.2017

TEZİN

Türkçe adı: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ortaöğretim Düzeyinde Sosyolojik Öğretimi

İngilizce adı: Teaching Sociology At The High School Level For Gender Equality

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar adı soyadı: İlksen Üstündağ

İmza:.....

JÜRİ ONAY SAYFASI

İlksen Üstündağ tarafından hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ortaöğretim Düzeyinde Sosyolojik Öğretimi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ve oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Felsefe Grubu Öğretmenliği Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Doç. Dr. Beyhan Zabun)

(Felsefe Grubu Öğretmenliği, Gazi Üniversitesi)

Başkan: (Doç. Dr. Mehmet Ali Dombaycı)

(Felsefe Grubu Öğretmenliği, Gazi Üniversitesi)

Üye: (Yrd. Doç. Dr. Abdullah Durakoğlu)

(Sosyoloji, Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 28/07/2017

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Felsefe Grubu Öğretmenliği Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Ülkü Eser Ünal

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalışmam boyunca fikir ve desteklerini esirgemeyen, özellikle görüşme bölümündeki yardımlarıyla süreci hızlandıran değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Beyhan Zabun'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın ana probleminin oluşmasında bana yol gösteren Felsefe Grubu Öğretmenliği Anabilim Dalı hocalarından değerli hocamız Doç. Dr. Ayten Koç Aydın'a teőekkürlerimi sunuyorum. Son olarak yaşamı boyunca en büyük destekçim olan canım anneme ve ailemin geri kalanına, babama ve ablalarımaya; motivasyonumu yüksek tutmamı sağlayan, ailem bildiğim tüm dostlarıma sonsuz teşekkürler...

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE SOSYOLOJİK ÖĞRETİMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

İlksen Üstündağ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz, 2017

ÖZ

Toplumsal cinsiyet rolleri özellikle ataerkil toplumlarda kadının fiziksel, psikolojik ve ekonomik bağlamlarda örselenmesine sebep olmaktadır. Türkiye’de artan kadına yönelik şiddet olayları toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili geliştirilen kalıp yargıların bir sonucudur. Kadına yönelik şiddetin hem bireysel hem de toplumsal olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için dernekler, sivil toplum kuruluşları ve hükümetin çalışmaları dikkat çekmektedir. Ancak istatistikler bu şiddetin artarak devam ettiğini göstermektedir ve bu da yasaların ve diğer çalışmaların amacına ulaşamadığını akla getirmektedir. Eğitim ise toplumsal bir problemin zaman içinde çözümünü sağlayacak öncü kurumlardan biridir. Bu sebeple toplumsal cinsiyete dair olumsuz kalıp yargılar hakkında toplumsal değişimi sağlayabilecek güçtedir. Bir toplum bilimi olarak kabul edilen sosyoloji ise hem şiddeti hem toplumsal cinsiyeti kendine konu edinmektedir. Bu çalışma Türkiye’deki kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet rollerinin diğer olumsuz yansımalarını en aza indirme amacıyla Ortaöğretim Sosyoloji dersine düşen görevi vurgulamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle literatür taraması yapılarak problem net bir biçimde ortaya konulmaktadır. Ardından Sosyoloji ders kitabı feminist bakış açısıyla incelenmekte ve Sosyoloji dersinin toplumsal cinsiyet eğitime dair yeterliliği hakkında Ortaöğretim Sosyoloji dersi öğretmenleriyle görüşme gerçekleştirilmektedir. Bulgular Sosyoloji dersinin bugünkü halinin toplumsal cinsiyet eğitimi için yeterli olmadığı yönündedir. Araştırmanın sonucunda bu probleme dair görüş ve öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadına Yönelik Şiddet, Eğitim, Sosyoloji Öğretimi

Sayfa Adedi: 74

Danışman: Doç. Dr. Beyhan Zabun

TEACHING SOCIOLOGY AT THE HIGH SCHOOL LEVEL FOR GENDER EQUALITY

(M.S. Thesis)

İlksen Üstündağ

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

July, 2017

ABSTRACT

Social gender stereotyping can provoke physical, psychological and economical disturbance of women particularly in patriarchal societies. Increasing violence against women in Turkey are mainly because of the developed judgement patterns concerning social gender stereotyping. Violence against women has negative impacts both for an individual and the society. Endeavours and plans of institutions, non-governmental organizations and governments draw significant attention. However, as the statistics indicate the continuous raise of violence against women, laws and other related activities seem insufficient. Education, on the other hand, is one of the primary institution to solve a social problem in time. For that specific reason, education has the capability to promote the societal change regarding negative judgement patterns for social gender stereotyping. Sociology which was accepted as a social science discusses both the violence and social gender stereotyping. This thesis emphasizes the role and mission of sociology class at the secondary education to decrease and minimize the violence against women as well as other various negative impacts of social gender stereotyping. In accordance with this objective, literature research has been made and the problem has clearly put forth. Subsequently, sociology course book was scrutinized from a feminist perception and an interview was held with sociology lectures at secondary education regarding the efficiency of sociology

classes specifically for social gender education. Results indicate that the existing version of sociology classes are insufficient. At the conclusion of this research, opinions and suggestions for the defined problem has elaborated.

Key Words: Gender, Violence Against Women, Education, Teaching Sociology

Page Number: 74

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Beyhan Zabun

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM 1	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problemin Durumu.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Varsayımlar.....	4
1.5. Sınırlılıklar.....	5
1.6. Tanımlar.....	5
BÖLÜM 2.....	7

2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Şiddet Nedir?.....	7
2.1.1. Şiddetin Tanımı ve Etimolojisi	7
2.1.2. Şiddetin Kaynakları	9
2.1.3. KYŞ'den Önce: Mizojini.....	12
2.1.4. Eğitim – Şiddet İlişkisi.....	14
2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	17
2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Nedir?.....	18
2.2.2. Feminist Perspektif ile Toplumsal Cinsiyet.....	21
2.2.3. Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi.....	23
2.3. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet ve Sonuçları.....	26
2.3.1. KYŞ ile Mücadele	29
2.4. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim	31
BÖLÜM 3	35
3. YÖNTEM.....	35
3.1. Çalışma Grubu.....	36
3.2. Verilerin Toplanması.....	36
3.3. Verilerin Analizi.....	36
BÖLÜM 4	37
4. BULGULAR VE YORUM.....	37
4.1. Ortaöğretim Sosyoloji Ders Programı ve Kitabında Toplumsal Cinsiyet.....	37
4.1.1. Ders Kitabında Toplumsal Cinsiyet Hakkındaki Görsel Öğeler.....	39
4.1.2. Ders Kitabında Toplumsal Cinsiyet Hakkında Örnek Metinler, Bilgi Notları ve Diğer Öğeler	43
4.2. Lise Sosyoloji Öğretmenleriyle Yapılan Görüşmeden Elde Edilen Bulgular ve Görüşmenin Değerlendirilmesi	50

4.2.1. Öğretmenlerin Toplumsal Cinsiyet Kavramına İlişkin Tanım ve Görüşleri.....	50
4.2.2. Ataerkil Toplumlarda Kadının Konumlandırılışı ve Türkiye'deki Durum Hakkında Öğretmenlerin Yorumları	52
4.2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hakkında Öğretmenlerin Duyarlılığı ve Ders Kapsamında Toplumsal Cinsiyet	54
4.2.4. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitabı Hakkındaki Görüş, Eleştiri ve Önerileri	57
BÖLÜM 5	61
5. SONUÇ VE TARTIŞMA	61
5.1. Sonuç	61
5.2. Öneriler	63
KAYNAKLAR	66
EKLER	72
EK – 1	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Görsel 4.1.1.1.	40
<i>Şekil 2.</i> Görsel 4.1.1.2.	40
<i>Şekil 3.</i> Görsel 4.1.1.3... ..	41
<i>Şekil 4.</i> Görsel 4.1.1.4.	41
<i>Şekil 5.</i> Grafik 4.1.1.1.	42
<i>Şekil 6.</i> Görsel 4.1.1.5.	42

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

KYŞ: Kadına Yönelik Şiddet

KYAIŞ: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

ŞÖNİM: Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖĞR.: Öğretmen

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Türkiye’de her geçen gün artan şiddet olaylarına ilişkin haberler dikkat çekmektedir. Bununla birlikte şiddet haberlerinin gündemden hiç düşmemesine rağmen yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen istatistiksel veriler net bir biçimde derlenememektedir. Artan şiddet olaylarına ilgi gösterildiğinde bu olayların birçoğunun kadına yönelik şiddet (KYŞ) olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine başvurularak, KYŞ ve/veya kadına yönelik aile içi şiddet (KYAİŞ) ile ilgili araştırma raporları incelendiğinde, oranların azımsanmayacak boyutta olduğu ve bu şiddeti besleyen unsurların başında gelenekselleşmiş toplumsal cinsiyet rolleri olduğu göze çarpmaktadır.

Birey doğumundan itibaren cinsiyetine göre kültürel ve sosyal düzenin çeşitli normları aracılığıyla şekillenmeye başlamaktadır. Aile, devlet, medya, din gibi toplumsal kurumlar toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesinde aracı olduğu gibi eğitim de bu kurumların başında gelmektedir. Yaşam boyunca bu norm ve roller eğitim aracılığıyla iyice pekiştirilirken; kişinin davranışları, ilişkileri, günlük yaşamı, özellikle ortaöğretim öğrencilerinin meslek seçimleri gibi birçok yönelim bu rollere göre belirlenmektedir.

Şiddet tek başına dahi sosyolojinin ve eğitimin konusu olabilir ancak özellikle toplumsal cinsiyet rollerinden beslenen bir şiddet, fiziksel veya psikolojik her türlü boyutuyla, insan ilişkilerini ve hatta sosyolojik kurumlar arasındaki ilişkileri etkilemesi sebebiyle hem sosyolojinin hem de eğitimin en önemli konularından biri olarak kabul edilmektedir. Artan şiddet olayları ve özellikle KYŞ’nin dozundaki artışlar ve bu olayların sık sık gündeme gelecek biçimde devamlılık göstermesi, konunun sosyoloji öğretiminde doğru ve yeterli biçimde ele alınmadığını akla getirmektedir.

Bu çalışma öncelikle şiddet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını kuramsal bir biçimde aktarmaktadır. Ayrıca feminist bir bakış açısıyla hem sosyoloji ders kitabını eleştirel

biçimde incelemekte hem de Ortaöğretim sosyoloji öğretmenleri ile yapılan görüşmeler doğrultusunda, konuya dair problemleri ortaya koymayı ve çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

1.1. Problem Durumu

“Ortaöğretim sosyoloji derslerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dair farkındalık oluşturmaya yönelik eğitim yeterli midir?” sorusu, bu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Bu sorunun yanıtı hakkında araştırmacının bir varsayımı vardır. Bu varsayım doğrultusunda problemin çözümü için Ortaöğretim Sosyoloji ders programı ve ders kitabı incelenmiş, toplumsal cinsiyet hakkında literatür taraması yapılmış, 18 sosyoloji öğretmeni ile görüşülerek ve neticeler ışığında probleme çözüm önerileri getirilmiştir.

Toplumsal cinsiyet, şiddet ve bu iki kavram arasındaki ilişki sosyal bilimle ilgilenen araştırmacılar için oldukça popüler konulardan biridir. Bu bağlamda tezin ana problemini aydınlatacak birçok farklı çalışma literatürde mevcuttur. Toplumsal cinsiyet rolleri veya feminist bakış açısı içeren çalışmalar genellikle kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet, feminist tarih yazıcılığı, kadın imgesi ve sanat tarihinde kadının konumu gibi konulara odaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve eğitim ilişkisi hakkındaki çalışmalar ise söz konusu diğer çalışmalardan daha kısıtlıdır.

Toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlik ve eğitim ilişkisi kurulurken dört temel yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bunlar: Cinsiyet rolü veya toplumsallaşma teorileri, farklılık teorileri, yapısalcı ve post yapısalcı yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlardan özellikle ilki, yani toplumsallaşma teorileri ve 1970’li yıllardaki ilk feminist eleştiriler, cinsiyet rollerinin yeniden üretimi konusunda okullara, öğretmenlere ve eğitim materyallerine odaklanmaktadır (Sayılan, 2008).

Toplumsal cinsiyet ve eğitim ilişkisi hakkındaki çalışmalardan biri Firdevs Gümüšoğlu’nun “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı kitabıdır. Gümüšoğlu tıpkı ilk feminist eleştirilenler gibi cinsiyetçi kalıp yargıların yeniden inşasına dair izleri ders kitaplarında aramıştır. Söz konusu eserin ilk basımı 1996 yılında yayınlanmış olsa da, yazarın yeni ön sözüyle birlikte kitap 2016 yılında güncellenerek yeniden basılmıştır. Bu kitap 1928’den günümüze, genellikle ilköğretim ders kitaplarının içeriğine yönelik bir analiz içermektedir (Gümüšoğlu, 2016).

Gümüőođlu'na göre (2016) özellikle cinsiyete dayalı iş b6lümü konusu ders kitaplarındaki metinler ve görseller aracılığıyla toplumsallaőtırılmakta, pekiştirilmektedir. Farklı yıllarda kullanılan ilköğretim Hayat Bilgisi ya da Türkçe kitaplarında annelere hep mutfak önlüğü giydirilmekte, anneler dantel örmekte babalar ise ekmeği üretmekte veya eve ekmek getirmektedir. Bu toplumsallaőtırma biçimi ise feminist bakış açasına göre son derece sorunludur. Gümüőođlu'nun bu çalışması ortaöğretim sosyoloji dersindeki toplumsal cinsiyet algısına yönelik bir içeriğe sahip olmamasına rağmen bakış açası ve içerdii örnekler sayesinde bu tezin ana problemi için yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Ayrıca tezin ana problem haricindeki diğer problemleri őyledir: Şiddetin kaynakları nelerdir? Kadına yönelik şiddette mizojinist bakış açasının etkisi var mıdır? Eğitimin şiddet olaylarını azaltma misyonu var mıdır? Ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıp yargılar ile KYŞ arasında pozitif korelasyon mu vardır? Türkiye yakın tarihinde KYŞ ile ne ölçüde mücadele etmiştir, bu mücadele ne ölçüde sonuç vermiştir? Eğitim aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerindeki kalıp yargılar yıkılabilir mi? Sosyoloji ders kitabı ve sosyoloji öğretiminin, toplumsal cinsiyet eőtliđi bağlamında ihtiyacı olan deđiőtme yönelik sosyoloji öğretmenlerinin öneriler var mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın ana amacı, ölkemizde kadının her bağlamda örselenmesine iliőtkin Ortaöğretim öğrencileri ve Sosyoloji öğretmenlerinde farkındalık oluőturmaktır. Bu duyarlılık ile birlikte toplumsal cinsiyet eőtliđinin sosyolojik öğretimindeki problemleri ortaya koymak ve en aza indirmek için ç6züm önerileri sunmak çalışmanın bir diğer amacıdır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma ile birlikte KYŞ oranındaki artış ve özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin dolaylı ya da doğrudan farklı bağamlarda kadını örseledii aktarılmaktadır. Ayrıca çalışmada kullanılan yöntemler aracılığıyla ortaya konan probleme dair ç6züm önerileri sunulmaktadır. Böylece toplumsal bir sorun olan, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan KYŞ'Yİ eğitimle yenmek adına önemli bir adım atılmaktadır.

1.4. Varsayımlar

Önemli bir sorun olan artan şiddet olaylarının özellikle kadına yönelik gerçekleşmesi toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini de içermektedir. Çalışmanın varsayımlarından biri toplumsal cinsiyet rollerinin gelenekselleşmiş kalıplarının, kadının toplum içinde farklı bağlamlarda örselenmesine yol açması üzerinedir. Bir diğer varsayım ve çalışmanın ana varsayımı; Ortaöğretim Sosyoloji derslerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dair eğitimin yeterli düzeyde olmaması olarak belirlenmektedir. Çalışmanın bu problemi ortaya koyarak sunacağı çözüm önerileri, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sosyolojik öğretiminin yeterli düzeye yükseltilmesi, eğitim sayesinde kadına bakış açısını değiştirecek ve kadının örselenmemesi için önemli bir zemin oluşturacaktır.

Çalışmanın diğer problemlerine yönelik varsayımlar ise şöyledir: Şiddetin tek bir kaynağı yoktur; evrimsel psikoloji, sosyal psikoloji ve şiddetin tarihi incelendiğinde farklı kaynaklar ön plana çıkmaktadır ve şiddet her bir kaynaktan belli ölçülerde beslenerek devam etmektedir. Mizojini, tarihsel araştırma yapıldığında da KYS'nin önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Gerek aile içi eğitim gerek örgün eğitim şiddeti azaltma amacındaki önemli bir toplumsal kurumdur. Ataerkil toplumlardaki toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıp yargılar ne kadar güçlü ve sayıca çoksa KYS de o kadar güçlü ve oransal bakımdan büyük bir problemdir. Türkiye KYS ile çeşitli biçimlerde (yasalar veya sivil toplum kuruluşları aracılığıyla) mücadele etmiştir. Ancak problemin devamlılığı mücadelenin olumlu sonuç vermediğini göstermektedir. Eğitim toplumsal dönüşümü sağlamak adına öncü kurumlardan biridir ve toplumsal cinsiyet rollerinin kalıp yargılarını yıkmak için etkili olacaktır. Çalışmadaki bu varsayımlar literatür taramasından elde edilen bilgiler ve öğretmenlerle yapılan görüşmeden elde edilen bulgular aracılığıyla desteklenmektedir.

Son olarak sosyoloji ders kitabı ve sosyoloji öğretiminin, incelemeler sonucu toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değişikliğe ihtiyacı olduğu çalışma boyunca iddia edilmektedir. Sosyoloji öğretmenlerinin de bu görüşü desteklediği ve değişime yönelik önerileri olduğu bir diğer varsayımdır ve görüşme aracılığıyla bu varsayım da desteklenmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma Lise Sosyoloji ders kitabı ve Türkiye'deki bir grup lise öğretmeni ile gerçekleştirilen odak grup görüşmesinin neticeleri ile sınırlıdır. Feminizmle ilgili önyargı veya yanlış bilinen bilgiler araştırmacıyı kısıtlayıcı özellik taşımaktadır.

1.6. Tanımlar

Şiddet: Şiddet kelimesinin etimolojisine bakıldığında kuvvet, baskı, iktidar gibi farklı anlamlar içerebilmektedir (Dursun, 2011). Dünya Sağlık Örgütü ise şiddeti; yaralanma, ölüm, psikolojik zarar veya kayıp ile sonuçlanan veya bunlarla sonuçlanması muhtemel olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye, bir gruba veya topluluğa karşı fiziksel şiddet ve gücün tehdit veya fiili olarak kasıtlı kullanımı şeklinde tanımlamaktadır (Altıntaş, Ünsal, Topaloğlu, & Güleç, 2012).

Toplumsal Cinsiyet: Birçok farklı tanıma rastlamak mümkündür. Scott'a göre; cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilmiş bir toplumsal kategoridir. Delphy'e göre cinsiyetler basitçe biyolojik-sosyolojik karakterler değil, erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının oluşturduğu sınıflardır (Saygılıgil, 2016, s. 10). Bu çalışmada birbirinden farklı yaklaşımlardaki toplumsal cinsiyet tanımlarına ayrı ayrı yer verilecektir.

Kadına Yönelik Şiddet (KYS): Cinsiyete dayalı, kadınlara fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar veya sıkıntı veren ya da vermeye yol açabilecek her türlü şiddet fiili ya da tehditidir (Saygılıgil, 2016, s. 249).

Feminist Hareket: Sadece teori ile sınırlandırılmayan; kolektif olarak kendi üzerine düşünme pratiğini de içinde barındıran, değerler, öncelikler ve dil hakkında bir ihtilafın baş gösterdiği, yaşamın her alanında dolayısıyla eğitimde ve feminist yöntem aracılığıyla akademide de önem taşıyan tutum ve davranış örüntüleridir (Özkazanç, 2013).

Feminist Yöntem: Feminist düşüncenin eşlik ettiği ilgi alanları çerçevesinde, feminist perspektifin rehberlik ettiği, araştırmacının kimliğini ve kişisel deneyimlerini, kendi öznellik ve duruşunu çalışma sürecine yansıtarak benimsediği araştırma yöntemidir (Saygılıgil, 2016, s. 276-285).

Sosyoloji Öğretimi: Türkiye'de liselerde 2012-2013 öğretim yılından itibaren beş yıl boyunca, Emine Aşan tarafından kaleme alınan ders kitabı rehberliğinde Sosyolojinin

temel kavramlarının öğrenciye aktarıldığı derstir. Bu çalışmada sosyoloji öğretimi bu tanıma yönelik eleştirel bir bakış açısıyla ele alınacaktır.

BÖLÜM 2

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın temel kavramları olan şiddet, toplumsal cinsiyet ve eğitim hakkında çeşitli tanım ve görüşlere ayrıca bu kavramların birbirleriyle ilişkilerine yer verilecektir. Bu bağlamda literatürdeki görüşler ve eleştiriler değerlendirilecek ve sentezlenerek aktarılacaktır.

2.1. Şiddet Nedir?

Bu çalışma Türkiye’de kadına yönelik şiddetin (KYŞ) artması probleminden ortaya çıktığı için öncelikle şiddeti anlamaya yönelmektedir. Bunun için şiddetin tanımı, etimolojisi kökeni, eleştirisi, toplumsal cinsiyet ve eğitimle ilişkisi çerçevesinde bir araştırma yapılmıştır ve elde edilen bilgiler bu sıralama ile ele alınmaktadır.

2.1.1. Şiddetin Tanımı ve Etimolojisi

İçinde bulunduğumuz yüzyılda gerek Türkiye’de gerek Dünyada, insan ilişkilerinde veya uluslar arası ilişkilerde; kanlı terör eylemleri, cinayetler veya psikolojik biçimleriyle şiddet olayları oldukça yankı uyandırmaktadır. Bu durum araştırmacıların zihninde çeşitli problemler oluşturmakta ve dolayısıyla onları şiddeti anlamaya yönelik çalışmalara yönlendirmektedir.

Bu çalışmaların bazıları hukuk – şiddet – iktidar ilişkisini merkeze almakta iken felsefi perspektifte daha fenomenolojik ya da diyalektik tarzda bir ele alış mevcuttur. Ancak şiddeti anlamak adına ilkin etimolojisini anlamak gerekmektedir. Şiddetin etimolojisi hakkındaki çalışmalar incelendiğinde Dursun (2011), şiddet sözcüğünün Arapça, Latince

ve Almanca kökenlerine değindiği gibi ayrıca Platon'a da başvurarak şiddetin etimolojisine dair bir derleme sunmaktadır.

Şiddet sözcüğü Türkçeye Arapçadan geçmektedir ve sertlik, sıkılık anlamlarına gelmektedir. Bu anlamıyla İtalyancadaki 'violare' den farklılık göstermektedir. *Violare* incitmek, zarar vermek, ihlal etmek gibi anlamlar taşımaktadır. İngilizce literatürde daha sık kullanılan *violence* ise Türkçedeki kuvvet anlamıyla örtüşmektedir (Dursun, 2011, s. 3).

Platon'un Yasalar eserinde ve Eski Yunanca'da şiddet *bia* kelimesinden gelmektedir ve *bia* isim olarak kuvvet, güç, iktidar anlamı taşımakta iken fiil anlamıyla kısıtlamak, zorlamak, baskılamak anlamlarını taşımaktadır (Dursun, 2011, s. 4). Şiddet kelimesinin etimolojisindeki bu anlamlar bugün KYŞ hakkındaki çalışmaları daha da aydınlatır niteliktedir. Son olarak yine Dursun (2011), kelimenin Almancadaki karşılığı *Gewalt*'in hukuk kuran şiddet anlamı içerdiğini açıklamaktadır.

Bu etimolojik inceleme şiddet başlığı altında birçok farklı kavramı beraberinde getirmektedir. Bu kavramlar şiddetin fiziksel, psikolojik, ekonomik şiddet gibi farklı türlere ayrılmasının da temelini oluşturmaktadır.

Şiddetin genel ve basit tanımlarının ötesinde birçok unsurla şekillenen karmaşık bir yapısı olmakla birlikte birçok araştırmacı da tarih boyunca çeşitli çalışmalar ortaya atmıştır. Örneğin Bandura, güç ve baskı uygulayarak karşıdaki bireyin bedensel veya ruhsal zarar görmesine sebep olacak davranış örüntülerinin tümünü şiddet tanımına dahil etmektedir. Bir başka tanım ve Medeni Kanuna göre ise şiddet, bir insanın istemi üzerinde, onu geri adım attırmaya zorlayacak baskı uygulanması demektir (Polat, 2015, s. 15).

Şiddet söz konusu olduğunda Walter Benjamin'in (2014) 'Şiddetin Eleştirisi Üzerine' adlı denemesi önemli başvuru kaynaklarından biridir. Bu deneme, hukuk ile şiddetin karşılıklı etkileşimlerini merkeze alan bir çözümleme sunmakla birlikte Benjamin'in "Çatışmaların şiddet dışı çözümü gerçekten mümkün müdür?" sorusu aracılığıyla bu çalışma için bir kez daha önem taşımaktadır.

Söz konusu soru bugün toplumsal ilişkilerin birçok alanına nüfuz eden farklı biçimlerdeki her türlü şiddet olayının azaltılması veya ortadan kaldırılması bakımından yol göstericidir. Bunun için ilişkilerde şiddet içeren iletişim araçları yerine saf olarak şiddet dışı araçlar konabilir. Nezaket, sempati, barış sevgisi, güven ve benzeri şeyler şiddet dışı araçların subjektif önkoşulu olarak kabul edilmektedir (Benjamin, 2014, s. 31).

Özellikle KYŞ söz konusu olduğunda şiddet ve iktidar ilişkisini de doğru kurmak gerekmektedir. Benjamin'e (2014) göre hukuk kurmak, şiddetten arınmış, şiddetten bağımsız olarak düşünülemez. Hukuk kurmak iktidar kurmaktır ve bu da şiddetin dolaysız tezahür ediş eylemidir. Bu açıklamalar KYŞ'nin artık bireysel yani toplumdaki bağımsız değil de ataerkil düzenin, sistemin bir şiddeti olduğuna dair feminist eleştirileri haklı çıkarmaktadır.

2.1.2. Şiddetin Kaynakları

Bugün şiddet kavramı biyoloji, psikoloji, sosyoloji gibi farklı disiplinler tarafından analiz edilmektedir. Şiddetin bu gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına girmesi bu kavramın oldukça karmaşık, çok boyutlu bir kavram olduğunun göstergesidir (Kızmaz, 2006, s. 248). Modernite öncesi zamanlarda, örneğin Antik Roma'da, şiddet her yerde ve aleni biçimde ortada olan bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal pratiğin ya da iletişimin bir parçası gibidir. Bunu o dönemlere ait teatral eserlerde, Yunan mitolojisinde veya diğer sanat eserlerinde görmek mümkündür. Öte yandan modernitede şiddet anonimleşmiş, 'öteki'ne yönelişinin yanı sıra kişinin performans kaygısı sebebiyle artık söz konusu şiddeti kendine de yönlendirmesiyle içselleştirilmiştir (Chul Han, 2016). Bu sebeplerle, yani tarih boyunca süregelen şiddet kavramının modern toplumda içselleştirilmesi sebebiyle, şiddet artık daha da karmaşık ve araştırılması zaruri bir hale gelmektedir.

Evrimsel psikoloji bireylerdeki saldırganlığı uyum mekanizmasının bir parçası olarak görmektedir. Buss'dan aktaran Kaplan'a göre (2016) saldırganlığın ortaya çıktığı uyum sorunları şöyledir: Başkalarının değerli kaynaklarını ele geçirme, öz-savunma, olası saldırganlık durumlarında rakiplerini caydırma, cins içi rekabette üstünlük, güç hiyerarşisinde konumunu yükseltmek, eşleri cinsel sadakatsizlikten caydırma.

Bahsi geçen bu uyum sorunlarından özellikle sonuncusu, eşleri cinsel sadakatsizlikten caydırma, bugün toplumlarda KYŞ'nin ortaya çıkmasının sebepleri arasında değerlendirilebilir. Öyle ki literatürde 'namus kültürü' olarak adlandırılan ve çeşitli çalışmalarda şiddet olaylarının artmasına sebep olduğu söylenen unsurun da aynı uyum sorunu olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin:

“Michigan Üniversitesi Psikoloji Profesörü Richard Nisbett ve Illinois Üniversitesi Psikoloji Profesörü Dov Cohen (1995) *Namus Kültürü* adlı kitapta Amerika'nın güneyinde kuzeye göre daha yaygın olan şiddeti inceliyor. Bu incelemede Amerika'nın güneyindeki şiddetin muhtemel nedenleri olarak öne sürülen dört ayrı açıklama yer alıyor: (a) yüksek hava sıcaklığı, (b) kölelik, (c) yoksulluk ve (d) namus kültürü. Nisbett ve Cohen namus kültürünün şiddet

üzerinde diğer üç unsurdan bağımsız ve daha güçlü bir rol oynadığını ileri sürüyor” (Kaplan, 2016, s. 52).

Bazı sosyal psikolojik çalışmalara göre namus kavramı farklı kültürlerde farklı biçimlerde algılanmaktadır. Türkiye’deki namus kavramına odaklanıldığında, namus kelimesinin çok farklı anlamlara gelebileceği görülmektedir. Şeref, iffet, onur bu anlamlardan bazılarıdır. Sosyal kurallarla ilgili olan bu kavramlar en çok da cinsellik hakkında ortaya çıkmaktadır ve özellikle ataerkil toplumlarda kadının cinselliği ailenin onuru ya da namusu ile ilişkilendirilmektedir (Sakallı Uğurlu & Akbaş, 2013). Bu ilişkilendirme biçimi hem cinsiyetçi yargıları hem de KYŞ’yi beraberinde getirebilmektedir.

Evrimsel psikolojiye göre şiddet olaylarını ortaya çıkaran saldırganlık güdüsü genetik bir mirastır ancak böyle bir güdünün etkinleşmesi veya dizginlenmesi toplumlar arasında farklılık göstermektedir. Dolayısıyla her bir bireyde var olduğu düşünülen bu güdünün şiddet olaylarını ortaya çıkarıp çıkarmayacağı toplumun kültürel, fiziksel veya yasal şartları önemli bir rol oynamaktadır (Kaplan, 2016, s. 51).

Şiddetin kaynağı hakkında evrimsel psikoloji dışındaki bir diğer önemli bakış açısı sosyal psikolojiden gelmektedir. Sosyal psikoloji saldırganlığı sosyalleşmenin bir yönü olarak görmektedir. Burada saldırganlık ile şiddet denk kavramlar olarak ele alındığında, bu iki kavram birine veya bir şeye zarar verme amacıyla yapılan davranışlar olarak anlaşılmaktadır. Sosyal psikoloji bu davranışların ardındaki niyete önem verir nitelikte bir bakış açısına sahiptir (Kağıtçıbaşı, 2013, s. 384).

Günümüz feminist araştırmalarda sıklıkla eleştirilen şiddetin kaynağı hakkındaki en eski görüşlerden biri Freud’a aittir. Freud’dan aktaran Kağıtçıbaşı (2013), saldırganlığın enerji boşaltma işlevi sebebiyle gerekli bir boyutu olduğuna değinmektedir. Bu görüşe psikanalitik kuramda katarsis adı verilirken çıkarımı destekleyecek herhangi bir delile ise rastlanmamaktadır.

Bireylerdeki saldırgan davranışlarda evrimsel psikolojideki güdüsel durumları kabul etmekle birlikte yeterli görmeyen sosyal bilişsel kuram ise saldırganlığın bireyin hem biyolojik durumuyla hem de içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevreyle ilişkisi olduğunu savunmaktadır (Bandura, 2001).

Şiddet konusuna feminist bir bakış açısıyla yaklaşmak, sosyal psikolojik kaynakları öğrenmenin yanı sıra psikanalizden faydalanmayı da gerektirmektedir. Söz konusu kadına yöneltilen eril şiddet olduğu için Freud ve Lacan’ın yol göstericiliği önem taşımaktadır.

Freud'da şiddet kavramı tıpkı kelimenin etimolojisinde olduğu gibi başka kavramları beraberinde getirmektedir. Bunlar saldırganlık, yıkıcılık, acı-haz, sevgi, nefret, korku, kaygı gibi kavramlardır. Freud'dan aktaran Özkazanç (2013), yazarın özellikle Totem ve Tabu eserindeki Ödipal kurgudan yola çıkarak kurucu şiddetin kökenlerini irdelemektedir. Bu kurguya göre süreç iktidara göz diken erkek bireyler arası rekabet, nefret, hadım edilme korkusu, bu korkuyu bastırma, nihayetinde otoriteyi kabul etme ve erkek kardeşliği biçiminde ilerlemektedir. Bu da kurucu şiddeti ve iktidarı ortaya çıkarmaktadır.

Butler ise şiddeti aleni zorlama anlamından çıkararak bireyleri herhangi bir norma uymaya yönlendiren pratiklerin bütünü olarak yorumlamaktadır. Şiddet kurbanı olarak nitelendirilebilecek birey böyle bir düzen içinde idrak edilemediği için şiddete maruz kalmakta ve yaşamı değersizleştirilmektedir. Öte yandan şiddeti uygulayan ise normları sarstığını düşündüğü bireyi tehdit unsuru olarak gördüğü için şiddet davranışına devam etmektedir. Bu açıklamalar LGBT bireyler ya da geleneksel roller dışına çıkan/çıkmaya çalışan kadınların neden şiddete maruz kaldığını açıklar niteliktedir (Özkazanç, 2013, s. 49).

Şiddet kavramına dair çağdaş düşünceler ise daha ziyade iktidar kavramıyla ilişkidir. Galtung şiddeti daha çok bir hükmetme yolu olarak açıklamaktadır. Ayrıca diğer iki düşünür; hiyerarşik yapılanmayla kendini gösteren yapısal şiddetle, sistemin içine gömülü, iktidarı ayakta tuttuğu düşünülen simgesel şiddet ile Bourdieu ve simgesel ve yapısal şiddetten çok da farklı olmayan nesnel şiddet düşüncesiyle Zizek'in iddia ve çözümlenmeleri bu çağdaş görüşlere örnek oluşturabilir (Chul Han, 2016, s. 84-85).

İnsan biyolojisinden psikolojisine, toplumların özelliklerinden sosyo-kültürel ayrımlara, fiziksel baskılardan dile ve simgesel boyutlara, ödipal kompleksten iktidara kadar uzanan bu derinlemesine analizler şiddetin bir kez daha ne kadar karmaşık ve çok boyutlu bir kavram olduğunu gözler önüne sermektedir.

Şiddete ilişkin her bir analiz bugün şiddetin farklı türlere ayrılarak incelenmesinin temelini oluşturmaktadır. Sözel şiddetin simgesel şiddetten, ekonomik şiddetin Galtung'un yapısal şiddetinden doğduğunu söylemek mümkündür. Her ne biçimde ve gerekçeyle olursa olsun şiddetin hem şiddet uygulayan ve uygulanan taraflara hem de toplumlara karşı olumsuz sonuçları göz ardı edilemeyecek biçimdedir. Bu sebeple başta eğitim aracılığıyla olmak üzere şiddeti ortadan kaldıracak bir toplumsal dönüşümü hedefleyen yaklaşım ve çalışmalara ihtiyaç vardır.

2.1.3. KYŞ'den Önce: Mizojini

Mizojini kelime anlamı olarak kadına karşı olumsuz yargı veya kadından nefret etmek demektir. Eski Yunan düşünürlerinden günümüz popüler kültürüne kadar her yerde mizojininin izlerine rastlamak mümkündür (Holland, 2016). Kadına karşı söz konusu olumsuz yargı ve bu yargı neticesinde ortaya çıkan davranış örüntüleri KYŞ'nin kaynağı olarak değerlendirilebilir. Üstelik kadına karşı herhangi bir nefret suçu olarak değerlendirilmeyen ancak kadını siyasetten, sanattan ve toplumsal hayattan uzak tutan, tutmaya çalışan her türlü bakış açısının temelini oluşturan ve erkek egemen bir sanat ve siyaset tarihinin başyazarı olan da yine mizojinidir.

Mizojininin yüz yıllar öncesine dayanan bir tarihi vardır. Bugün ise Türkiye'de atasözü ve deyimlerden KYŞ haberlerine yapılan yorumlara kadar her alanda mizojinist bakış açısına rastlanmaktadır. 'Kızını dövmeleyen dizini döver' mizojinik bir atasözü örneği olarak kabul edilirken; herhangi bir tecavüz haberine kadının o saatte sokakta olmasını sorgulayarak değinen bakış açısı aynı derecede mizojinist ve yanlıştır.

Mizojinist bakış açısı ve eylemlere özellikle ataerkil toplumlarda rastlanmaktadır. Mizojini terimi kadınlara karşı her türlü nefret, düşmanlık, önyargılı tutum, tavır veya davranışı kapsamaktadır. Kelime olarak Yunanca kökenlidir ve 'mizo' nefret, 'jini' kadın kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Günümüzde, mizojini, ataerkil toplumlarda kadınların ikincil sınıf vatandaş olarak görülmesi, bu nedenle karar alma mekanizmalarına dahil edilmelerinin sınırlandırılması, iktidar sahibi olmalarının kısıtlanması veya engellenmesi, kadın bedeninin metalaştırılması örnekleriyle varlığını sürdürmektedir (Baydar, 2013, s. 152-153).

Mizojininin Eski Yunan kültürü aracılığıyla MÖ 8. yüzyıla ve Eski Roma aracılığıyla MÖ 5. yüzyıla kadar uzanan bir tarihi vardır. Söz konusu nefret ve önyargının Ortaçağda çeşitli Hıristiyan öğretileriyle iyice güçlendiği görülmektedir. 16 ve 17. yüzyıllarda Avrupa'daki gelişmeler ilk kez kadına karşı bir önyargıyı ifade etme biçimi olarak mizojiniyi ortaya çıkarmış ve kadını örseleyen kurumlara karşı inanç sarsılmaya başlamıştır. Ancak olumlu değerlendirilebilecek bu gelişmeye karşılık bu kez de ideal kadın tipi tasarıları artmış ve mizojini biçim değiştirerek de olsa varlığını sürdürmüştür (Holland, 2016).

Antik Yunan'daki mizojiniye örnek vermek gerektiğinde Platon önemli bir isim olarak gündeme gelmektedir. Kadınların erkeklerle eşit roller üstlenmesi konusunda Platon, bir kesim araştırmacı tarafından profeminist olarak görülse de diyaloglarındaki karakterlerde

hiç kadın karaktere yer vermemesi ve eserlerindeki bazı anekdotlardan yapılan çıkarımlara göre farklı bir kesim araştırmacıya göre ise mizojinist olarak da değerlendirilmektedir (Arıtürk, 2017).

Platon yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda kadın haklarıyla ilgili önemli gelişmeleri beraberinde getirecek görüşlere sahiptir Ancak Platon'u mizojinist yapan bazı eser ve diyaloglarında kadınlarla ilgili kullandığı ifadeler ve tanımlamalardır. Örneğin: *Gorgias*'da trajik şiirleri kadınların, kölelerin ve çocukların 'bile' anlayabileceğini, *Phaidon*'da Sokrates'in ölümünü bekleyen arkadaşlarını 'kadın gibi' yas tutmaları konusunda azarladığını belirten, *Devlet*'te olumsuz bir durumu değerlendirirken 'hep kadınlardan çıkar bu teraneler' ifadesini kullanan da yine Platon'dur (Arıtürk, 2017, s. 33-34).

Antik dönemlerden Avrupa'daki Rönesans'a ve günümüze kadar birçok alanda izlerine rastlanan mizojini, Ortaçağ İslam Dünyasında baskın olamamıştır. Birçok farklı dönem ve toplumda ikinci sınıf insan muamelesi gören kadınlar Ortaçağ İslam Medeniyetinde şiirde, müzikte, tıpta, mimaride ve eğitimde kendilerine üst sıralarda yer bulmuşlardır. Ancak buna rağmen kadınlar siyasette yine arka planda kalmıştır ve bahsedilen meslek ve sanatsal alanlarda kendine yer edinen kadınlar da zaten kentsel bölgelerde yaşayanlardır. Kırsal bölgede yaşayan kadınların diğer hemcinslerine nazaran daha zor bir hayat sürdürdüğünü söylemek doğru olacaktır (Kortantamer, 2010).

Tarihi çok daha eskilere dayansa bile kadın bedeni üzerinden yapılan siyasete karşı duyarlılık 1960'larda ortaya çıkmaktadır ve bu da modern çağın mizojinisine örneklerden biridir. Bilim ve teknolojideki ilerlemeler, kadın haklarının daha çok konuşulmasıyla birlikte kadın bedeni üzerinden yapılan siyaset de daha görünür ve tartışılır hale gelmekte ve doğum kontrol hapları ya da kürtaj hakkı devletlerin üzerinde durduğu konular arasına girmektedir. Bu gibi konular hakkındaki tartışmalarda kadını söz sahibi kılmayan her türlü tutum ve davranış ise yine mizojinist olarak değerlendirilmektedir (Holland, 2016).

Tüm bu bilgiler ışığında bugün Türkiye'de KYŞ oranı ve şiddetin biçimleri, kadın bedeninin, kadının çalışma ve aile hayatının gündeme gelme biçimi gibi paradigmalarda mizojininin izlerine rastlanmaktadır. Söz konusu şiddet ve nefret sadece Türkiye'deki kadınların değil farklı coğrafyadan kadınların da sorunudur. Son çalışmalar ışığında kadın cinayeti gibi bir kavram literatüre girmektedir. Kadın cinayetlerinin temelinde de kadına karşı düşmanca hislerin beslenmesi yer almaktadır. Dolayısıyla hem geçmişte hem

günümüzde kadınların söz konusu nefret ve önyargıdan ciddi zarar görmeleri önlem almayı gerektirecek seviyededir (Gazioğlu, 2013).

2.1.4. Eğitim – Şiddet İlişkisi

Çalışmanın temel konularından biri olan şiddet, bu çalışmada öncelikle KYS bağlamında ele alınmaktadır. Ancak şiddet olgusu 21. yüzyılda günlük yaşamda birçok farklı boyutuyla insanları ve insan ilişkilerini tehdit eder özelliktedir. Polat (2015) şiddeti şematik olarak sınıflandırdığı çalışmasında öncelikle üç farklı ayırım ortaya koymaktadır. Bunlar: Kendine yönelik şiddet, kişiler arası şiddet ve kolektif şiddettir. Kendine Yönelik şiddet intihar ile örneklendirilirken kolektif şiddet sosyal, politik ve ekonomik biçimleriyle gündeme gelebilmektedir. Kişiler arası şiddet ise bugün en açık biçimiyle toplumlarda görülen ve önlem alınması gereken aile içi şiddet, akran şiddeti, yaşlılara yönelik şiddet, KYS, flört şiddeti gibi şiddet türlerinin hepsini kapsamaktadır.

Yapılan araştırmalara göre her yıl dünyada iki milyondan fazla kişi şiddete maruz kalırken Türkiye’de de şiddet olaylarının giderek arttığı tespit edilmektedir. Şiddetle ilgili çalışmalar KYS ve aile içi şiddet odaklı sürdürülse de şiddetin bir diğer boyutu okullarda ve özellikle ergenler arasında ortaya çıkabilmektedir. Bu şiddet ergenlik döneminde bireylerin kimlik oluşma sürecinde hem içsel çatışmalara sahip olması hem de toplumla bir çatışma halinde olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Ergenlik dönemindeki bir bireyin toplumla en çok ilişkide bulunduğu ortam ise okuldur. Bu nedenle söz konusu çatışmanın en çok gözlemlendiği yerlerden biri de yine okullar olmaktadır (Özgür, Yörükoğlu, & Baysan Arabacı, 2011).

Önemli bir toplumsallaşma aracı olması bakımından okullarda öğrencilerin şiddete eğilimlerinin saptanması ve söz konusu şiddet içeren davranışların engellenmesi için önlemler alınması, şiddetin öğrencilerin hayatındaki olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırılması açısından önemlidir. Çünkü şiddetin, ergenlik dönemindeki bu öğrencilerin hem akademik başarılarını hem psikososyal gelişimlerini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Baysan Arabacı, Özgür ve Yörükoğlu’nun (2011) araştırmasına göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin %10,3’ü şiddete maruz kalmaktadır ve bunların da %51,4’ü söz konusu şiddeti okullarda akranları tarafından görmektedir. Aynı araştırmada şiddet içeren davranışları bulunan öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik düzeylerinin diğerlerine oranla daha düşük olduğu sonucu da yer almaktadır. Bu kapsamlı sonuçlar şiddetin birçok

unsurla şekillendiği ve sonuçları bakımından da yine çok geniş bir içeriğe sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

Furlong, Morrison ve Gelinan'dan aktaran Uzbaş (2009), çalışmasında okulda şiddet kavramına değinmektedir. Okulda şiddet, öğrencinin gelişimi ve öğrenme faaliyetlerini engelleyen, okul atmosferine zarar veren, suça yönelik eylemler ve saldırganca davranışları kapsamaktadır. Bu eylemler sonucunda şiddete maruz kalan çocuk veya ergenlerde, depresyon, fobiler, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıkların görülme riski yükselmektedir.

Şiddetin yaygınlığının giderek artması sebebiyle yapılan araştırmalarda şiddetin birçok sebebi olduğu tespit edilmiştir. Aile ortamı, medya, sosyal çevre ve okul – arkadaş ortamı bu sebepler arsındadır. Okul ortamında şiddet içeren davranışlar sergileyen öğrencilerin ise aile ortamlarını okul hayatına taşıdıkları gözlenmiş, tespit edilmiştir. Ayrıca okul hayatıyla birlikte çevresi çocuğun akademik başarısına dair beklenti içine girmektedir. Akranlarından onay görme ve akademik başarı beklentisinin çocukta baskı oluşturması ise çocuğun şiddete meyilli olmasına yol açabilmektedir. Böyle bir problem karşısında Milli Eğitim Bakanlığı çeşitli projelere imza atarak önlemler almaktadır. 2006 yılında çıkarılan Öğrencilerimizin Zararlı Madde Kullanımı ve Şiddet Gibi Risklerden Korunması Genelgesi, Okullarda Şiddetin Önlenmesi Genelgesi ve UNICEF ve AB işbirliği ile hazırlanan Eğitim Ortamlarında Şiddetin Azaltılması ve Önlenmesi Strateji ve Eylem Planı bu önlemlere örnektir (Gelbal, 2006).

Okullarda şiddetin önlenmesi için Bakanlık tarafından geliştirilen projelerin dışında okullara da görevler düşmektedir. Bu konuda Begun ve Huml'dan aktaran Uzbaş (2009) multidisipliner bir tutum sergilenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu, okullardaki şiddetin önlenmesi için yasaların, Bakanlığın, okul yönetiminin, ailelerin, ruh sağlığı uzmanlarının, okul psikolojik danışmanlarının ve okulda çalışan her bir eğitimcinin iş birliği halinde ortak çabalarla bu konuda müdahale gerçekleştirmeleri anlamına gelmektedir.

Şiddetin azaltılması için multidisipliner bir tutum sergilenmesi gerektiğini kanıtlar nitelikte bir çalışma olarak Mete Otlu'nun (2009), Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planıyla ilgili okullardaki psikolojik danışmanların görüşlerine başvurduğu araştırması ön plana çıkmaktadır. Bu araştırmaya göre okul psikolojik danışmanları, Eylem Planı hakkında okul yönetimleri ve okullardaki

eğitimcilerin bilgilendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca aile, toplum ve medyanın bu tarz projelere dahil edilmesi gerekliliğinin de altı çizilmektedir. Buradan anlaşılan okul psikolojik danışmanlarının proje hakkındaki görüşlerinin olumsuz nitelikler taşıdığı, projenin eksik yönlerini eleştirdiğidir. Bu eksik yönler ise projenin multidisipliner bir özellik sergilememesiyle ilgilidir. Dolayısıyla sosyal çevrenin, ailenin, medyanın bir arada çabalamadığı hiçbir önlem istenen başarıya ulaşmamaktadır.

Okullardaki şiddet olayları ve KYŞ'nin ilişkili olduğu bir nokta ise ergenlik dönemindeki ilişkilerde gözlenen şiddet olaylarıdır. Ergenlik dönemindeki bireylerin birçoğu önemli bir sorun yaşamadan bu yılları geçirebilirken kimileri hem kendi yaşamlarını hem de çevrelerindeki insanların yaşamlarını olumsuz etkileyebilecek psikolojik veya davranışsal sorunlar yaşayabilmektedir. Uzmanlar bu dönemde yaşanan sorunları üç temel başlıkta incelemektedir, bunlar: Maddenin kötüye kullanımı, içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarıdır. Ergenlik döneminde karşılaşılan dışa yönelim sorunlarından biri şiddet içeren davranışlarla ilgilidir. Araştırmalara göre saldırı, tecavüz, gasp ve cinayet gibi şiddet içeren suçlar ergenlikten hemen önceki dönemde veya ergenlik döneminde artış göstermektedir (Steinberg, 2007).

Ergenlik döneminde gençler arasında 'çıkma' olarak da adlandırılan romantik ilişkiler gözlenebilmektedir. Ancak yine araştırmalara göre bu ilişkiler çoğu zaman düşmanlık, saldırganlık, istismar ve şiddet içeren davranışlarla karakterize edilmektedir. Amerika'daki araştırmalara göre her üç ergenden biri romantik ilişki içindeki şiddet içeren olaylarda mağdur konumundadır (Steinberg, 2007). Kişilerin birlikte olduğu bireye cinsel, fiziksel veya psikolojik saldırıda bulunması günümüz araştırmalarında 'ilişkide şiddet' olarak tanımlanmaktadır ve ergenlerde de yetişkinlerde görülen şiddet olaylarına benzer biçimlerde şiddet içeren davranışlar gözlenmektedir (Ögel, Tarı, & Yılmazçetin Eke, 2005).

Araştırmalar ergen çiftler arasında özellikle şiddetin cinsel şiddet boyutu üzerine odaklanıldığında kadınların daha çok mağdur konumunda olduğunu tespit etmektedir. Bu söz konusu şiddet aynı zamanda fiziksel yaralanmaları ve duygusal şiddeti de içermektedir. Bu şiddete bir takım yanlış inançların yol açtığı söylenebilir, bunlar: Erkeklerin genelde agresif olduğuna, kadınların kontrol altında tutulmasına, ilişkideki sorunları kadınların hoş görmesi gerektiğine ve erkeğin kadını sahiplenmesinin, kıskanmasının hatta dövmesinin normal olduğuna dair inançlardır (Ögel vd., 2005). Tüm bu yanlış inançlar üzerine

düşünüldüğünde ataerkil özellikteki toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkisi göze çarpmaktadır.

Ergen gencin akademik başarısının düşmesi, ailesi ve arkadaşlarından uzaklaşması, kişide fiziksel yaralanmalar gözlenmesi, kişinin duygusal patlamalar yaşaması ve eskiden zevk aldığı şeylere karşı ilgisini yitirmesi ilişkide şiddet gördüğüne işaret edebilmektedir. Bu gibi durumlarda mağdur kişi ile iletişime geçerek ilişkide hangi davranışların kabul edilebilir hangilerinin kabul edilemez olduğuna dair bilgi verilmesi gerekmektedir. Ayrıca ailevi ilişkilerin güçlendirilmesi, varsa medyada ya da aile içinde daha geniş anlamıyla şiddet içeren diğer ortamlarda şiddetin sonlandırılması ve gençlerin madde kullanımından uzak tutulması mağduriyetin sonlanması açısından yardımcı olmaktadır (Ögel vd., 2005).

Eğitimcilere göre iyi okulların özellikleri arasında okul ile toplum arasında bir bütünleşme olması da yer almaktadır (Steinberg, 2007, s. 231). Bu görüş okulların sadece akademik bilgi alışverişinin yapıldığı yerler değil; ayrıca toplum sorunlarına duyarlı biçimde şekillenen ilişkiler ağı oluşturan bir kurum olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumda herhangi bir öğrencinin şiddete maruz kalmasının okuldaki öğretmenler veya psikolojik danışmanlar tarafından fark edilmesi ve söz konusu öğrenciye yardım edilmesi zaten zaruri biçimde gerçekleşmelidir. Bu tespit ve yardımdan da önemlisi olası şiddet olaylarının önlenmesi gerekmektedir.

Okullarda şiddetin önlenmesi için olumlu bir atmosfer yaratmak çok önemlidir. Bunun için de öğrencilerden ne tür davranışlar beklendiği konusunda açık olunmalı, çeteleşme ve madde kullanımının önüne geçilmeli, ailelerle iletişimde kalınmalı ve suç niteliğindeki davranışları gözlemek adına düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler okulun kamerayla gözlenmesi veya güvenlik görevlisi istihdam edilmesi olabilmektedir. Tüm bu önlemler alınırken öğrencilerle doğru iletişim kurmak ise kilit noktalardan biridir (Gelbal, 2006, s. 61-62).

2.2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet birçok araştırmacı tarafından farklı bakış açılarıyla tartışılan ve üzerine çok söz söylenen kavramlardan biridir. Kavramın bu kadar çok konuşulması toplumsal cinsiyet rollerinin, yani biyolojik cinsiyete göre kadın ve erkekte beklenen davranış ya da tercihlerin birbirinden çok farklı olmasının, toplumsal hayatta kadınlar açısından birçok olumsuz sonucu beraberinde getirmesi ile ilişkilidir. Öyle ki kadın ve erkeği birbirinden

farklı canlı türleriymiş gibi ayırmanın getirdiği sonuçlar, günümüzde kadının sadece toplumsal hayatındaki ufak olumsuzluklarla ölçülenecek seviyede değildir; toplumsal cinsiyet rolleri artık kadın cinayetleri gibi bir kavramı ortaya çıkarmakta ve kadınların hayatına mal olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramını anlamak ve toplumsal cinsiyet rollerinin toplumdaki yansımalarını doğru değerlendirmek için bu çalışmada feminist bir yöntem ve bakış açısı benimsenmektedir. Feminist yöntemi diğer yöntemlerden ayıran unsurlardan biri gündelik ve kişisel deneyimlere verdiği önem ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırma amacının olmasıdır (Özta, 2016, s. 277). Bu çalışmanın feminist yöntemi benimsemesinin sebebi ise KYŞ gibi bir problem söz konusu iken tarafsızlığın aslında taraf tutmak anlamına gelebilme ihtimalidir. Bir sorunu ortadan kaldırmak belki de öncelikle o soruna mağdur konumundaki öznenin olduğu yerden bakmakla mümkündür.

2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Nedir?

Toplumsal cinsiyet nedir sorusu beraberinde toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyet ile ilişkisi problemini getirmektedir. Bu bakımdan aslında net bir tanım yapmak kolay değildir ancak Dünya Sağlık Örgütü, kadın erkek eşitsizliğine, cinsiyete dayalı iş bölümüne ve klişelere de değindiği bir tanımlama öne sürmektedir. Bu tanıma göre kısaca toplumsal cinsiyet toplumun kadın ve erkek için uygun gördüğü, inşa ettiği, belki dayattığı; roller ve davranışları ifade etmektedir. Biyolojik cinsiyet ise kadın ve erkeğin doğuştan getirdiği fizyolojik özellikleri ifade etmektedir (World Health Organization, 2017).

Çalışmalardan çıkarılan birçok yorum cinsiyetin biyolojik bir gerçeklik olduğu yönündedir. Birey doğduğunda iki farklı cinsiyetten biri ile dünyaya gelmektedir, cinsiyet özellikleri farklı toplumlar dahi söz konusu olduğunda değişikliğe uğramamaktadır ancak toplumsal cinsiyet tamamen toplumun genel yapısıyla ilişkilidir. Bununla birlikte konuyu daha karmaşık hale getiren nokta interseks ya da lgbti olarak adlandırılan lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel bireylerin varlığı ve bu bireylerin de sosyal hayatta çeşitli biçimlerde örselenmesidir. İnterseks bireylerin varlığı toplumu kadın ve erkek olarak kategorize etmeyi bir kez daha sorgulatmaktadır. Toplumsal cinsiyet hem bu sebeple hem de politikayla, dille ilgili olması ve herkesi ilgilendiren bir konu olması sebebiyle hassas ve önemli bir konudur (Veur, Vrethem, Titley, & Toth, 2014).

Son yıllarda yapılan feminist çalışmaların birçoğu interseks bireylerin de varlığını kabul ederek queer teorisinden etkilenecek yapılmıştır. Judith Butler'ın (2008) geliştirdiği bu kuramda öncelikle queer kelimesinin ilk başlarda argo olarak tuhaf anlamında kullanıldığını belirtmek gerekir. Ancak Butler'ın aktardığı üzere kelime interseks bireyler tarafından bir süre sonra olumlanarak bugünkü anlamına evrilmiştir. Queer kuramı bugün, feminist metinlerin artmasıyla birlikte toplumsal cinsiyete yönelik salt heteroseksüel yaklaşımı eleştiren bir kuram olarak ön plana çıkmaktadır. Queer kuramcılara göre toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılması ve yeniden üretilmesi sürecinde söz konusu bireylerin dikkate alınması önem taşımaktadır.

Varoluşçu feministlerden Simone de Beauvoir'nın "Kadın doğulmaz kadın olunur" ifadesi de toplumsal cinsiyet kavramının üretimi de aslında heteronormatif sisteme, yani biyolojinin değiştirilemez bir kader gibi görülmesine karşı çıkma amaçlıdır. Biyolojik cinsiyet dişil ya da eril bedensel özellikleri; toplumsal cinsiyet ise bu bedenin üstlendiği ya da bu bedene yüklenen bazı kültürel anlam ve formları ifade etmektedir. Butler'a göre eşcinsel bireylerin kabulü ve eşcinsel evlilikleri ise toplumdaki bu ikilileştirmeyi ve toplumsal cinsiyet kategorilerini yıkmak adına önemlidir. Bu konuda bir başka değerli söylem Foucault tarafından kaleme alınan 'Cinselliğin Tarihi' eserinde yer almaktadır. Ona göre aynı cinsten insanlar arasında yaşanan cinsellik sadece bugün değil geçmişte de, tarih öncesi dönemlerde bile varolagelmiştir. Fakat o dönemlerde bu konu bir problem gibi ele alınmamıştır. Dolayısıyla bu gibi ilişkiler zamanla iktidar tarafından 'sapkın' ve 'anormal' olarak nitelendirilmektedir (Özküraplı, 2016)

Queer teori yukarıda sözü geçen araştırmacıların yol göstericiliğiyle bugün bir kimliksizleşme olarak ele alınmakla birlikte tanımlanması zor bir kavram olarak popülerliğini korumaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda queer için sadece azınlık olarak kabul edilen bireyleri tanımlayan bir kelimedir demek yanlış olacaktır. Bugün queer homofobi, kadın düşmanlığı, ırkçılık ve her türlü nefrete karşı duran bir teoridir ve bu bakımdan feminizm için önem taşımaktadır (Özküraplı, 2016, s. 226).

Bugün gelinen noktaya rağmen kadın ve erkek arasındaki fark ise biyolojik olarak da tanımlanmaya çalışılmış ve bu konuda yıllar öncesinden başlayan incelemeler yapılmıştır. 1915'te kadınların oy hakkının tartışıldığı yıllarda nörobilimci Dr. Charles L. Dana'nın New York Times'da kaleme aldığı yazısı söz konusu incelemelere bir örnektir. Yazıda kadın ve erkeğin kemik ve sinir yapılarında bazı temel farklılıklar olduğu vurgulanmakta bu farklılıktan yola çıkarak mizojinist bir tavır alınmaktadır. İlerleyen yıllarda gelişen tıp

teknolojisiyle de birlikte kadın ve erkek beyni görüntülenmeye devam edilmiş ancak gerek seçilen örnek gruplardaki sayıların yetersizliği gerekse sonuçlar bir süre sonra akıllara biyolojik cinsiyet farklılıklarının aldatıcı olabileceği sorusunu getirmiştir. Bugün feminist araştırmaların da çoğalmasıyla birlikte söz konusu nörolojik çalışmalar ve bu çalışmaların ham sonuçlarının yüzeysel yorumları artık sadece yetersiz üretilmiş bir bilim ve nörocinsiyetçilik olarak hatırlanmaktadır (Fine, 2015).

Toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki çalışmalar nörolojik incelemelerden ziyade sosyal psikolojik bir bakış açısı ile sürdürülmektedir. Dündar'dan aktaran Saraç (2013), toplumsal cinsiyet rollerini açıklarken birtakım kalıp yargıların kadınlara olumsuz etkisini şöyle açıklamaktadır:

“Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan çalışmalar, toplumlarda süregelen toplumsal cinsiyete ilişkin kalıpların, özellikle kadını olumsuz yönde etkilediğinin; kadının ikincil konumunu pekiştirdiğinin ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı yeniden ürettiğinin altını çizmektedir. Toplumsal cinsiyet çalışmalarının dikkat çektiği bir diğer nokta, kadının kendi aleyhine olan bu süreçleri yeniden üretmek ve pekiştirmek bağlamında sergilediği aktif roldür” (Saraç, 2013).

Her toplumun kendine özgü sosyo-kültürel norm ve değerlerinin olması doğaldır. Bu değer ve normlar arasında çoğunlukla kadın ve erkeklerden beklenen davranış örüntüleri de yer almaktadır. Bunlar toplumsal cinsiyet rolleri olarak tanımlanabilir. Cinsiyet rollerinin kökeni neredeyse anne karnına kadar gider ve aile yaşamı, okul yaşamı, iş hayatı, toplumun yasaları ile pekiştirilmektedir. Bu pekiştirme zamanla öyle sağlam bir hale gelmektedir ki söz konusu roller değişmez yargılar haline gelebilmektedir (Saraç, 2013).

Aile, okul, iş hayatı, yasalar ve hatta medya ile el birliğiyle değişmesi zor yargılar haline getirilen toplumsal cinsiyet rollerinin doğru anlaşıldığında aslında değiştirilebilir olduğu da ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri insanlar tarafından oluşturulur şekillenir ve toplumdan topluma hatta aynı toplumda aileden aileye değişiklik gösterebilmektedir. Ancak özellikle ataerkil toplumlarda erkeklerden yatkın oldukları meslek gruplarına yönelerek para kazanmaları ve sosyal hayata dahil olmaları; kadınlardan ise evde ev işleriyle, çocuk ve yaşlıların bakımıyla ilgilenmeleri beklenmektedir (Bhasin, 2003). Bu durum doğal gibi görünse de kadınların yeteneklerinin, isteklerinin körelmesine, sanattan, bilimden ve sosyal hayattan uzak kalmasına yol açmaktadır. Bu da ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet rollerinin kadını ikincil konuma yerleştirdiğinin bir göstergesidir.

Sosyal psikolojik araştırmalara göre insanlar kalıp yargılar geliştirme eğilimindedir. Bu yargılar ırk, yöre ve meslek gruplarına olduğu kadar cinsiyete göre de ortaya çıkmaktadır. Bunlar toplumsal cinsiyet kalıp yargıları olarak adlandırılmaktadır ve hem kadınlar hem de

erkekler için birçok sorunu beraberinde getirmektedir. İstihdam sorunu bu sorunlar arasında özellikle kadınları ilgilendiren önemli bir örnek olarak sivrilebilir. Bu konuda, örneğin akademide, kadın öğretim elemanı sayısının tüm öğretim elemanlarına oranının %33,1'de kalması veya yargı organlarında kadın temsiline düşük olması kadının toplumdaki konumu için önemli bir problemdir (Dökmen, 2004).

Yine araştırmalar sonucunda toplumsal cinsiyetle ilgili bir takım kuramlar geliştirilmiştir. Psikanalitik kuram, biyolojik kuram, sosyobiyolojik yaklaşım, sosyal öğrenme, bilişsel gelişim yaklaşımları bu kuramlar arasında öne çıkanlardan bazılarıdır. Psikanalitik kuramda Freud'un şiddet hakkındaki görüşleri ile toplumsal cinsiyetin kazanılmasında altını çizdiği üç dönem birbiriyle ilişkili biçimde yorumlanabilmektedir. Ancak Freud'un bu kuramı ilk dönemlerden beri eleştirilmiştir (Dökmen, 2004). Öte yandan psikanalitik kuramın, feminist araştırmalar hakkında literatür taraması yapıldığında, birçok çalışmanın herhangi bir basamağında okunmaya ve incelenmeye değer biçimde kendine her zaman yer bulduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyetten kaynaklanan bir takım eşitsizlikler, ayrımcılık ya da şiddet gibi ciddi sorunların ortadan kaldırılması için kadın hareketi, lgbt hareketi ve 1978'de başlayan feminist dostu erkekler grubu gibi hareket ve topluluklar bu ayrımcılıklara karşı mücadele etmektedir (Veur vd., 2014). Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan birçok problemin aşılması amacıyla yasal düzenlemeler de yapılmaktadır. Ancak buna rağmen devam eden sorunların aşılması bu mücadeleleri tanımak, mücadeleye destek vermek ve eğitimde toplumsal cinsiyet hakkında duyarlılık oluşturmakla mümkün olacaktır.

2.2.2. Feminist Perspektif ile Toplumsal Cinsiyet

Feminizm hem yüzyıllar öncesine dayanan ilk kadın hareketlerinde, hem literatürde dalgalar olarak adlandırılan feminizmin tarihi yolculuğunun aşamalarında, kadınların oy hakkı ile ilgili taleplerinde, farklı kültür ve coğrafyalarda hem de çalışmalar neticesinde türlere ayrılması bağlamında çok ses getiren, üzerine tartışılan bir kavramdır. Bu sebeple feminist bir bakış açısı kazanmak için feminizmin tarihi yolculuğuna ve kavram hakkındaki tartışmalara hakim olmak gerekmektedir. Ancak üzerine nice düşünürün söz söylediği, hakkında kitaplar ve makaleler yazılan bu uzun yolculuğun ve içinde farklı kavramları da barındıran bir üst kavram olan feminizmin tümüne bu tez çalışmasında yer vermek mümkün değildir. Yine de genel bir tanım, farklı görüşler, feminizmin talepleri ve

kadın hareketinin bugün geldiği konum ile Türkiye’deki feminizme kısaca değinmek, feminist perspektiften toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı problemleri ve özellikle KYŞ’yi anlamak adına yardımcı olacaktır.

Feminizm en geniş ve basit biçimde toplumsal bir hareket olarak değerlendirilebilir. Literatürde radikal feminizm, liberal feminizm, ekofeminizm, postfeminizm gibi farklı teorik altyapılara sahip farklı feminizmler vardır. Feminizmin çok tartışılmasının sebeplerinden biri de zaten budur. Ancak feminist akım ortak bir biçimde kadını bir mağdur, bir obje olarak görmekten ziyade kadını eyleme geçen aktif bir birey olarak görür ve her feministin ortak çabası kadın cinsiyeti üzerindeki ayrımcılığın ortadan kaldırılması yönündedir. Ayrımcılıkla ilgili bu söz konusu mücadele bilimsel/teorik ya da pratik biçimlerde ortaya çıkabilir ancak şüphesiz ki feminizm barındırdığı farklı düşüncelerle zenginleşen önemli bir toplumsal harekettir (Notz, 2011).

Baader’den aktaran Notz’a (2011) göre mesele cinsiyet ayrımı gözetmeksizin ezilen ve sömürülenlerin, yine cinsiyet ayrımı gözetmeden ezen ve sömürülenlere karşı sosyalist sistem sayesinde bütün kapitalist sistemden kurtuluş mücadelesidir. Bu görüşü anlamak günümüzde feministlerin dünya üzerindeki birçok sömürüye karşı mücadelesini anlamayı sağlayacaktır. Bugün queer teorisinin fazla sayıda savunucusunun bulunmasının da feministlerin birçoğunun artık veganizmi benimsemesinin de sebebi Baader’in düşüncesi ile temellendirilebilir. Mesele bugün artık, her türlü ayrımcılığa direnme meselesidir.

Feminizmin tarihi yolculuğuna bakıldığında ‘dalgalar’ terimi ön plana çıkmaktadır. Son araştırmalar bu kavramın kullanımını pek uygun görmese de ‘dalgalar’ en eski feminist çalışmalardan bugüne feminizmin farklı dönemlerini nitelendirmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda ilk dalga 18. yüzyılın sonlarında başlayıp 20. yüzyılın başına kadar devam eden süreci kapsamaktadır. 1960’ların sonunda başlayan ikinci dalga feminizm ise çalışmalarda bugün de faydalanılan kuramlar ürettiği gibi örgütlenmeyi ve kurumsallaşmayı da beraberinde getirmektedir. Feminist yayınlar, sığınaklar, kadın çalışmaları programları ikinci dalga feminizmin bugünlere kadar bıraktığı bir miras olarak kabul görmektedir (Donovan, 2015).

Feminizmin izlerine ilk olarak 17. yüzyıl İngiltere’inde rastlanmaktadır. Bu İngiliz feministler dönemin devrimci burjuvazisinin görüşlerine kadınların konumlarıyla ilişkilendirmektedir. Kadınların birçok alanda yetenek ve yeterlilik olarak erkeklerden aşağı olmadığına ancak eğitim tarzları sebebiyle ev içine hapsedildiklerine dikkat

çekmektedirler. Bu bağlamda doğal olarak kadınlar bilim, sanat ve felsefe gibi alanlarda isim haline gelememektedir (Yörük, 2009). İlk İngiliz feministlerin dikkat çektiği bu konular tam olarak toplumsal cinsiyet rollerinin kadın üzerindeki olumsuz etkilerine işaret etmektedir.

Kadının toplumdaki konumunun bir problem olarak algılanmasının ardından Aydınlanmacı Liberal Feministler Fransız Devrimi'nin de etkisiyle tarih sahnesine çıkmaktadır. Sanayi Devrimi ile birlikte iş ve kamusal alan ev içinden ayrılmakta ve dolayısıyla kadının sadece eş ve anne rolleriyle ön plana çıkması sorgulanmaya başlanmaktadır. Temel insan haklarının kadınlara uyarlanması bilinen ilk girişimi ise Elisabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan Türkçeye 'Duygular Bildirgesi olarak çevrilen, 100 kadın ve erkek tarafından imzalanan bildirgedir (Donovan, 2015).

Stanton'dan aktaran Donovan'ın (2015) bildirgeden seçtiği önemli bir bölüm şöyledir:

“Bütün erkekler ve kadınlar eşit olarak yaratılmışlardır, yaratıcıları tarafından verilmiş ve vazgeçilemez haklara sahiptirler, ki bunların arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğun peşinden koşma hakkı vardır, bu hakları korumak için güçlerini yönetilenlerin rızalarından alan hükümetler kurulmuştur – bu hakikatleri aşık ar sayıyoruz” (Donovan, 2015, s. 30).

Söz konusu bildirgede temelde 15 şikayet yer almaktadır. Bunlar özellikle oy verme, toplumsal önyargılar, namus konusundaki çifte standart gibi bugün de önem taşıyan konular üzerinedir. Bu farkındalık ve uyanışla başlayan feminizm yüzyıllar içinde kültürel, Marksist, Freudyen, varoluşçu, radikal feminizm gibi farklı feminizmlerle yolculuğuna devam etmiştir ve etmektedir. 21. yüzyıl ile birlikte artık kadınların konumu, hakları ve talepleri kısmen iyileştirilmişken asıl problem Catherine MacKinnon'un da dikkat çektiği gibi kadınların güçsüz algılandığı bir dünyada, kız kardeşliğin yani feminizmin nasıl bu kadar yankı uyandırdığını herkese anlatmakla ilgilidir (Donovan, 2015). Geline nokta hala iyileştirilmesi gereken şartlar, yıkılması gereken perspektifler olmakla birlikte artık tarihçilerin, düşünürlerin ve feminizmin feminizmi anlatması da önem taşımaktadır.

2.2.3. Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi

Şiddet ve toplumsal cinsiyet ilişkisi ilk olarak akıllara kadına yöneltilen şiddeti getirmektedir. Ancak bugün KYŞ dışında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olayları da görülmektedir ve bu sebeple bu şekilde ifade edilen yeni bir kavram da gelişmektedir. Söz konusu toplumsal cinsiyete dayalı şiddet iki ana sebeple uygulanmaktadır. İlki ataerkil bir toplumda kadına yönelik şiddettir, bu kadının ikincil konumunun sürdürülmesi amacıyla

gerçekleştirilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı bir diğer şiddet türü lgbt'lere yöneliktir. Burada ise şiddet, şiddeti uygulayan taraf için 'düzeltici' nitelik taşımaktadır. Bu şiddet lgbt bireyler için adeta bir ceza olarak değerlendirilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet her bireye yöneltilebilen ama çoğunlukla genç ve yetişkin kadınlara kültürel, dini ya da ulusal bir takım kurumlardan cesaret alan bireyler tarafından uygulanabilen bir şiddet biçimidir (Veur vd., 2014).

Tüm dünya kadınlarının sorunlarından biri olan cinsiyete dayalı şiddet Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi aracılığıyla yasaklanmıştır. Sözleşme kadına karşı ayrımcılığı şöyle tanımlamaktadır:

“Siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama” (Veur vd., 2014).

Yukarıdaki tanımdan da yola çıkarak çok net bir biçimde toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin öncelikle zaten insan haklarına aykırı bir sorun olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Ardından yine aynı tanım, şiddetin sadece fiziksel zararla sınırlı olmadığını göstermektedir. Şiddet ve toplumsal cinsiyet çalışmaları şiddetin birçok farklı türü olduğunu göstermektedir.

Şiddetin türlerine geçmeden önce dünya üzerinde ciddi bir problem olarak varlığını sürdüren şiddetin sadece toplumsal cinsiyete dayalı değil ayrıca çocuklara ve yaşlılara da yönlendirilen, toplum ahlakını ve huzurunu tehdit eden bir problem olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu bağlamda her türlü şiddete karşı önleyici çalışmalar ve mücadeleler devam etmektedir (Polat, 2015). Böylesi bir problemle mücadele etmek sadece feminist hareketin görevi değil; 21. yüzyılda bir insanlık görevi olarak benimsenmelidir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2013 verilerine dayanarak hazırladığı çalışmasında Polat (2015) toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin büyük bir bölümünün kadına yönelik şiddet biçimiyle gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu verilere göre dünya genelinde kadınların %35'i eşleri veya yabancı bir erkek tarafından fiziksel veya cinsel şiddete uğramıştır. Yine aynı çalışmada KYŞ fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddet olmak üzere dört farklı türle ele alınmaktadır. Kadını tehdit eden bir başka olgu ise aile içi şiddettir. Aile içi şiddet aile kurumunda ebeveynlerden çocuklara, çocuklar arasında veya yaşlıya yönelik biçimleriyle meydana gelse de yine eşler arasında ve özellikle erkekten kadına yönelik biçimde de

gerçekleşmektedir. Araştırmalar aile içinde eşler arasındaki şiddette kadına yönelik olayların oranını %90'dan fazla olduğunu belirtmektedir.

Feminist bakış açısıyla KYŞ erkeklerin kadınlara göre üstünlükleri, avantajları ve iktidarı üzerine kurulu olan içinde yaşamakta olduğumuz erkek egemen sistemde, erkeklerin kadınlara sistematik olarak uyguladıkları şiddettir (Berber, 2016). Bu tanım zaten KYŞ'yi fiziksel ve cinsel şiddet dairesinden çıkarmakta ve şiddet türlerine yenilerini eklemektedir. Berber (2016), Sallan Gül ve Mor Çatı'dan aktarıırken şiddeti erkek egemen sistemin devamlılığı açısından erkeklerin güç göstermek, öfke boşaltmak gibi amaçlarla, kadının emeği, bedeni ve kimliği üzerinde baskı kurarak şiddet içeren davranışlar sergilemesi olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamıyla KYŞ artık bireysel bir problem olarak değil, sistemin şiddeti ve ciddi bir toplumsal problem olarak ele alınmaktadır.

KYŞ son araştırmalarda kullanılan araçlara göre sınıflandırılmaktadır. Söz konusu sınıflandırmayla farklı türlerle ele alınan şiddet olaylarında bir şiddet türünün diğerine oranla daha önemsiz olduğunu varsaymak yanlıştır. Birbiriyle ilişkili biçimde de görülebilen bu şiddet türlerinin her biri bireysel ve toplumsal sonuçları bakımından önem taşımaktadır. Bu şiddet türleri: Fiziksel şiddet, ekonomik şiddet, sözel şiddet, psikolojik şiddet, cinsel şiddet, dijital şiddet, flört şiddeti, cinsel taciz, ısrarlı takip olarak ele alınmaktadır (Berber, 2016).

Teknolojinin ilerlemesi ve yaşam standartlarındaki genel değişimle birlikte şiddet de daha geniş alanlara nüfuz etmekte ve daha farklı türlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda son araştırmalardaki yeni kavramlardan biri ısrarlı takiptir. İsrarlı takip sıradan fiziksel ortamlarda fiziksel biçimde gerçekleşebildiği gibi özellikle son yıllarda sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmektedir. Burada şiddet uygulayan kişi karşısındaki kişiye görüşmek konusunda ısrar etmekte ve aksi durumda tehdit içeren ifadelerle kişiyi rahatsız etmektedir. Araştırmalara göre her on kadından üçü hayatında en az bir kez ısrarlı takibe maruz kalmıştır. Yine aynı araştırmalar bu takip biçiminin en çok görülen çeşidinin %19 oranıyla telefonla sürekli aranma olduğunu tespit etmektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014).

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve bu şiddetin mağduru olarak konumlandırılan kadınların söz konusu şiddetten yaşamlarının her alanında olumsuz etkilenmesi doğal olarak bu konu hakkındaki araştırmaları arttırmaktadır. Araştırmalar şiddeti uygulayan bireylerin nitelikleri, şiddetin türleri, oranı, dozu gibi bağlamlara odaklanmaktadır. Bu

araştırmalar neticesinde elde edilen bulgular KYŞ'nin giderek daha önemli bir problem olduğu sonucunu gözler önüne sermektedir ve bu problemle mücadele yöntemlerini çeşitlendirmekte ve mücadeleyi güçlendirmektedir.

2.3. Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet ve Sonuçları

Feminist bakış açısı kazanmak ve kadının konumu için mücadele etmek için Türkiye'de KYŞ'nin geldiği noktayı bilmek gerekmektedir. Bu çalışmanın daha önceki bölümlerinde şiddetin genel bir tanımı, etimolojisi; bir önceki başlıkla birlikte şiddetin türleri gibi konulara değinilmiştir. Ancak Türkiye'de yaşanan şiddet olaylarının oranları ve bu şiddetin sonuçları da mücadele basamaklarını belirlemek ve doğru bir mücadele vermek adına bilinmesi gereken konulardandır.

Yapılan araştırmalara göre özellikle aile içinde yaşanan KYŞ'nin birçok nedeni bulunmaktadır. Psikolojik sorunlar, kaliteli iletişimin kurulamaması, medyanın etkisi, yoksulluk, alkol tüketimi, töreler/gelenek ve görenekler, kültürel farklılık, kültürel çözülme ve hukuki boşluklar aile içinde kadına yönelik şiddetin nedenleri arasında kabul edilmektedir. Her ne sebeple olursa olsun kadınların maruz kaldığı şiddetin hem bireysel hem toplumsal olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçları tespit etmek adına öncelikle şiddetin boyutu hakkında istatistiksel veriler elde edilecek şekilde araştırmalar yapılmaktadır. Ancak bu verilerin yanı sıra kapalı kapılar ardında yaşanan şiddet olaylarının da olabileceğinin altını çizmek gerekmektedir (Tatlılıoğlu & Küçükköse, 2015).

Türkiye'de KYŞ ve aile içinde KYŞ hakkında yapılan çalışmalara yer vermek gerektiğinde Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan araştırma göze çarpmaktadır. KYŞ'nin yaygınlığını inceleyen Yüksel Kaptanoğlu ve Çavlin (2015) fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddet ayrıca ısrarlı takip hakkında; kadınların yaşları, eğitim ve çalışma durumu, refah düzeyi gibi paradigmlar çerçevesinde araştırmalarını yürütmüşlerdir. Araştırmaya göre Türkiye genelinde yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı yüzde 36'dır. Bir başka deyişle, her 10 evlenmiş kadından neredeyse 4'ü eşi veya birlikte olduğu erkeklerin fiziksel şiddetine maruz kalmıştır. Aynı araştırma cinsel şiddetin çoğunlukla fiziksel şiddet ile birlikte yaşandığını belirtmektedir.

Yine aynı araştırmaya göre kadınların eğitim seviyelerindeki artış ile birlikte şiddet görme oranlarında azalma tespit edilmektedir. Örneğın hiç eğitim almamış ilkokul mezunu

kadınların fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalma oranı %43 olarak tespit edilirken lisans ve üstü düzeyde eğitim seviyesinde ise kadınlarda bu oranın %21'e düştüğü görülmektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015). Ancak %21 de küçümsenmeyecek derecede ciddi bir problemin varlığına işaret etmektedir.

Aynı araştırma fiziksel şiddetin dozu ile ilgili bir derecelendirme de içermektedir. Buna göre tokat atma, saç çekme, itme gibi saldırgan davranışlar orta derecede şiddet olarak değerlendirilirken; kesici delici bir aletle yaralama, boğaz sıkma, yakma, dövme, sürüklenme gibi davranışlar ağır derecede şiddet olaylarına dahil edilmektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015). Bu sınıflandırma son yıllarda artan kadın cinayetlerine dikkat çekmek, kadın cinayetlerini önlemek adına önemli bir adımdır. Elbette şiddetin herhangi bir örneği orta ya da hafif olarak geçiştirilemez ancak şiddetin dozundaki artış artık KYŞ'nin kadınların ölümüne sebep olacak seviyeye gelmiş olduğunun bir göstergesidir.

“Türkiye genelinde ve yerleşim yeri düzeyinde en yaygın karşılaşılan fiziksel şiddet içeren davranış “tokat atma ya da bir şey fırlatma” davranışdır. Araştırma sonuçları, evlenmiş kadınların yüzde 33'ünün yaşamı boyunca en az bir defa, yüzde 7'sinin ise son 12 ayda “tokat atma ya da bir şey fırlatma” davranışına maruz kaldığını göstermektedir 12 ayda bu davranışa maruz kalan evlenmiş kadınların yüzde 38'i bir iki kez, yüzde 35'i ise çok kez eşinin veya birlikte olduğu erkeğin kendisine tokat attığını ya da bir şey fırlattığını söylemiştir. Bu sonuç, söz konusu şiddet davranışına maruz kalan kadınların çoğunluğu için durumun bir kereden ibaret olmadığını, tekrar eden bir davranış biçimi olduğunu göstermektedir” (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015).

Eş veya partnerlerine fiziksel veya cinsel şiddet uygulayan erkeklerin özellikleri de en az kadınların eğitim durumları kadar önem taşıyan bir paradigma olarak değerlendirilmektedir. Araştırmalara göre fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin %40'ı, cinsel şiddet uygulayanların %46'sı çocukluk çağında ebeveynleri tarafından şiddete uğramıştır. Eğitimi olmayan erkeklerden fiziksel şiddet uygulayanların oranı %45, cinsel şiddet uygulayanların oranı %19 olarak tespit edilirken; lisans veya lisansüstü eğitim seviyesine sahip erkeklerde fiziksel şiddet uygulayanların oranı %20'ye, cinsel şiddet uygulayanların oranı %4'e düşmektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015).

Bu gibi araştırmalarda her bir bulgu KYŞ ile mücadele basamaklarının doğru oluşturulmasında hayati önem taşımaktadır. Sonuçlardan görüldüğü üzere sadece eğitim hayatı değil aile içindeki eğitim de şiddetin azaltılması için önleyici nitelik taşımaktadır. Fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin %46'sının geçmişinde aile içi şiddete maruz kalmış olması başka bir sebeple açıklanamaz durumdadır. Aynı araştırmanın bulgularından devam

edildiğinde hem kadın hem de erkeklerde eğitim seviyesi arttıkça şiddet örüntüsünün azalması eğitim kurumlarının ve üniversite hayatının beraberinde getirdiği sosyo-kültürel kazanımların bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak yine görüldüğü üzere bu haliyle eğitim şiddeti tamamen ortadan kaldırmak için yeterli olmamaktadır.

İçişleri Bakanlığı'ndan aktaran Yüksel Kaptanoğlu ve Çavlin (2015) Adalet Bakanlığı'nın yapmış olduğu bir araştırmaya dayanarak kadın cinayetlerine değinmektedir. 2010 yılı verilerine göre kadın cinayetleri son on yılda %1400 artış göstermektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Komutanlığı'nın da açıklamasıyla 2010 yılının sadece ilk yedi ayında 226 kadın cinayete kurban gitmiş, 478 kadın ise tecavüze uğramıştır.

2010 yılındaki bu ağır tablo Türkiye'de kadın cinayetlerinin ciddi bir biçimde takip edilmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu amaçla Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu özellikle 2013 yılından itibaren her ay kadın cinayetlerine dair raporları yayınlamaktadır. Platforma ait verilerin bazıları şöyledir: 2013 yılında 237 kadın cinayete kurban gitmiştir, bu kadınlardan 25'i devletten koruma talep etmiş 18'i koruma altındayken öldürülmüştür. 2014 yılında bu sayı 294'e yükselmiştir, bu kadınların %40'ı eşleri tarafından öldürülmüştür ve kendi hayatlarına dair bir karar verme ve boşanma isteği öldürülme sebeplerinden ilk iki önemli sebebi oluşturmaktadır. 2015 yılında bu sayı yine artmış ve 303 kadın cinayete kurban gitmiş ve bu kadınlar da yine aynı sebeplerle öldürülmüştür. 303 kadından 90'ı eşi tarafından öldürülürken 140'ın üstünde kadının çocuk sahibi olduğu tespit edilmiştir. Bu cinayetlerde ateşli silah kullanımı oldukça yaygın iken 7 kişi darp edilerek 2 kişi yakılarak 1 kadın ise diri diri gömülerek öldürülmüştür (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2015). Cinayete kurban giden kadın sayısındaki artış ve öldürülme biçimlerindeki vahşet, bu cinayetleri önleme, katillerin cezalandırılması gibi hususlarda eksiklikler olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kadın cinayetlerine dair bilgiler aynı platform tarafından hala raporlandırılmaktadır. Buna göre 2016 yılında da cinayet sayısında artış olmuş ve 328 kadın öldürülmüştür. Yine benzer sebeplerle öldürülen kadınların %46'sının anne olduğu tespit edilmiştir. Aynı yıl içinde birçok taciz, tecavüz haberi basına yansımış ve hükümetin idam ya da hadım gibi cezalandırma politikaları tartışma yaratmıştır. 2017'de ise son rapor Mayıs ayında yayınlanmıştır ve yılın ilk beş ayında 168 kadın cinayete kurban gitmiştir. Yine bu yıl içinde Platformun derlediği verilere göre ilk beş ayda 92 kadına cinsel şiddet uygulanmıştır (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2015).

Şiddetin psikolojik, fiziksel ve toplumsal birçok olumsuz sonucu vardır ve kadın cinayetleri bu olumsuz sonuçlar arasında telafi edilemez son noktadır. Söz konusu şiddete şahit olan çocuklar ise şiddetin toplumsal olumsuz sonuçlarının geniş zamana yayılmasına sebep olmaktadır. Kaygı, utanç, depresyon gibi psikolojik etkiler alkol ve madde bağımlısı, akademik ve sosyal anlamda başarısız bireylerin oluşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla zaten bir insan hakları ihlali olarak kabul edilen şiddetin, cinayet boyutuna ulaşmadan önlenmesi gerekmektedir (Berber, 2016).

Kadın cinayetlerindeki ısrarlı artış bu durumun sebeplerini sorgulamaya değer kılmaktadır. Çeşitli yorumlara göre bağımsız örgütlenmelerin feminist mücadelesi devletin şiddeti önlemekle ilgili mücadelesinde görmezden gelinmekte ve iş birliği oluşturulmamaktadır. Dolayısıyla bu durum mücadelenin gücünü eksiltmektedir. Hükümet her ne kadar caydırıcı politikalar izlediğini düşünse de veriler problemin büyüyerek devam ettiğini göstermektedir. Bu durumda Türkiye’de öncelikle cinsiyet eşitliğinin bir imtiyaz değil insan hakkı olarak görülmesi konusunda adımlar atılmalıdır (Kaptan, 2015).

2000 yılında imzalanan ve 2003 yılından itibaren yürürlükte olan İstanbul Sözleşmesi, şiddeti önleme ve mağdurları koruma adına bilinen önemli uluslar arası sözleşmelerden biridir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre de uluslar arası sözleşmelerin uygulanma önceliği bulunmaktadır. Ancak yapılan çeşitli eleştirilere göre kamu görevlileri sözleşmenin uygulanması konusunda isteksiz davranmaktadır ve bu durum da kadınları koruyan yasalarda boşluk oluşmasına, uygulamadaki sorunlara ve sonuç olarak KYŞ oranlarının ve kadın cinayetlerinin artmasına yol açmaktadır (Kaptan, 2015). Tüm bu olumsuz hal ve koşullara rağmen KYŞ ile mücadele farklı evrelerden geçerek sivil ya da yasal yollarla devamlılığını sürdürmektedir.

2.3.1. KYŞ ile Mücadele

Kadın hareketi, erkek egemen sistemin ürettiği toplumsal cinsiyet eşitsizliği kaynaklı ve sonuçlu KYŞ’yi durdurmak için dünyada ve Türkiye’de zorlu ve uzun soluklu bir mücadele vermiştir ve vermektedir. Bu amaçla kadınların bir araya gelerek verdikleri bilinen ilk savaşım 1987 yılında başlattıkları Dayığa Karşı Dayanışma Kampanyasıdır. Diğer önemli kampanya ve gelişmeler şu şekilde özetlenebilir: Ankara’daki (1990) Bedenimiz Bizimdir – Cinsel Tacize Hayır Kampanyası, İstanbul (1989) Mor İğne Kampanyası, Türk Ceza Kanunundaki hayat kadınlarına tecavüz cezasında indirim

yapılmasını öngören 438. maddeye karşı çıkan protestolar, 1990'da Mor Çatı, 1991'de Kadın Dayanışma Vakfı, 1997'de Kadın Merkezi KAMER'in kurulması. Tüm bu gelişmeler kadınların kendilerini güçlü hissetmeleri adına yürüttükleri çalışmalar ve mücadele için önem taşımaktadır (Berber, 2016).

KYŞ ile mücadele yolunda atılan her bir adım ve mücadelenin kurumsallaşması hikayesini kaleme aldığı bir makalesinde Nazik Işık (2002), kurumlaşmayı çok değerli görmekle birlikte kurumlaşmanın getirdiği sorunlara da değinmektedir. Bu sorunlar kısaca küçük gibi görünen birçok bürokratik ve maddi engelin kadınların mücadelesindeki enerjilerini zedelemesi olarak açıklanabilir. Çeşitli kuruluşların ilke ve politikalarında çatışmalar yaşanması da makalede yine mücadelenin etkisini zayıflatıcı bir nitelik olarak yorumlanmaktadır.

Ancak tüm bu mücadele geriye olumlu olarak, Aile Koruma Kanunları, Kadın Sığınakları, destek ve danışma merkezleri, yabana atılmayacak sayıda akademik çalışma, eşitlikçi politikaların tartışılması ve bazılarının uygulanması, AB ülkeleri ile eşitlikçi politikalar konusundaki deneyim paylaşımları kalmıştır. KYŞ ile mücadeledeki kurumlaşma olumsuz biçimde mücadeleyi zayıflattığı gibi olumlu olarak da bu sonuçları doğurmaktadır (Nazik Işık, 2002).

Özellikle 1990'lı yıllarda mücadelenin kampanyalar ve kurumlaşma ile başladığı görülmektedir. O yıllardan bugüne kadar faaliyetlerini sürdüren bazı dernek, sivil toplum örgütleri ve danışma – dayanışma merkezleri vardır. Yanı sıra Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) önlem çalışmaları da mücadelenin haklılığını ortaya koymaktadır.

Bugün hükümet tarafından özellikle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yürüttüğü çalışmalar KYŞ ile mücadele hakkında dikkat çekmektedir. Bu uğurda 'Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı' hazırlanmıştır ve ŞÖNİM olarak adlandırılan 'Şiddet Önleme ve İzleme Merkez'leri kurulmuştur. Bu merkezler şiddeti önlemek için tedbirler almakla birlikte mağdurlara psiko-sosyal hizmetler, eğitim, sağlık ve hukuki desteklerde de bulunmaktadır. Temmuz 2016 ile birlikte 47 ilde bulunan bu merkezlerde psikologlar, sosyal hizmet ve çocuk gelişim uzmanları görev almaktadır (T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014).

Türkiye'deki kadın mücadelesinde en önemli isimlerden biri olan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ise Türkiye'de KYŞ'ye yönelik alınan önlemleri yeterli bulmayarak bir eleştiri yayınlamıştır. Bu eleştiri TBMM, KYŞ'nin sebeplerinin araştırılarak alınması gereken

önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan Meclis Araştırma Komisyonuna yöneliktir. Mor Çatıya göre söz konusu komisyon toplantılarına yeterli sayıda kadın sivil toplum kuruluşunu davet etmemektedir. Ayrıca Vakıf, komisyonu şeffaflık, süreklilik ve bağımsız bir organ tarafından denetlenmemesi bakımından da eleştirmektedir (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2015).

Mor Çatı'nın ayrıca hükümetin KYŞ'yi önleme politikalarına ilişkin talepleri bulunmaktadır. Kadınların, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı dışında ayrıca bir Kadın Bakanlığına ihtiyacı olduğu iddiası, 'Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015'nin gözden geçirilmesi, var olan sığınakların engelli kadın ve çocuklar düşünülerek iyileştirilmesi bu talepler arasındadır (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2015).

Mor Çatı'nın 2015 yılındaki bu talepleri arasında ŞÖNİM'lerin sayısının artırılması ve yedi gün yirmi dört saat hizmet vermesi talebi de bulunmaktadır. O dönemde sadece 14 ilde olan ŞÖNİM'ler bugün 47 ilde ve 7/24 hizmete açık biçimde varlığını sürdürmektedir. Bu da Vakfın çalışmalarının olumlu neticelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla KYŞ ile mücadele zorlu bir yol olarak görünse de olumlu sonuçları teşvik edici nitelik taşımaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalara göre ise KYŞ ile mücadele konusunda eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında yapılan çalışmaların yetersizliği dikkat çekmektedir. Geçtiğimiz yıllarla birlikte ders kitapları ve öğretim programlarının eleştirilmesi bu alana yeni bir yönelimi temsil etmektedir ve üzerine düşünölmeye değerdir.

2.4. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim

Literatür taraması neticesinde toplumsal cinsiyet ve eğitimin ilişkilendirildiği çalışmaların çoğunlukla; öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları, kız çocuklarının okullaşma oranı ve bu oranın artırılmasına yönelik projeler, kadınların eğitim seviyesi gibi konulara odaklandığı görölmektedir. Ancak artık bilindiği üzere ataerkil toplumlardaki toplumsal cinsiyet rollerinin özellikle kadınlar açısından birçok olumsuz sonucu bulunmaktadır ve KYŞ de bunlardan biridir. Eğitim ise gerek örgün profiliyle gerek ders materyalleri gibi eğitim araçları sayesinde şiddeti önleyebilecek kurumlardan biridir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ve eğitim ilişkisi kurulurken toplumsal cinsiyet rollerinin eğitim-öğretim kapsamında nasıl ele alınacağı büyük önem taşımaktadır ve KYŞ problemi

üzerinden bir değerlendirme yapılacaksa bu ele alışı feminist tavır içermesi avantaj olacaktır.

Bireylerin toplumda etkin biçimde rol alması, toplumla uyum içinde yaşayabilmesi için haklarını bilmesi ve kullanabilmesi gerekmektedir. Bu haklardan biri olan eğitim, diğer haklarını bilmesi ve kullanması açısından bireyler için son derece önemlidir. Ancak bazı toplumlarda ve bazı dönemlerde eğitim hakkının kullanılmasında bir takım engeller söz konusu olmaktadır. Bu engellerden biri toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliktir. 2011 yılı TÜİK verilerine bakıldığında Türkiye’de okuma-yazma bilmeyen kadınların oranı %8 iken erkeklerde bu oran %1,7’dir. Bu araştırma eğitim-öğretimin çeşitli basamakları için de uygulanmıştır ve genel oranlar kadınların eğitim hakkından erkekler kadar yararlanamadığını göstermektedir. Benzer biçimde mesleki seçimlerde de toplumsal cinsiyet rollerinin payı vardır. Örneğin teknik bilimlerde okuyan öğrencilerin %70’inden fazlası erkektir. Bu gibi olumsuz durumlar kadınların daha çocuk denilecek yaşlarda evlendirilmesi, ev içi işlerde kadınlardan beklentinin daha yüksek olması, çocuk, yaşlı bakımıyla kadınlar ilgilenirken erkeklerin eğitim ve kariyer hayatlarına daha çok odaklanması sebebiyle ortaya çıkmaktadır (Özaydınlık, 2014).

Feminist bir tutumla eğitim-öğretimde toplumsal cinsiyet kavramı ve rollerinin nasıl ele alınacağıyla ilgili önemli eleştirel çalışmalardan biri şüphesiz ki Gümüsoğlu’nun (2016) ders kitaplarını incelediği çalışmasıdır. Neden ders kitaplarının incelenmesi gerektiği ise açıktır; toplumsal cinsiyet rollerinin beraberinde getirdiği kalıp yargılardan biri toplumsal iş bölümüdür. Birçok ders kitabında sözcükler, cümleler, görseller bu iş bölümü yargılarını pekiştirip çocuklar aracılığıyla toplumsallaştırır niteliktedir. Gümüsoğlu’nun eleştirdiği birçok materyalde kadınlar hep anne, mutfakta ve ev içi diğer işlerde çalışan, erkek modele göre daha uyumlu, ılımlı ve yumuşak gösterilmektedir. Gümüsoğlu tüm bu örnekleri sosyoekonomik farklılıkları yok sayan, anlam içermeyen yanlış örnekler olarak değerlendirmektedir.

Ders öğretim programlarının içerikleri ve ders kitapları genellikle temel eğitim bilimsel ölçütlerin yanı sıra dönemin siyasal iktidarının ideolojisini de yansıtmaktadır. Bu durum eğitimin siyasal işlevlerinden biri sayılmaktadır (Zabun, 2012). Bu bağlamda 1930’lu yıllardan itibaren özellikle 1950’lerin sonuna kadar ders kitaplarında Cumhuriyet rejiminin öngördüğü kadın tipine rastlanmaktadır. Bu dönemlerdeki ders kitaplarında kadınların aile bütçesinin yapılmasında sorumlu olduğu, ellerine yakışan bir sanatla ilgilendikleri, sağlam bir yuva kurmaları gerektiği ve dış görünüşlerine özen göstermeleri gerektiğinin altı

çizilmektedir (Gümüšođlu, 2016). Bu dönemki ders kitaplarında Gümüšođlu'nun da tespit ettiđi gibi her ne kadar modern bir kadın imgesine yer verilse de sonuç hep kadının meta gibi görülmesi olmaktadır.

Tüm bu örnekler okulların toplumsal cinsiyet ayrımının yeniden üretilmesini engellemek konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Eğitim sistemi Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne dek egemen cinsiyetçi kalıp yargılardan uzaklaşmamakta hatta bu yargıları pekiştirmektedir. Dolayısıyla bir takım projelerle kız çocuklarının okullaşmasında bir artış gözlemlense de toplumsal cinsiyet kavramının ele alınışında bir problem olduğu görülmektedir. Genel olarak ders öğretim programları ve materyallerinde 'iyi, sessiz, başarılı kız çocuk' karşısında ise 'sert, asi, delikanlı erkek çocuk' imajları yer almaktadır ve problemin yansımalarından biri budur. Literatürde bu ele alış eleştiren ve çözüm önerisi sunan dört temel yaklaşım vardır, bunlar: Toplumsallaşma teorileri, farklılık teorileri, yapısalcı yaklaşım ve postyapısalcı yaklaşım olarak adlandırılmaktadır (Sayılan, 2008).

Söz konusu yaklaşımlardan ilki 1970'li yıllardaki ilk feminist düşüncelerden yola çıkan liberal yaklaşım olarak düşünülebilir. Bu yaklaşım cinsiyetçi yargıların yeniden üretilmesinde okulun, öğretmenin ve eğitim materyallerinin rolüne odaklanmaktadır ve bu yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı sorunların önyargı kaynaklıdır. Bu bağlamda eğitim kurumları toplumsal cinsiyet kavramına doğru bir ele alışla yönelirlerse, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanabilir ve toplumsal bir değişim sağlanabilir (Sayılan, 2008). Liberal toplumsallaşma yaklaşımı bu tezin önemseydiği ve benimsediği bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitimde fırsat eşitliği politikası her iki cins için de özellikle okullaşma konusunda önem taşımaktadır. Ancak geçmişti ve bugünde hem toplam okullaşma oranı hem de toplam nüfusun okuryazarlık durumu değerlendirildiğinde bu politikanın sonuç vermediği ve Türkiye'nin eğitim eşitsizliği gibi bir probleme sahip olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı'ndan edinilen 2009-2010 Okullaşma Oranı İstatistiklerine göre ilkokula devam eden 100 erkek çocuğa karşılık 92 kız öğrenci, özel eğitim okullarında ise 100 erkek öğrenciye karşılık 62 kız öğrenci eğitim alabilmektedir. Bu sayıların birçok bağlamda değerlendirilmesi önemlidir (Sayılan, 2008).

Bakış, İnel, Levent ve Polat'tın Türkiye'de okullaşma oranına dair istatistiklerden yararlanılarak yaptıkları araştırmadan aktaran Sayılan 'ın (2008) makalesinde eğitime

erişimde zorlayıcı faktörlere de yer verilmektedir. Buna göre hem erkek hem kız çocuklarının eğitime erişimindeki en önemli engel yoksulluk olarak tespit edilmektedir. Ancak özellikle doğu ve batıdaki iller arasında kız ve erkek çocuklarının okullaşma oranlarındaki farklılık göze alındığında ayrıca cinsiyet eşitsizliği de kız çocukları için eğitime erişimde engelleyici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın yorumuna göre yoksul aileler kız çocuklarını okula göndermektense ev içindeki işlere yardım etmesini buna karşılık ev dışı işlerde çalışması için erkek çocuklarını okula göndermeyi tercih etmektedir.

Yapılan araştırmalar neticesinde toplumsal cinsiyet ve eğitim ilişkisinde toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar için olumsuz etkilerini pekiştiren pek çok unsur göze çarpmaktadır. Bu bağlamda hem ders öğretim programları ve ders kitapları, hem uygulanmasında sıkıntılar olduğu ortada olan eğitim politikaları hem de ülkenin geleneksel kalıp yargıları cinsiyet eşitsizliğini adeta pekiştirir niteliktedir. Bu da yıllar geçmesine rağmen kız çocuklarının okullaşmasının hala erkek çocuklarla eşit hale gelmemesi ve ders kitapları aracılığıyla kadını sadece bir sembol olarak gören zihniyetin sürekliliğine sebep olmaktadır.

Tüm bu unsurların devamlı etkileşimi toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliğin Türkiye'deki en önemli olumsuz sonucu olan KYŞ'nin çözümünün gecikmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu sonuç öncelikle eğitimde toplumsal cinsiyetin ele alınışında değişiklikler yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Böylece zaman içinde cinsiyetçi kalıp yargılar toplumun her alanında yıkılabilir, zaman içinde bir toplumsal dönüşüm sağlanabilir ve böylece bu kalıp yargıların doğurduğu olumsuz sonuçlar ortadan kalkabilir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu tez var olanı ortaya koyması bakımından betimsel özellikler taşıyan nitel bir çalışma özelliği taşımaktadır. Ayrıca feminist bakış açısı taşımaktadır. Bu bakış açısı ile hazırlanan çalışmaları diğer metinlerden ayıran bazı özellikler şöyledir vardır, bunlar; toplumsal cinsiyet ilişkilerine odaklanmak, gündelik hayat ve kişisel deneyimlere çalışmada yer vermek, araştırmacı ile araştırılan arasında bir hiyerarşi olmaması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmayı amaçlaması olarak özetlenebilir (Saygılıgil, 2016, s. 277).

Bu çerçevede öncelikle toplumsal cinsiyet kavramı, kavramın ilişkili olduğu alanlar ve feminist hareketle ilgili literatür taramasına başvurulmuştur. Ardından toplumsal cinsiyet kavramı ve ilişkili olduğu konuların, Ortaöğretim düzeyindeki ele alınışı hakkında Sosyoloji ders kitabı incelenmiştir. Söz konusu sosyoloji ders kitabının künyesi: Aşan, E. (2012). Ortaöğretim sosyoloji ders kitabı. Ankara: Ekoyay Eğitim. Bu inceleme doküman analizi yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Ayrıca öğretmenlerin çalışmanın problemine ilişkin görüşlerini anlamak ve aktarmak amacıyla, odak grup görüşmesi tekniği tercih edilerek, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde liselerde görev yapan 18 sosyoloji öğretmeni ile görüşülmüştür. Bu öğretmenlerle yapılan görüşme odak grup görüşmesi niteliği taşımaktadır. Öğretmenlere toplumsal cinsiyet kavramına yönelişleri ve Sosyoloji dersinin bu konu hakkındaki yeterliliğini anlamak adına toplam 7 soru sorulmuştur.

Odak grup görüşmesi, önceden belirlenmiş yönergeler çerçevesinde gerçekleştirilen, görüşülen kişilerin öznelliklerini ön planda tutan, katılımcıların söylemine ve bu söylemin

toplumsal bağlamına dikkat edilmesi gereken nitel bir veri toplama tekniği olarak tanımlanmaktadır (Çokluk, Yılmaz, & Oğuz, 2011). Çalışma için odak grup görüşmesinin tercih edilmesi; hem araştırmacı ile araştırılan arasında hiyerarşi olmamasını öngören feminist yönetime uygunluğu hem de katılımcıların kendilerini daha rahat ifade etmesini sağlaması ile ilişkilidir.

3.1. Çalışma Grubu

Çalışmada odak grup görüşmesi yapılan çalışma grubu 2016-2017 eğitim öğretim yılında, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev yapan, 10'u erkek 8'i kadın olmak üzere toplam 18 Lise Sosyoloji dersi öğretmenidir.

3.2. Verilerin Toplanması

Çalışmada öncelikle literatür taraması yapılarak toplumsal cinsiyet rolleri ve eğitim ilişkisi hakkında araştırmannın hipotezi destekleyici veriler sunulmaktadır. Sosyoloji ders kitabının incelenmesi ve sosyoloji dersi öğretmenleriyle yapılan görüşme ise tezin ana varsayımını kanıtlama amacındadır. Hem kitap incelemesi hem de görüşme birbirini ve araştırmacının varsayımını destekler nitelikte bulgularla sonuçlanmaktadır.

3.3. Verilerin Analizi

Sosyoloji ders kitabı ve öğretmenlerle yapılan görüşmelerdeki görüşme formları içerik analiziyle ele alınmaktadır. İçerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya çalışılmış; birbirine benzeyen ve ilişkisi olduğu tespit edilen veriler belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmıştır (Karataş, 2015). Söz konusu kavram ve temalar bu çalışmada toplumsal cinsiyet kavramı ve bu kavramla ilişkili diğer kavramlar olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR VE YORUM

Toplumsal cinsiyet kavramının ve toplumsal cinsiyet rollerinin mevcut durumdaki eşitsizliği hakkında kuramsal bir takım araştırmalar neticesinde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin öğretilimi hakkında lise sosyoloji ders kitabı incelemesi de önem taşımaktadır. Bu inceleme süreci ve sonucunda bugün ortaöğretim düzeyinde okutulan sosyoloji ders kitabının, bir eğitim materyali olarak cinsiyetçi bir tutum sergilememekle birlikte, konuyu ele alışı bakımından duyarlı bir yönelim de sergilememektedir. Emine Aşan tarafından kaleme alınan ve künyesine ‘Yöntem’ başlığı altında yer verilen ders kitabının içerik analiziyle ilgili detaylı bilgiler aşağıdaki gibidir.

Ayrıca araştırmanın varsayımını desteklemek amacıyla lise sosyoloji dersi öğretmenleri ile yapılan görüşmenin bulguları da bu bölümde yer almaktadır. Bu görüşme toplam yedi soru aracılığıyla lise sosyoloji dersi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet kavramı hakkındaki bilgilerini, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalıklarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Görüşme formunda öğretmenlerin dersin içeriğine ilişkin görüş, eleştiri ve önerilerine yer verebilecekleri sorular da bulunmaktadır. Görüşmeden elde edilen bulgular ve bulguların yorumlanması bu sorular çerçevesinde ele alınmaktadır.

4.1. Ortaöğretim Sosyoloji Ders Programı ve Kitabında Toplumsal Cinsiyet

Sosyolojinin kurucularından kabul edilen Auguste Comte, Herbert Spencer ve Emile Durkheim’in görüşleri temel alındığında toplum da tıpkı doğa gibi bilimsel bir şekilde incelenmeliydi. Bu görüş doğrultusunda 1800’lü yıllardan itibaren Sosyoloji, toplumu inceleyen bir bilim dalı olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumu inceleyen bir bilimin ise kadın

ve kadın – toplum ilişkisi ile ilgilenmesi kaçınılmazdır. Bu doğrultuda Karl Marx ve Friedrich Engels'in 'Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni' çalışması başta olmak üzere tarih boyunca birçok sosyologun kadın, kadın-toplum ilişkisine doğrudan ya da dolaylı olarak değindiğini söylemek mümkündür (Cosser, 2010).

Türkiye'de Sosyolojinin bir ders olarak okutulmasının Cumhuriyet'in ilanının hemen öncesine denk geldiği söylenebilir. Bu bağlamda 1910 – 1911 yıllarında Ziya Gökalp'in Selanik İttihat ve Terakki İdadisi'nde verdiği İctimaiyat dersleri örnektir. 1912'de İstanbul Üniversitesi'nde Sosyoloji kürsüsü kurulmuş 1924'te ise Sosyoloji, liselerde İctimaiyat adıyla ders olarak okutulmaya başlanmıştır. 1924'ten günümüze kadar ise dokuz farklı Sosyoloji Dersi Öğretim Programı vardır (Zabun, 2012).

Öğretim programlarında özellikle 2009 Sosyoloji Dersi Öğretim Programında değişen toplumsal sorunların birer konu başlığı olarak kendine yer bulduğu görülmektedir. Küreselleşme, insan hakları, dışlama – dışlanma bu başlıklara örnektir ve Sosyoloji dersinin içeriğinden zaten toplumsal sorunlara ve değişime cevap verecek içeriğe sahip olması beklenmektedir (Zabun, 2012). Öğrencilerin nesnel değerlendirmeler yapabilmesi ve toplumsal hayat hakkında eleştirel düşünebilmesini sağlamak programın vizyonları arasındadır.

2009 Sosyoloji Dersi Öğretim Programı amaçları incelendiğinde, ders kazanımları sonucunda öğrencilerin toplumsal sorunları kavraması beklenmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlik sebebiyle KYŞ'nin bugün Türkiye'deki oranı ve şiddetin dozu, yani kadın cinayetlerine kadar ulaşması ise ciddi bir toplumsal soruna işaret etmektedir. Program bu bağlamda 'Toplumsal Kurumlar' Ünitesi aracılığıyla aile, evlilik, boşanma, anaerkil – ataerkil aile tipleri, kadının toplumdaki yeri ve Atatürk'ün kadına verdiği önem gibi konulara değinmektedir. Ancak ders kitabı incelendiğinde Sosyoloji dersinin bu konulara değinme biçimi feminist yöntemden ve ülke gerçeklerinden oldukça uzaktır.

2012-2013 öğretim yılından itibaren beş yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen ve Emine Aşan tarafından kaleme alınan söz konusu kitap, birçok konuya gerekenden tarafsız bir yaklaşım biçimi ile yönelmektedir. Bu Sosyoloji dersinin amaçlarına hizmet etmeyecek bir tutumdur. Özellikle öğrencinin toplumsal sorunları kavraması beklenirken Aşan'ın kitabında ele alınan konuların neredeyse hiçbiri toplumsal sorun olarak algılanacak nitelikte bile değildir.

Söz konusu kitapla ilgili yapılan değerlendirmelerden biri Türk sosyologların ele alınışıyla ilgilidir. Bu bağlamda da hem Sosyoloji Dersi Öğretim Programı hem de ders kitabında eksiklikler görülmektedir. Kitapta Türk sosyologların sosyolojiye katkısına yer verilen bölümde özellikle sadece üç Türk sosyologun adı geçerken; eleştiriler, kitapta işlenen konulara paralel olarak Türk sosyologların o konu hakkındaki görüşlerine yer vermenin daha doğru bir yöntem olacağı yönündedir (Manav, 2016).

Bu çalışmada ise söz konusu Ortaöğretim ders kitabı ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ bağlamında ele alınmaktadır. Bu yönüyle ders kitabı olumlu – olumsuz öğeler içermekle birlikte birçok noktada da öğretmenin yönlendirmesi ile olumlu ya da olumsuz değer oluşturabilecek öğeler içermektedir. Bu öğelerden görsel ve grafik özelliğinde olanlar ayrı örnek okuma metinleri ve bilgi notları ayrı başlıklar altında ele alınmaktadır.

4.1.1. Ders Kitabında Toplumsal Cinsiyet Hakkındaki Görsel Öğeler

Bir ders kitabında toplumsal cinsiyetle ilgili inceleme yapılırken, kitapta kullanılan görseller de kitabın cinsiyetçi bir tutum sergileyip sergilemediği konusunda birer ipucu olarak değerlendirilmektedir. Buna örnek olarak Gümüšoğlu’nun 1926’dan 2016’ya dek İlköğretim ders kitaplarındaki görselleri incelediği çalışma ön plana çıkmaktadır. Gümüšoğlu (2016) çalışmasında ders kitaplarında kullanılan birçok görselin, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında problemleri gördüğünü belirtmektedir. Bu görsellerde kadınlar genellikle ev içi üretim, temizlik, mutfak işlerinde görülmektedir. Örneğin 2003, 3.sınıf Hayat Bilgisi kitabındaki bir görsele çalışmada yer veren Gümüšoğlu, basit bir deney görselinde bile erkek bireye yer verilirken; ‘enerji’ konusunun anlatıldığı, hemen bir alt başlıkta kullanılan resimde kadının ütü yaptığına dikkat çekmektedir (Gümüšoğlu, 2016, s. 221). Bunun gibi birçok örnekte kadının sadece anne ve ev hanımı kimliği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla ders kitaplarındaki kadın imgesinin anlaşılması için bu görseller büyük önem taşımaktadır.

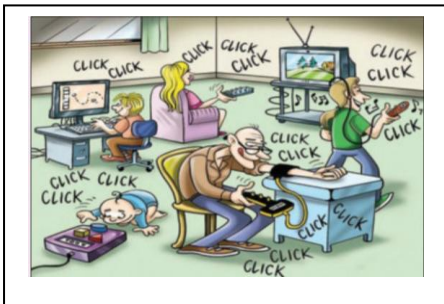
Genel olarak ders kitabının cinsiyetçi bir tutum sergilediğini söylemek haksızlık olacaktır. Ancak bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki duyarlılığının oldukça eksik olduğunu da belirtmek gerekir. ‘Konuya Hazırlanalım’ ya da ‘Etkinlik’ bölümlerinde seçilen örneklerin birçoğunun toplumsal cinsiyet hakkında olumlu ya da olumsuz bir örnek teşkil etmesinin öğretmenin ders içindeki tutumuna bağlı olduğu görülmektedir.

Şekil 1) Görsel 4.1.1.1. Aşan, E. (2012). *Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Eğitim .

Örneğin yukarıdaki görselin yönlendirmesiyle öğrencilere ‘Toplumsal Statü, Rol ve Saygınlık’ başlığı altında, ‘Resimde size sıra dışı görünen neler vardır? Bunun nedeni ne olabilir?’ sorusu sorulmaktadır (Aşan, 2012, s. 38). Gerek görsel gerekse söz konusu soru tam olarak toplumsal cinsiyet rollerine işaret etmektedir. Bu görselde erkeğin elinde süpürge kucağında çocukların olması yazar tarafından belli ki ‘sıra dışı’ olarak nitelendirilmektedir. Bu sorunun sınıf içindeki tartışılma sürecinde öğretmenin ev işlerindeki görev dağılımında kadın – erkek eşitliğine değinmesi, erkeğin evi süpürmesinin aslında sıra dışı olarak değerlendirilmeyeceğinin altını çizmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi açısından büyük önem taşımaktadır.

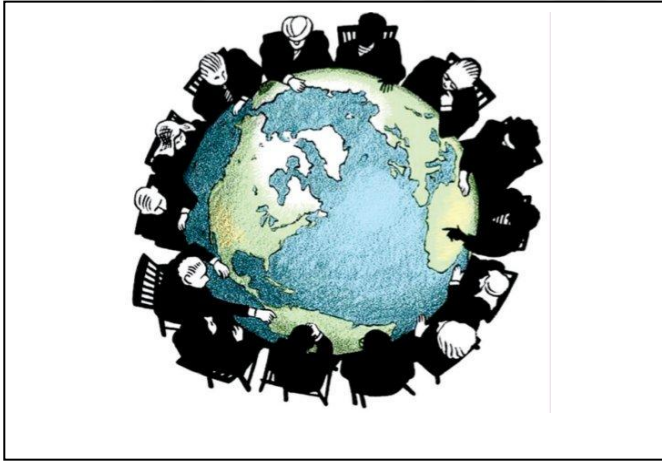
Gümüšoğlu’nun çalışmasında kullandığı görsellere benzer örneklerin sayısı elbette bu kadar kısıtlı değildir. Kitaptaki diğer örnekler aşağıda yer verilmektedir. *Görsel 4.1.1.2.* kadının da evdeki diğer bireyler gibi ev işi ya da mutfak dışında meşgul olduğu başka bir alanı gösterirken, *Görsel 4.1.1.3*’de kız ve erkek çocukların bir arada mutfakla ilgili bir işle meşgul olması toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında sorunsuz görseller olarak yorumlanabilir. Ancak *Görsel 2.5.2.3*’de küreselleşme hakkında kullanılan resim, dünya hakkında söz sahibi olanların her biri erkek bireyler olarak sembolize edilmektedir. Bu örnek toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından olumsuzdur.

Şekil 2) Görsel 4.1.1.2. Aşan, E. (2012). *Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Eğitim.

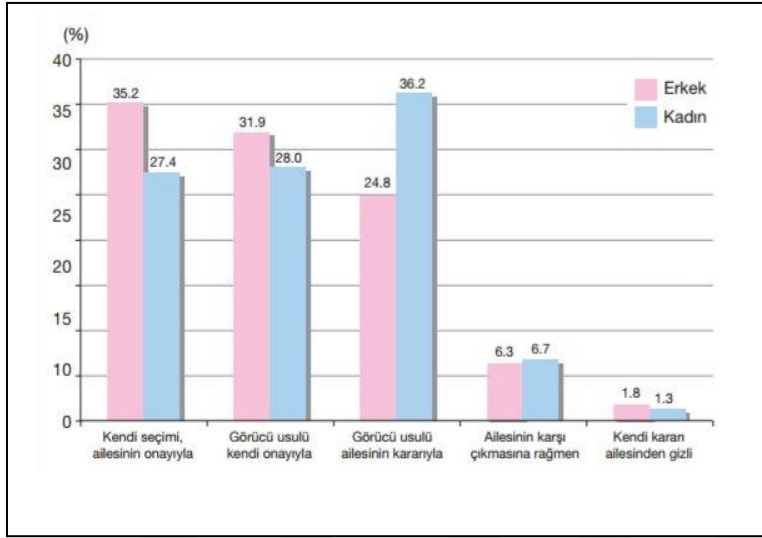
Şekil 3) Görsel 4.1.1.3. Aşan, E. (2012). *Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Eğitim .

Şekil 4) Görsel 4.1.1.4. Aşan, E. (2012). *Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Eğitim .

Kitabın ilerleyen sayfalarında ise evlilik, boşanma, aile yapıları gibi konulara değinen 6. Ünite de ise anaerkil ve ataerkil aile biçimlerine de değinilmektedir. Bu konunun ‘Etkinlik’ bölümünde anaerkil ve ataerkil aile biçimlerine ilişkin açıklamalar yapılmakta ve örnekler verilmektedir. Ancak ataerkil aile türleri açıklanırken bu türe örnekler verilirken anaerkil aile hakkında herhangi bir örnekleme bulunmamaktadır. Aynı bölümün 2. ‘Etkinlik’ bölümünde Türkiye İstatistik Kurumu’ndan alınan verilere göre iki ayrı tablo yer almaktadır. Bu tablolardan biri olan Grafik 4.1.1.1.’de ‘görücü usulü ailesinin kararıyla evlenen’ bireylerde kadınların oranının erkeklerden yüksek olduğu bilgisi göze çarpmaktadır. Bu oran Türk toplumunun aile yapısı ve kadının bu yapıdaki yerine dair

ciddi ipuçları taşıması bakımından tartışmaya değerdir. Kitabın bu iki öğeye daha geniş biçimde yer vermesi daha uygun görünmektedir (Aşan, 2012, s. 140-141).

Şekil 5) Grafik 4.1.1.1. Aşan, E. (2012). *Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Eğitim.

Ders kitabının yine 6. Ünitesinde bir sonraki konularından biri 'Atatürk'ün Kadın Haklarına Verdiği Önem' başlığıyla yer almaktadır. Bu başlığın 'Konuya Hazırlanalım' bölümünde 1935-1946 yılları arasında meclisteki kadın parlamenter sayı ve oranlarının yer aldığı bir tablo bulunmaktadır (Aşan, 2012, s. 144). Söz konusu tablo *Görsel 4.1.1.5.*'teki gibidir. Doğramacı'dan aktaran Aşan (2012), bu tablo ile öğrencilerin dikkatini kadın parlamenter sayısındaki düşüşe çekmektedir ve öğrencilere bunun hangi olayla ilgili olabileceği sorusunu yöneltmektedir. Bir sonraki soruda ise günümüzdeki kadın parlamenter oranının yükselip yükselmediği sorulmaktadır.

Seçim Yılı	Parlamenter Sayısı	Kadın Parlamenter Sayısı	Toplam Nüfus İçindeki Payı %
1935	395	18	4.6
1939	400	15	3.8
1943	435	16	3.7
1946	444	9	2.0

Şekil 6) Görsel 4.1.1.5. Aşan, E. (2012). *Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Eğitim .

Öğrencilerin dikkatini meclisteki kadın temsiline çekmek toplumsal cinsiyet eşitliği açısından olumlu değerlendirilebilir. Ancak bugün hala siyasetin eril iktidar alanı olarak görülmesi ve eşit temsil problemi devam etmektedir. Örneğin 2009 Yerel Seçimlerinde 81 ilde sadece 2 kadın Belediye Başkanının olması herhangi bir demokratik eşitliğin sağlanmadığının göstergesidir (Sallan Gül, 2008). Son veriler ise Meclisteki toplam 548 milletvekili sayısının sadece 79'unun kadın milletvekili olduğunu göstermektedir. Bu sayı %14,42 oranına tekabül etmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2017). Bu oran hala yeterli düzeyde değildir. Sosyoloji ders kitabının, öğrencilerin ilgisini Meclisteki kadın temsili problemine çekmesi için bu bilgilere de yer vermesini gerektirmektedir.

Ders kitabının içerik analizinde görsellerle ilgili göze çarpan detaylar bu şekildedir. Ancak toplumsal cinsiyetle ilişkili öğeler bunlarla sınırlı değildir. Kitabın yer yer üslubu, kullandığı örnek metinler ve bilgi notlarına dair analiz, bu öğelerin yorumlanması bir sonraki başlıkta ele alınmaktadır.

4.1.2. Ders Kitabında Toplumsal Cinsiyet Hakkında Örnek Metinler, Bilgi Notları ve Diğer Öğeler

Söz konusu sosyoloji ders kitabında öğretmenin ders içindeki tutumunu ön plana çıkaran bazı öğeler vardır. Örneğin 'Statü ve Rollerin Toplumsal Yaşamdaki Önemi' başlığı altındaki hazırlık sorularında öğrencilere Charles Horton Cooley'nin 'Toplumsal rol ve statü beklentilerinin ilk yaşandığı yer ailedir' sözü hatırlatılarak 'Haklı mıdır? Örnek vererek tartışınız' sorusu sorulmaktadır (Aşan, 2012, s. 49). Bu soru ilk etapta herhangi bir cinsiyetçilik içermemektedir. Ancak öğretmenin tartışma sırasındaki tutumu konu hakkında kilit rol oynamaktadır. Öğretmen geleneksel ataerkil aile yapısının öngördüğü rolleri pekiştirerek, erkeğin çalışması, kadının annelik rolü üzerinde durarak bu soruyu değerlendirmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi için olumsuz bir sonuç doğuracaktır.

Toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili cinsiyetçi bir içeriğe sahip olmayan ancak öğretmenin yönlendirmesiyle olumlu ya da olumsuz sonuçlanacak birkaç örnek daha bulunmaktadır. 'Modernleşme ve Toplumsal Değişme' başlığı altında modernleşmesinin aile kurumu üzerindeki etkisini öğrencilere sorgulatmayı amaçlayan etkinlik (Aşan, 2012, s. 83) veya alt başlıkları altında kadının toplumdaki yerine de değinen 'Toplumsal Kurumlar' ünitesinde, yine bir etkinlikte yer alan geleneksel deyim ve deyişler bu duruma örnek verilebilir. Bu deyişler arasında 'Baba nasihati tutmayan pişman olur', 'Çocuk evin

meyvesidir' ve 'Sen seversin oğlunu, o da sever oğlunu' örnekleri bulunmaktadır (Aşan, 2012, s. 132).

Bu deyişler kadını aşağılayıcı herhangi bir öge içermemekle birlikte ataerkil toplumun beklentilerini yansıtan deyişlerdir. Aile içinde baba nasihati kadar anne nasihatının de önem taşıdığını vurgulamak gerekir. Çocuğun kadın ve erkeğin kararı neticesinde anne baba olmayı istedikleri takdirde evin meyvesi olabileceği anne olmak istemeyen kadınların da var olduğu veya aile içinde verilen sevginin sadece oğlan çocuk için değil kız çocuğun geleceği için de oldukça etkili olduğu bir gerçektir.

Bu detayların öğretmen tarafından altının çizilmesi toplumsal cinsiyet eşitliğinin doğru bir eğitimi açısından önem taşımaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle kadının toplumsal hayatın hemen her alanında örselendiği düşünülürse, böyle hassas bir konuda atasözü ve deyim örnekleri daha titiz bir duyarlılıkla seçilmeli, belki de öğretmen inisiyatifine bırakılmamalıdır.

Bir ders kitabında kullanılan görseller dışında etkinlik, konuya hazırlık veya bilgi notu gibi bölümlerde de seçilen örnek isimler, metinler ve kullanılan üslup toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili öğeler içermektedir. Bugünkü Sosyoloji ders kitabında bu durumla ilgili ilk örnek 'Türk Sosyologların Sosyolojiye Katkısı' başlığı altındadır. Bu bölümde Türk sosyologlardan üç isme yer verilmektedir, bunlar: Ziya Gökalp, Prens Sabahattin ve Hilmi Ziya Ülken'dir (Aşan, 2012, s. 25). Söz konusu isimlerin Türk sosyolojisindeki yeri ve önemi büyüktür ancak benzer biçimde Ziya Ülken ile çağdaş Behice Boran'ın, sosyolojinin kurumsallaşmasındaki rolü reddedilemeyecek olan Mübeccel Belik Kıray'ın da Türk sosyolojisine katkıları önemlidir.

Özellikle ampirik araştırmalara verdiği önem ve 'Toplumsal Yapı Araştırmaları' adlı eseriyle Behice Boran'ın, Türkiye'de sosyolojinin bağımsız bir bilim kimliği kazanmasına ve akademik bir disiplin olmasının yanı sıra bilgi üretebilecek bir bilim olarak anılmasına katkısı büyüktür. Sosyolojik bir araştırmada metodolojinin önemini vurgulayan Boran, böylece günümüzdeki sosyolojik araştırmaların önünü açmıştır denilebilir (Alver, 2002).

Türk sosyolojisine önemli katkıları olan bir diğer kadın sosyolog ise Mübeccel Belik Kıray'dır. Kıray, toplumsal yapıda bireylerin ve kurumların karşılıklı etkileşimlerine değinerek yapıyı analiz etmektedir. Onun çalışmaları, Türk sosyolojisinde kullanılan önemli yaklaşımların gelenekselleşmesini sağlamaktadır (Başak, 2005).

Tarih yazımına bakıldığında erkek egemen bir tarih göze çarpmaktadır. Kadın düşünürler, bilim insanları veya sanatçılar çoğu zaman çağdaşları erkeklerin gerisine düşmektedir ya da kadınların tarihi yazılmadığı için durum böyleymiş gibi görünmektedir. Feminist tarihçiler bu duruma dikkat çekmekte ve kadınların tarihe yanlış yerleştirildiğini, başarılarının görmezden gelindiğini vurgulamaktadır (Çakır, Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası, 2011). Oysa kadının toplumdaki yerinin o toplumun medeniyet seviyesi açısından bir gösterge olduğu söylenmektedir (Berktaş, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yeni Kimlik Arayışları Bağlamında Popüler Feminizm ve Duygu Asena, 2016, s. 8). Her ne kadar Berktaş (2016) bu durumu kadının simgeleştirilmesi bakımından eleştirse de kadının söz konusu konumlandırılışı birçok toplumda bu biçimde değerlendirilmektedir ve bu durumda kadın tarihine özen gösterilmesi ayrıca önemlidir.

Kadın tarihinin yazımı, Gerda Lerner, Gisela Bock, Renate Bridenthal, Claudia Koonz, Joan Wallach Scott ve diğer feminist tarihçilerin tarih disiplinin değiştirilmesi konusunda yaptıkları çalışmalar ile başlamaktadır. Bu değişim talebinde öncelikle tarihin 'nesnellik' iddiası eleştirilmekte ve bu nesnellik içinde kadının görünmezliği vurgulanmaktadır. Bu süreç son zamanlarda Türkiye'de de özellikle kadın çalışmaları disiplininin ortaya çıkmasıyla birlikte kadın tarihi hakkındaki kaynakların zenginleşmesi gibi olumlu bir sonucu beraberinde getirmektedir (Çakır, Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası, 2011).

Sonuç olarak feminist yöntemi benimseyen her araştırmacı, kadının tarihte yok sayıldığı geleneği reddetmektedir, reddetmelidir ve bu durumda ders kitabındaki Türk sosyologlarda sadece üç erkek isme yer verilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından olumsuz bir örnek oluşturmaktadır. Ders kitabının bu söz konusu bölümüne örnek olarak yukarıda adı geçen iki kadın sosyolog, Behice Boran ve Mübeccel Belik Kıray'ın eklenmesi feminist bakış açısına daha uygundur. Ayrıca günümüze daha yakın isimlerden örnekler de seçilebilir ve sosyolojiyle ilgilenen, özellikle kadın çalışmalarına katkısı olan kadın akademisyenlere de dikkat çekilebilir. Bu isimlere Meral Akkent, Nermin Abadan Unat ve Dicle Koğacıoğlu örnek oluşturabilir.

Söz konusu ders kitabı Türk sosyologların sosyolojiye katkısı konusunda verdiği örneklerde kadın sosyologa yer vermemesi bakımından olumsuz değerlendirilse de kitabın genelinde aynı bağlamda fakat olumlu değerlendirilecek birkaç örneğe yer verilmektedir. Bunlardan biri 'Toplumsal Kontrol' başlığı altında kadın yazar Anne Edwards'dan alıntı

yapılmasıdır (Aşan, 2012, s. 44). Benzer biçimde bir önceki eleştiride ön plana çıkan Mübeccel Belik Kıray'ın bir görüşüne, 'Toplumsal Değişme' başlığı altında yer verilmektedir. Bu bölümde Kongar'dan aktaran Aşan (2012), Kıray'ın "Her toplumsal yapı bir bütündür. Bu bütün, insan ilişkilerinden ve ilişkilerin doğurduğu değerlerin etkileşimlerinden meydana gelir. Her zaman aynı olmayan bir hız ve tempo ile değişir." görüşüne yer vermekte ve öğrencilere 'Konuya Hazırlanalım' kısmında bu alıntıda değişimin hangi özelliğinin vurgulandığını sormaktadır.

Ortaöğretim Sosyoloji ders kitabında 'Kültürün Kazanılması, İşlevleri, Önemi ve Sosyal Bütünleşmeye Katkısı' başlığı altında yine 'Konuya Hazırlanalım' bölümünde, önemli kadın akademisyenlerden felsefeci İoanna Kuçuradi'den alıntı yapılmaktadır. Kuçuradi'nin "Her kültür ögesi, temelde bir insan gereksinimine yanıt verir. Kültür öğeleriyle insan gereksinimleri arasında bir paralellik vardır." açıklamasına yer verilen kitapta, öğrencilere kültürün işlevlerinden hangisinin vurgulandığı sorulmaktadır (Aşan, 2012, s. 106).

Kıray ve Kuçuradi örneklerine benzer biçimde kitabın 'Performans Görevi' bölümlerinden birinde öğrencilere okumaları için üç ayrı yazarın kitapları seçenek olarak sunulmaktadır. Bu yazarlar Namık Kemal, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Halide Edip Adıvar olarak seçilmiştir. Performans görevi ise kadın haklarıyla ilgilidir ve bu açıdan kadın haklarını ilgilendiren bir konuda seçenekler arasına kadın yazarın kitabını da eklemek olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir (Aşan, 2012, s. 141).

Yapılan araştırmalara göre okullar cinsiyete ilişkin kalıp yargıların yeniden üretildiği ve/veya sürekliliğinin sağlandığı mekanlardır. Ders kitapları ise okulun bu işlevinin en önemli araçlarından biridir ve birçok ders kitabında cinsiyetçi kalıp yargılara rastlamak mümkündür (Tezer Asan, 2010). Ders kitaplarında önemli isimlerden örnek verilirken sadece erkek düşünür, sanatçı ve bilim insanlarına yer vermek ise cinsiyetçi bir tutum olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen birkaç örnekte, bu önemli isimlerden örnekler seçilirken kadınlara da yer vermek, bir lütuf olmamakla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından olumlu örneklerdir.

Bu örneklerin ardından kitabın toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki tutumunun en belirgin biçimde görüldüğü bölüm olan 6. Ünite Toplumsal Kurumlar bölümü gelmektedir. Bu bölümde toplumsal bir kurum olarak aile ele alınmaktadır ve bu ele alış cinsiyetçi bir üslup içermemektedir. Ancak bölümün feminist bakış açısıyla okunması ile birlikte ciddi eksiklikleri göze çarpmaktadır. Bu eksikliklerin başında Türkiye'nin en önemli

sorunlarından biri olarak değerlendirilen KYŞ ve tabii ki bu söz konusu şiddetin aile içinde de gerçekleşiyor olması ve söz konusu kadına yönelik aile içi şiddete, aile kurumunun anlatıldığı sosyoloji ders kitabında hiçbir şekilde yer verilmemesidir.

Kadına yönelik aile içi şiddet toplumlarda, kadının fiziksel veya psikososyal zarar görmesiyle sonuçlanan ciddi bir problem olarak görülmektedir. Tahminlere göre kadınların %20 – 30'u hayatının herhangi bir döneminde eşi tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Söz konusu şiddetin oranları, kadınların öğrenim durumları, toplumların sosyoekonomik ve sosyodemografik özelliklerine göre değişiklik göstermektedir (Yaman Efe & Ayaz, 2010). Buradan anlaşılan şudur ki; kadına yönelik aile içi şiddet toplumun diğer kurumlarını da ilgilendiren bir problemdir. Bu probleme yönelik Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Ulusal Eylem ve Mücadele Planı (2012) da bulunmaktadır. Dolayısıyla böyle ciddi bir probleme aile kurumundan bahsedilirken Ortaöğretim düzeyindeki bir sosyoloji dersinde yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki öğelerin en çok yoğunlaştığı bölüm olan 6.Ünitede yer alan birçok örnek metin, bilgi notu veya diğer öğelerin altında yer aldığı konu başlığına yeterli ölçü ve doğru biçimde hitap etmediği görülmektedir. Örneğin 'Boşanma' konusuna değinilirken 'Etkinlik' bölümünde yer verilen 'Sedef Susuz Kaldı' isimli örnek metnin; boşanmanın nedenleri, sonuçları, toplumsal değişime etkisi gibi sosyolojinin konularını kapsayan birçok önemli konuyla ilgisi yoktur (Aşan, 2012, s. 135).

Ders kitabında toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında önemli ve birçok örnek içeren bir başlık ise 'Kadının Aile ve Toplum İçindeki Konumu' başlığıdır. Bölümün 'konuya Hazırlanalım' kısmında Fatma Aliye Hanım'dan bahsedilen bir metne yer verilmekle birlikte konunun temel kavramı 'Feminizm' olarak belirlenmiştir. Aynı başlığın 'Etkinlik' bölümünde ise öğrencilerden, Türk kadınının çeşitli dönemlerde toplum içindeki konumunu değerlendiren bir yazı yazmaları istenmektedir ve örnek oluşturması için üç ayrı metin örneğini okumaları beklenmektedir. Ancak bu metinler incelendiğinde, metinlerin feminizm ya da kadının konumu ile ilişkisinin olmadığı görülmektedir (Aşan, 2012, s. 142-143).

Örneğin ilk metinde Osmanlı'daki kadına değinildiği düşünülürken feminizmle hiç ilgisi olmayan bir metin kullanılmaktadır. Hem Osmanlı'da kadına hem feminizme değinilecek bir örneğe yer verilmek isteniyorsa bu bölümde Çakır'ın (2011) 'Osmanlı'da Kadın Hareketi' adlı eserine başvurularak daha uygun bir örnek metin kullanılabilirdi. Söz

konusu eser ‘Kadınlar Dünyası’ dergisinin derinlemesine bir analizini içermekle birlikte feminizmin Osmanlı’daki ilk cereyanlarını okuyucuya aktarmaktadır (Berktay, Kitap Tanıtımı: Osmanlı Kadın Hareketi, 2012). Bu bakımdan kitabın bu bölümdeki başlığına ve niyetine, feminizmi öğrencilere tanıtmaya ve Osmanlı’daki kadının konumuna değinmek isteyişine, daha uygun bir örnek metin seçilebileceği açıktır.

Aynı bölümde feminizm hakkındaki ‘Bilgi Notu’nda, feminizmin günümüzdeki durumuna değinilmemektedir ve feminizm anlatımı oldukça eksiktir. Bu notta, feminizmin bugün demokratik yönetimlerin yaygınlaşması, kadının erkekle eşit haklara sahip olmasını sağladığı gibi bir iddiaya yer verilmektedir (Aşan, 2012, s. 142). Ancak feminizm sadece kadınların hakları için değil tüm cinsiyet kategorilerinin ortadan kaldırılması ve ataerkil sistemin yıkılması için de verilen hem teorik hem sosyal bir mücadeledir (Notz, 2011).

Ayrıca postyapısalcı feministler ve ekofeminizmle birlikte bugün, kadın hareketi artık dünyanın yağmalanması, ırk, etnisite ayrımı gibi konularla da mücadele eden bir hareket haline gelmektedir (Donovan, 2015, s. 350-351). Dolayısıyla feminizm hakkında kitapta yer verilen bilgi notu oldukça eksiktir ve söz konusu mücadeleyi sanki çoktan verilmiş, amacına ulaşmış ve misyonunu tamamlamış gibi göstermektedir. Oysa mücadele devam etmektedir, bu haliyle söz konusu bilgi notu yanlış ve eksiktir.

Aynı başlığın ‘Performans Görevi’ bölümünde kullanılan yine bir başka örnek metinde ise Türk toplumunun kadına önem verdiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu vurgu eski Türk toplumlarına ve İslamiyet’te kadının konumuna olumlu atıflarda bulunularak yapılmaktadır. Ancak yine Osmanlı Dönemine ilişkin bir bilgiyle devam eden bu metinde, haremden bahsedilmekte ve “... sanıldığı gibi cahil kadınlardan değil yeteneklerine göre iyi eğitim görmüş kadınlardan oluşurdu.” ifadelerine yer verilmektedir (Aşan, 2012, s. 143). Feminist bakış açısıyla metin analiz edildiğinde zaten problemlili bir oluşum olarak değerlendirilen harem, bu metinde neredeyse olumlu yorumlanıyor oluşu, metnin son derece yanlış bir örnek seçimi olduğunu açık etmektedir.

Ders kitabında toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında dikkat çeken son unsurlar ‘Ülkemizde Kadın Hakları’ başlıklı bilgi notu ve aynı konu ile ilişkili olarak yer alan etkinlik örneğidir. Bilgi notunda aşağıdaki ifadeler yer verilmektedir:

“2001 yılında da Türk Medeni Kanunu’nda kadın haklarıyla ilgili değişiklikler yapıldı. Kadına, ailenin edinilmiş mallarına katılma, eşinin soyadıyla birlikte kendi soyadını da kullanma, çalışmaya başlarken eşinden izin almama hakkı gibi pek çok haklar verildi. Günümüzde pek çok kadın; güzel sanatlar, hukuk, tıp, mühendislik alanlarında eğitim görmekte ve ekonomik yaşama katılmaktadır” (Aşan, 2012, s. 145).

Bu bilgi notunun hemen ardından sporda, bilim de ve sanatta başarılı olan Türk kadınlara değinilmektedir. Bu örnekler; ilk Türk kadın sporcu Profesör Halet Çambel, fizik profesörü Ayşe Erzan, seramik profesörü Jale Yılmabaşar, sosyolog Profesör Mübeccel Belik Kıray olarak seçilmiştir. Kadınların başarılarından bahsetmek toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından olumlu örnekler oluşturmaktadır. Aynı şekilde bir önceki 'Bilgi Notu' da kadınlara verilen haklardaki gelişmeleri aktarmaktadır (Aşan, 2012, s. 145-146). Ancak Türkiye'de kadın hakları ve kadınların yaşamları ve sahip oldukları fırsatlarla ilgili tablo kitapta bahsedildiği gibi problemsiz ve parlak da değildir.

Çalışmanın Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet başlığı altında da bahsedildiği gibi ülke kadınlarının hem ciddi temsil problemleri hem de fiziksel şiddete maruz kalmaları gibi ciddi bir problemi vardır. Gerçekten kadın haklarına dikkat çekmenin, ders kitabında bu gibi problemlere de değinmekle daha mümkün olacağı açıktır.

Özellikle son otuz yıldır kadın çalışmalarına yönelimin artmasıyla birlikte, toplum biliminin yani sosyolojinin feminist yöntemle yeniden yazılması gerektiği düşüncesi de önem kazanmaktadır. Feminist çalışmaların amaçlarından biri kadını görünür kılmak olduğu için toplumsalın yeniden yazımı demek toplumu oluşturan öğelerin arasında kadının önemli rolü olduğunun vurgulanması demektir. Bu da kadının gündelik hayatına, kişisel deneyimlerine sosyolojide yer vermekle mümkündür (Durakbaşa, 2008).

Bugün Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ve ders kitabında feminist bakış açısı bulunmamaktadır. Kadının Türkiye'deki konumu, hala eşit hak ve özgürlüklere sahip olmadığı eleştiri, şiddete maruz kalması, toplumsal alanlarda, eğitimde, akademiye, ekonomik haklarında hala anne kimliğinden sıyrılamaması gibi problemlerinin hiçbirine ders kitabında yer verilmemektedir.

Ders kitabında özel olarak kadını örseleyecek cinsiyetçi bir tutum, örnek ya da üslup söz konusu değildir. Ancak bunlar sosyoloji gibi bir dersin kadına yönelimi konusunda eksik olmadığı anlamına da gelmemektedir. Ders kitabının toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki eksiklikleri feminist bakış açısına göre yukarıdaki gibidir. Önerilerin dikkate alınması kadının toplumsal alanda yaşadığı problemleri eğitim aracılığıyla yenmek adına önemli bir adım olacaktır. Kadının toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle yaşadığı görünmezliği ya da problemleri yasalardan ziyade eğitimin sağlayacağı bir toplumsal dönüşümle mümkün olabilir. Böylesi bir dönüşüm için sosyoloji dersi oldukça uygun bir içeriğe sahiptir. Ayrıca

öğretim programı ve ders kitabının feminist bir bakış açısıyla yeniden düzenlenmesi feminist bir sosyoloji yazımının da temelini oluşturabilir.

4.2. Lise Sosyoloji Öğretmenleriyle Yapılan Görüşmeden Elde Edilen Bulgular ve Görüşmenin Değerlendirilmesi

Kuramsal çerçeve, sosyoloji ders kitabı incelemesi ve içerik analizinin ardından çalışmanın bir sonraki kilit noktalarından biri olan öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular ise hem kuramsal çerçeveyi hem de içerik analizinin sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu görüşmede öğretmenlere sorulan sorular aracılığıyla öncelikle 10'u erkek 8'i kadın söz konusu 18 öğretmenin toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında bilgi ve farkındalıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ardından bu öğretmenlerin Türkiye'de kadının konumu hakkındaki görüşleri ve sosyoloji dersinin toplumsal cinsiyet hakkındaki yeterliliğine dair görüş, yorum ve önerileri elde edilen bulgular arasındadır. Bu bulgular ve bulgulara ilişkin yorumlar aşağıda farklı başlıklar altında ele alınmaktadır. Çalışmada öğretmenlerin görüşlerine doğrudan da yer verilmekte ve öğretmenler isimlerinin alfabetik sırasına göre ÖĞR. kısaltmasının yanında numaralandırılarak nitelendirilmektedir.

4.2.1. Öğretmenlerin Toplumsal Cinsiyet Kavramına İlişkin Tanım ve Görüşleri

Görüşmede, öğretmenlerin toplumsal cinsiyet kavramı hakkında ne derece fikir sahibi olduklarını belirlemek amacıyla öncelikle 'Sizce toplumsal cinsiyet nedir?' sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin cevaplarındaki birçok tanım, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten farklı bir kavram olduğu ve toplumun beklentileriyle ilişkili olduğu noktasında birleşmektedir. Bazı öğretmenlerin tanımlarında din, gelenek-görenekler, farklı kültürel öğelerin toplumsal cinsiyetteki etkisine de değindiği önemli ifadeler bulunmaktadır.

Görüşmeye katılan öğretmenlerden ÖĞR.6'nın tanımı iyi bir tanım olarak değerlendirilebilir ve şöyledir: "Ait olunan toplumun cinsiyet türleri üzerinde kültürel, ekonomik, siyasal vs. olarak belirleyici etkileridir. Toplumların ve bu toplumları oluşturan kültürel yapıların kadın ve erkek cinsiyetine yüklediği davranış biçimleri, inanç ve değerler anlamında daha çok sosyal yapının soyut kısmını ifade eder." Bu tanımda toplumsal cinsiyetin diğer toplumsal kurumlarla ilişkisine değinilmektedir. Toplumsal cinsiyet bir

toplumun kültürü, söz konusu zaman dilimindeki iktidarın ideolojisi, ekonomisi, inanç ve değerleriyle karşılıklı ilişki içindedir. Kültürel değerler toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirirken aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri bir toplumun kültürel değerlerinin oluşmasında etkilidir. Bu tanım karşılıklı etkileşime yer vermesi bakımından önemlidir.

Toplumsal cinsiyet rollerinde kadın ile erkek arasındaki ayrımların fazla olduğu toplumlarda, o toplumun siyasetinde, ekonomi ve kültüründe de kadın ile erkeğin konumlandırılışı farklılıklar göstermektedir. Örneğin Güldü ve Ersoy Kart (2009) toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasi tutumlar arasındaki ilişkiyi inceledikleri makalelerinde, kadınların siyasete katılımlarının erkeklere oranla daha az oluşunu, siyasetin daha maskülen bir alanmış gibi görülmesini geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirmektedir.

Görüşmenin ilk sorusuna dair gelen cevaplardan dikkat çeken bir diğer cevap ise şöyledir: “Biyolojik cinsiyetlerden farklı olarak bir toplumda cinsiyetlere yüklenmiş rolleri, beklentileri, inanışları kısaca cinsiyetler üzerine inşa edilmiş normları ve bu normlarla beraber inşa olunan rol ve statüleri ifade eder. Bu hem cinsiyetlerin birbirine karşı hem de hemcinslerin birbirine karşı olan davranışlarını temellendirir” (ÖĞR.2).

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolüne göre erkeğin görevi ekmek parasını kazanmak iken, kadının en önemli sorumluluğu çocukları büyütmek ve aile yaşamını sürdürmektir (Bener & Günay, 2011). Bu ve buna benzer kalıp yargılar kadının toplumdaki konumunda etkili olduğu gibi kişinin kendine dair algısını ve insan ilişkilerini de etkilemektedir. ÖĞR.2'nin tanımında değinmek istediği nokta budur. Öyle ki bir süre sonra ev içi işlerle ilgilenen kadınlar sanatta, bilimde ve felsefede kendine yer edinmemektedir. Bu durum geleneksel rollerin olumsuz bir sonucu iken toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliğin insan ilişkilerine yansıyan bir noktası ise KYŞ ile ilişkilendirilebilir. Kadının yavaş yavaş sosyal hayattan uzak kalması ve erkeğin iktidarını şiddete dönüştürme çabası bu noktada ortaya çıkabilmektedir.

Yukarıdaki bu iki önemli tanımın ardından birbirine benzer kısa ve öz tanımların yanı sıra birkaç tanım olumsuz biçimde dikkat çekmektedir. Bu tanımlarda özellikle 3 kadın öğretmenin toplumsal cinsiyetin kavramsal boyutuyla ilgili yeterliliğe sahip olmadığı görülmektedir. Tanımlardan bir tanesinde ise bir kadın öğretmenin ifadesi şu şekildedir: “Toplumun kişinin cinsiyetini ön planda tutarak ona yüklediği görev ve sorumluluklardır.” Bir kadın öğretmenin toplumsal cinsiyet rollerini görev ve sorumluluk

olarak benimsemesi, söz konusu rollerin geçerliliğini kabul etmesi anlamı taşıyabilmektedir. Bu durumda ders materyalinde öğretmen inisiyatifine bırakılan toplumsal cinsiyete dair öğelerin derste işlenişi bu rolleri pekiştirecek biçimde gerçekleşecektir. Bu da toplumsal cinsiyet rollerinin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmayı ya da en aza indirmeyi engelleyecektir.

4.2.2. Ataerkil Toplumlarda Kadının Konumlandırılışı ve Türkiye’deki Durum Hakkında Öğretmenlerin Yorumları

Görüşmenin ilk sorusuyla birlikte öğretmenlerin toplumsal cinsiyet kavramına dair bilgi, görüş ve yorumlarının öğrenilmesinin ardından bir sonraki iki soru aracılığıyla ataerkil toplumlarda kadının nasıl konumlandırıldığı ve bu bağlamda Türkiye’de kadının durumunun ne olduğu hakkında öğretmenlerin görüşlerine başvurulmaktadır. Bu iki soru görüşme formunda tam olarak şu şekillerde ifade edilmektedir: (2) Toplumsal cinsiyet rolleri ataerkil toplumlarda kadının yaşamını nasıl etkilemektedir? (3) Bir önceki soruyla bağlantılı olarak, sizce Türkiye ataerkil bir toplum mudur ve kadının günümüz Türkiye’sindeki durumu nedir?

Bu iki soruya öğretmenlerin verdikleri cevaplar arasında oldukça çarpıcı ve tartışma yaratacak ifadeler bulunmaktadır. Genel olarak hepsi ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet rollerinin kadını olumsuz etkilediğinin farkındadır. Ancak 3. soruda fikir ayrılıkları vardır. Öğretmenlerin bir kısmı Türkiye’nin tam anlamıyla ataerkil bir toplum olduğunu savunurken bir kısmı bu durumun değiştiğini ve kadının konumunun iyileştirildiğini iddia etmektedir. Görüşler arasında oldukça feminist ifadeler de kendine yer bulmuştur. Bu ifadelerden ÖĞR.13’ün açıklaması genel görüşün aksine yöndedir ve şöyledir:

“Evet, ataerkil bir toplumuz. Cumhuriyetin ilk yıllarına göre de giderek kadın erkekle olan eşit haklarını kaybetmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin ilk zamanlarındaki bu eşitlikçi atılımlar günümüzde zayıflamıştır. Hatta tersine bir yönelim bile söz konusudur. Toplumumuzda gördüğüm kadarıyla da bu durumu destekleyenlerin sayısı bir hayli fazladır. İş yerinde şu kadar kadının çalışması gerekir gibi ya da kadınları korumaya yönelik, pozitif ayrımcı kanunların yapılması bile hala ataerkil bir toplum olduğumuzu gösterir. Kadın, tıpkı bir çocuk ya da bir engelli gibi korunmaya muhtaç bir varlık olduğu ne yazık ki hala kabul edilmektedir” (ÖĞR.13).

Dünya geneline bakıldığında devrimler ve toplumlardaki büyük değişimler her zaman kadının hayatını ve akıllardaki kadın imgesini etkilemekte, değiştirmektedir. Cumhuriyet’in kuruluşunda da kadın hakları stratejik bir öneme sahiptir. Cumhuriyet

özellikle dış görünüşü aracılığıyla Türk kadınının Avrupalı kadın görüntüsüne bürünmesi gerektiğini savunmuş, ideal kadın tipini bu görüş üzerinden sunmuştur. Cumhuriyet reformlarına göre kadın feminen olması gerektiği gibi ayrıca sosyalleşmiş ve iyi bir anne ve eş de olabilmiş duruma gelmelidir (Acun, 2007). Görüşme yapılan öğretmenlerden ÖĞR.13 de ifadesinde ‘eşitlikçi atılımlar’ derken Türk kadınının batılaşma sürecindeki özellikle kılık-kıyafetle dikkat çeken değişimlerine işaret etmektedir.

ÖĞR.13’ün ifadesinde dikkat çektiği nokta şüphesiz oldukça önemlidir. Ancak konuya eleştirel yaklaşan feministlerin Cumhuriyet dönemindeki söz konusu ıslahatların da kadını metalaştırdığı yönünde görüşleri vardır. Kadınların daima topluluğun ruhunu simgelediği düşünülürse şeriatla ya da Cumhuriyet’te olması fark etmeksizin kadın bir ‘gösterge’ bir ‘simge’ olmaktan öteye varamamaktadır (Berktaş, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yeni Kimlik Arayışları Bağlamında Popüler Feminizm ve Duygu Asena, 2016). Dolayısıyla Cumhuriyet’in kadınlara tanıdığı özgürlükler, kadına bir lütuf olarak verilmemiştir. Batılaşma yolunda bir araç olarak modern kadın tipi ortaya konulmak istenmiştir. Yine de özellikle eğitim hakları açısından konuya bakıldığında bu yenilikler önem taşımaktadır. Amaç kadınlara yönelik olmasa da sonuç kadınların lehine değerlendirilmektedir.

Aynı sorulara verilen yanıtlar arasında birkaç erkek öğretmenin ifadesinde ataerkil sistemin devamlılığında kadınların da payının olduğu iddiası yer almaktadır. Bu ifadelerden biri şöyledir:

“Türkiye gelişim sürecinde olan bir ülke olduğu için ne kadar da cinsiyet eşitliğini savunur gibi görünse de ‘gizli’ bir ataerkillik özelliği gösteren bir toplumdur. Daha da acısı bu ataerkillik özelliğini körükleyen ve bunu ne kadar geçmiş yaşantıları etkili olsa da özgürce yapanlar da kadınlardır” (ÖĞR.16).

Yukarıdaki ifadeyi destekleyen ancak daha da geniş bir tartışma konusuna işaret eden bir diğer ifade ise kadının annelik rolüyle de ilişkilendirilebilir ve şu şekildedir:

“Ataerkil toplumda kadın rollerini bugün itibarıyla hep olumsuz kullanıldığını görüyoruz. 2. Sınıf vatandaş konumunda, eğitim hakları toplumsal baskıyla engellenmiş, mesleki yönelim ve ilgileri ailevi ve değer yargıları üzerinden etiketlenmiş, toplumsal yaşamda çocuk bakan, ev işleriyle uğraşan şekilde bilinçaltına yerleştirilen bir konumda olduğu anlaşılıyor. Fakat bu sürecin sorumlusu erkek midir? Düşünmek gerekir. Zira bu etiketlerin bilinçaltına yerleşmesinde erkeği yetiştiren annenin etkisini unutmamak gerekir diye düşünüyorum” (ÖĞR.14)

ÖĞR.14 bu ifadesinde toplumsal cinsiyet rollerinin meslek tercihleri gibi hayatın gidişatını önemli ölçüde etkilemesi gibi konulara da değindiği gibi ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin oluşması ve pekiştirilmesinde aile içi eğitimin önemine de atıfta bulunmaktadır. Çünkü bilindiği gibi toplumsal cinsiyet zaman içerisinde ve kültürel olarak yapılır ve doğuştan değildir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerinin inşasında çevre de önemli bir

faktör olarak gündeme gelmektedir. Çocuğun bir takım kalıp yargılarının oluşmasındaki ilk etken ailedir. Öyle ki çocukların oyun çağında oynadıkları oyuncaklar bile bu yargıların şekillenmesinde etkilidir (Güler Yıldız & Yağan Güder, 2016).

Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolünü araştırdıkları makalelerinde Güler Yıldız ve Yağan Güder (2016), Özdemir'in 2006 yılında hazırladığı tezindeki bulgulardan da yararlanarak anne ve çocuk ilişkisindeki bir takım öğelerin çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin algılarındaki etkisini aktarmaktadır. Buna göre annesi toplumsal cinsiyet rollerinin kalıp yargılarını taşımayan ve karşı cinsten kardeşi olan çocukların toplumsal cinsiyet rollerine dair daha az önyargı oluşturduğu görülmektedir. Ancak genel olarak çocuklara sorulan sorular aracılığıyla çocukların erkeksi özellikleri yücelttiği tespit edilmiştir. Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ise aile içinde KYŞ yaşantısı olan çocukların kadınlara karşı daha olumsuz yargılar beslediği yönündedir. Evde annesinin şiddete uğradığına tanıklık eden çocuklar kadınların erkeklere göre daha zayıf, çaresiz ve güçsüz olduğunu düşünmektedirler.

Tüm bu araştırma ve bulgular aile içindeki eğitimin ve anne tutumunun çocuğun toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algısını etkilediğini göstermektedir. Ancak özellikle aile içindeki KYŞ yaşantısı ve bunun sonucu ayrıca durumun ÖĞR.14'ün ifadesinde işaret ettiği gibi olmadığını da göstermektedir. Yani annenin tutumu kadar babanın da bilinç ve davranışları da çocuğun gelişiminde ve toplumsal cinsiyet algısında etkilidir.

4.2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hakkında Öğretmenlerin Duyarlılığı ve Ders Kapsamında Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramı hakkında öğretmenlere sorulan sorular aracılığıyla öğretmenlerin, kavramın farklı boyutları ve kavramla ilişkili tartışmalara da cevapları aracılığıyla değindikleri gözlemlenmektedir. Yedi soru arasında 4. ve 6. sorular ise birbirleriyle ilişkili değerlendirilebilir. 4. soru 'Bir öğretmen olarak toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki bilgi ve duyarlılığınızı yeterli buluyor musunuz? Nedenleriyle açıklayınız' şeklinde ifade edilirken 6. soru 'Ders sırasında herhangi bir konu (Örneğin 'Toplumsal Kurum Olarak Din' başlığı ya da eğitim, ekonomi ile ilgili farklı başlıklar) işlenirken, konuyu toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirme sıklığınız nedir? İlişkilendiriyorsanız, öğrencilerin tepkilerini ve ilişkilendirme biçiminizi örneklendirerek açıklayınız'dır.

Görüşme yapılan 18 öğretmenden sadece bir tanesi kendini bilgi ve duyarlılık bakımından yeterli bulmadığını belirtirken, bir öğretmen toplumsal cinsiyet eşitliğine inanmadığını belirtmekte ve iki öğretmen bilgi bakımından yeterli olduklarını düşündükleri halde konu hakkında herhangi bir edimsel tutum sergilemedikleri için duyarlılıklarını sorgulamaktadır. Bu öğretmenlerden ÖĞR.17 kendini şöyle ifade etmektedir:

“İnsan toplumsal bir varlık .İçinde yaşadığı toplumun değer yargılarından, yaşam tarzından yani kısaca kültüründen etkilenmemesi bence imkansız .Bu yüzden her ne kadar eğitmeni olsak da ,kendimizi toplumun değer yargılarından soyutlamamız bence imkansız. Hukuki anlamda cinsiyet eşitliği konusunda hassas olduğumu söyleyebilirim.Bence adalet önünde bi insanın cinsiyetinin bi önemi olmamalı.Ancak sosyal anlamda cinsiyet eşitliğini sağlamak bana çok inandırıcı gelmiyo.Çünkü hepimiz bu davranış kalıpları ile büyüyoruz.Hepimizin kafasında bi kadımdan ve bir erkekten beklenen belirli davranış kalıpları var” (ÖĞR.17).

ÖĞR.17'nin bir eğitimcinin dahi toplumun değer yargılarından uzaklaşamayacağı tespiti eleştirilmesi gereken bir tespittir. Burada Atatürk'ün ‘Öğretmenler yeni nesil sizin eseriniz olacaktır’ söylemini hatırlatmakta fayda vardır. Çünkü toplumun değer yargılarında bir kesimi örseleyen unsurlar söz konusu ise toplumsal değişime öncülük edecek meslek grubu ilk olarak öğretmenlerdir.

Diğer 14 öğretmen ise toplumsal cinsiyet kavramı hakkında bilgili ve duyarlı olduklarını ve 6. soru bağlamında da derslerinde farklı konuları kavramla ilişkilendirdiklerini belirtmektedir. Bu öğretmenlerden bazılarının ifadeleri şöyledir:

“Ders sırasında yeri geldiğinde işlediğim konuyu toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendiriyorum. Bu konuyla ilgili derste bizzat yaşadığım bir anıyı paylaşmak istiyorum: ‘Toplumsal Kurumlar’ ünitesinin ‘Evlilik ve Boşanma’ başlığını işlerken söz boşanmaya geldiğinde bazı öğrencilerimin ‘boş ol, boş ol, boş ol’ şeklinde boşanma konusuna yaklaştığını gördüm. Sorularıyla öğrencilerin aile kurumuna oldukça önem veren dinimizin, bir ailenin son bulması olan boşanmayı, bu şekilde bir erkeğin iki dili arasına nasıl bırakabileceğini sorgulamalarını sağladım. (Söylediklerine göre geçmiş yıllarda köy camine geçici olarak görevlendirilen bir imam dine göre bu şekilde boşanmanın olabileceğini anlatmış.) Daha sonra bir sonraki ders, öğrencilerdeki bu hatalı din algısını değiştirmek üzere iki değerli ilahiyatçı akademisyenin katıldığı ve ‘İslam’da Boşanma’ konulu bir programdan, dinin aile kurumuna verdiği önemi ve bu değerli oluşumun ne erkeğin ne de kadının iki dudağı arasında olmadığını, dinimizce de boşanmanın pek de istenmeyen bir olgu olduğunu ancak zorunlu hallerde (şiddetli geçimsizlik gibi) dinimizin buna müsaade ettiğini izlettim (Din Kültürü öğretmeni değildim belki ama köylü öğrencilere birinin bunu yapması gerekiyordu). Köy okulunda çalışmamın da neticesinde öğrendim ki, kırsal bölgelerde özellikle de din adamı ve öğretmen, alanında uzman değilse ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ gibi nice konularda gençlerin bilinçaltlarına pek çok hatalı bilgi sunulabilmekte” (ÖĞR.11)

ÖĞR.11'in ifadesinden de yola çıkarak din kurumunun toplumsal cinsiyetle ilgili kalıp yargıların oluşmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle eleştirel bir bakışla konuya yaklaşıldığında kadınlara yönelik negatif ayrımcılığı pekiştiren dini öğretiler göze çarpmaktadır. Yahudilik ya da Hıristiyanlığın bazı öğretilerinde kadını aşağılayıcı ve toplumdan soyutlayan öğeler dikkat çekmektedir. İslamiyet'te ise Kuran'ın insancıl ve adil tavrı bu ayrımcılığın örtülmesine sebep olmaktadır ancak İslamiyet de

ataerkil sistemi pekiştirecek öğretilere sahiptir (Gürhan, 2010). Araştırma sırasında Kuran'a başvurulmamakla birlikte ÖĞR.11'in ifadesinde yer verdiği boşanma ritüeli bu öğretilere örnek olarak verilebilir. Bu ve buna benzer öğelere kutsal kitaplarda açıkça yer verilmemesi, toplumun bu öğretileri din kurumuyla ilişkilendirmesine engel olmamaktadır.

4. soruya bilgisine eleştirel duyarlılığına ise olumlu yaklaşan kadın öğretmenlerden birinin ifadesi oldukça önemlidir. Bu öğretmen duyarlılığını toplumsal cinsiyet rollerinin kalıp yargılarının kadınların hayatı üzerindeki olumsuz etkilerini örneklendirerek şöyle özetlemektedir:

“Bir konuda hiç bir zaman yeterliyim diyemem. Ancak branş itibariyle konuya karşı oldukça duyarlıyım. Kadın cinayetlerinin bu kadar arttığı bir toplumda sorgulanması gereken bir konudur. Ülkemizde yemeği tuzlu yaptığı için öldürülen, sırf kadın olduğu için iyi mevkilere getirilmeyen kadınlar var. Bu ülkede kaç tane kadın var ve kaç tane kadın millet vekili var diye sorarsak cevabı buluruz” (ÖĞR.9)

ÖĞR.17'nin ifadesinden hatırlanacağı üzere toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimle ilgili söz konusu öğretmen inanca sahip değildi. Bu durumun tersi biçimde öğrencilere aile, ekonomi gibi kurumlar üzerinden sosyolojik yapıyı öğretirken cinsiyetçi olmayan ancak somut örneklendirmeler seçerek dersi işlemeye çalışan öğretmenler de bulunmaktadır. Bunlardan ÖĞR.6'nın ifadesi şöyledir:

“Özellikle toplumsal yapının detaylarıyla anlatılmaya çalışıldığı toplumsal kurumlar konusunda aile, ekonomi, siyaset kurumlarının neligini anlatırken bu vurgularda bulunuyorum. Eğer kendi toplum yapımızdan yola çıkıp evrensel manada olması gerekeni ortaya komaya çalışıyorsam -genelde bunu yapmaya çalışıyorum- öğrencilerimin de bu etkinliğe katıldığını, eğitimin yakından uzağa, somuttan soyuta ilkeler uyarınca örneklendirme ve yorumlama yapabildiğini ve böylelikle sosyolojik yapının öğrenilmesinde kalıcı bir öğrenme gerçekleştirdiklerini söyleyebilirim” (ÖĞR.6)

Bu amaçla ders işlemeye çalışan ÖĞR.1'in ifadesi de olumlu örneklerden biri olarak değerlendirilebilir ve şöyledir:

“Yukarıda da bahsettiğim gibi her konu ile ilişkilendirip, elimden geldiğince değişiyorum. Genelde erkek ağırlıklı meslek liselerinde çalıştım ve onların kadınlara yönelik olumsuz tutumlarını kırmak için elimden geleni yaptım. Onların içtikler suyu bile kız kardeşlerine ya da ablalarına getirttiklerini ve bunu bir zorunluluk olarak gördüklerini gördüm. Bir etkinliğimde onlardan bir sabah kalktıklarında kadın olduklarını ve bir günü böyle geçirdiklerini hayal etmelerini ve o güne dair bir yazı yazmalarını istedim. Ortaya çıkan sonuç onları bile çok şaşırttı. Sınıf ortamında tartışma etkinliği yapıldı. Etkinlik sonrası herkes bu toplumda kadın olmanın zorluğundan bahsetti” (ÖĞR.1).

Kendi bilgi ve duyarlılığını yeterli bulan, dersin işlenişinde bu duyarlılıkla hareket eden öğretmenlerin ifadesi toplumsal cinsiyet rollerinin zamanla dönüşüme uğrayabileceği konusunda umut vermektedir. Bu durum başta Sosyoloji olmak üzere birçok dersin öğretim programı ve ders kitabında cinsiyet ayrımcılığının yok edilmesi konusunda öğretmenlerin değişimi olumlu karşılayacağı ve uyum sağlayacağını düşündürebilir. Bu bağlamda

görüşme formunun diğer iki sorusu öğretmenlerin ders programı ve kitabına dair görüş ve önerilerini öğrenmek amacıyla yöneltilmiştir.

4.2.4. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitabı Hakkındaki Görüş, Eleştiri ve Önerileri

Öğretmenlerle yapılan görüşmede diğer ve son iki soru 5. ve 7. soru sırasıyla şöyledir: ‘Sosyoloji dersi öğretim programı ve kitabını toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi hakkında yeterli buluyor musunuz? Nedenleriyle açıklayınız’, ‘Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sosyoloji dersi kapsamında ele alınışıyla ilgili önerileriniz var mı? Varsa nelerdir?’

Bu iki soruya ilişkin öğretmenlerin yanıtları araştırmanın hipotezini ve birbirini destekler nitelikte olduğu gibi ayrıca farklı noktalara temas etmektedir. Buna rağmen az sayıda öğretmenin istisnai cevaplarına da rastlanmaktadır. Bu ifadeler değiştirilmemiş hali ve ifadelerin temas ettikleri noktalarla ilgili ek açıklamalar aşağıdaki gibidir:

“Cevap 5: Sosyoloji dersi öğretim programı, kadının toplumsal hayattaki yerinin anlatılması ve belirginleştirilmesi açısından gerekli sayıda kazanımı içermektedir. Ancak ders saati ve kazanım içeriklerinin alternatif anlatımlara izin vermemesi açısından işlevsiz kalmaktadır. Bunun yanı sıra sosyoloji ders kitabı öğretim programıyla paralellik içeren biçimde kadının toplumsal hayattaki yerini anlatan bilgi ve içeriğe sahiptir. Ancak maalesef ders kitabının geneli itibarıyla içerik sorunu olduğunu düşünürsek bu konuda da yetersiz kalmaktadır. Sonuç olarak söylemek istediğim sosyoloji dersi öğretim programı ve ders kitabı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının toplumdaki konumu açısından bakıldığında nicelik açısından yeterli ancak nitelik açısından yetersizdir.

Cevap 7: Sosyoloji bir bilim dalı olarak felsefi gayretin ötesinde olması gerekeni değil de olanı bize tasvir eden bir bilme etkinliğidir. Toplumsal yapının ve kültürün geçmişten bugüne ve toplumdan topluma nasıl değişkenlik gösterdiği ve içinde buldukları durum anlatılmaktadır. Ancak ben bu durumun değişebileceğini ve dolayısıyla değişmesi gerektiğini düşünüyorum. Şöyle ki sosyoloji gibi bir insan biliminin lise öğrencilerine aktarılması sırasında felsefi yöntemlerden yararlanılmalıdır. Eğer toplum olarak ideallerimiz ve hedeflerimiz varsa, eğer biz içinde bulunduğumuz toplumun sorunlu yönlerinden sürekli şikayette bulunuyorsak, toplumsal yapı idealize edilmeden varoluşumuzun ve hedeflerimizin anlamsız kalacağını düşünüyorsak o zaman bütün bu sorunlu alanların ve hedeflerin açığa çıkartıldığı, öğrencilerin olumlu yönlendirmeye tabi tutulduğu birtakım etkinliklerle eklenebilir. Öğrencilerin ideal toplum yapısının ne olduğuna dair bir fikir geliştirmesini istiyorsa elbette burada felsefi yöntem devreye girmelidir. Bu sosyoloji dersinin içeriğinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin rahatlıkla örneklendirilebileceği ve öğrencilerin daha sonraki yıllarda yetişkinler olacaklarını düşünecek olursak toplumsal cinsiyet eşitliğini şekillendirecek bireyler olduklarının onlara hatırlatıldığı bir ders haline getirilebilir. Sonuç olarak sosyoloji ders içeriği açısından genel yapısal sorunlara çözüm üretilmeden özelde toplumsal cinsiyet eşitliği konusu için de bir çözüm bulunmayacaktır” (ÖĞR.6).

ÖĞR.6 bu cevaplarıyla genel sosyoloji öğretimi hakkında da fikrini belirtmektedir. Arslanoğlu (2001) da Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi hakkında kaleme aldığı makalesinde Cumhuriyet dönemi eğitim tarihinden itibaren sosyoloji dersi öğretim programının sıklıkla değişime uğradığını ve zaten olması gerekenin de bu olduğunun altını

çizmektedir. Çünkü program geliştirme sonsuza kadar devam eden bir süreçtir ve bilim ve teknolojiadaki gelişmeler de bu sürece yansımaktadır. Ayrıca söz konusu toplum bilimiye toplumsal değişme de öğretim programlarına yansımaktadır ve yansımalıdır. Makalede ayrıca hazırlanacak sosyoloji dersi öğretim programlarının Türk toplum yapısı ve kültürel özelliklerine uyumu ve programın somut yansımaları uygulamalarda ve ders kitabında da değişiklikler yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

“Cevap 7: Tarih ile birlikte bu konuya değinilmesinin daha etkili olacağını düşünüyorum. Toplumsal cinsiyet eşitliliği ile ilgili kendi tarihimizde kıyıda köşede kalmaya yüz tutmuş gerçeklerin aydınlatılması ile toplumsal algı da değişecektir diye umuyorum. Aynı zamanda farklı kültürlerden çeşitli toplumsal cinsiyet ayrımlarına bakmanın da öğrenciler üzerindeki genel ve kemikleşmiş toplumsal cinsiyet algılarını değiştirebileceğini düşünüyorum” (ÖĞR.5).

“Cevap 5: Öğretmenin konuları açması şartıyla yeterli buluyorum fakat toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsizliğe dönüşmemesi için verilecek eğitimin lise çağına bırakılmaması gerektiğini düşünüyorum. Bu yaş kalıplaşan cinsiyet şemalarını değiştirmek için geç bir yaş. Daha küçük yaşlarda okul öncesi eğitimden başlayarak örneğin ev süpüren erkek ya da araba tamir eden kadın modellerinin yer aldığı hikayelere, resimlere yer verilmelidir. Çevresinde çamaşır asan bir erkek görmeyen bir çocuğa lise çağına geldiğinde erkekte çamaşır asabilir bu erkeği aşağılayan bir durum değildir fikrini yerleştirmek nerdeyse imkansızdır” (ÖĞR.4).

“Yeterli bulmuyorum çünkü kitapta eşitliğe yönelik değil yine kadının toplum içerisinde geri planda olduğu düşüncesinden hareketle bu algıyı kırmak istemişçesine “kadının aile ve toplum içindeki konumunu değerlendirir”, “Atatürk’ün kadın haklarına verdiği öneme örnekler verir” gibi kazanımlara yer verilmektedir. Bu bana göre bilinçaltına şu mesajı vermektedir: kadın erkeğe eşit değildir, toplumda da geri plandadır ama biz bunu düzeltmeye çalışıyoruz. Halbuki bu konular tek bir cinsiyet üzerinden anlatıldığı zaman ya da kazanım olarak tek cinsiyete dayandırıldığı zaman onların eşit olduğu değil eşit olmadığı mesajını vermiş oluyoruz” (ÖĞR.4)

“Özellikle tek bir cinsiyete yönelik kazanımların programdan kesinlikle çıkartılması gerektiğini düşünüyorum. Kadının toplumdaki rolü yerine, bireyin toplumdaki rolü olarak ele alınmalı, Atatürk’ün kadın haklarına verdiği önem yerine, insan haklarına verdiği önem anlatılmalıdır. Atatürk, kadınlara verdiği hakları onlara bunu lütfetmek için değil onların doğuştan insan olarak bu haklara zaten sahip olduğu için var olan eşitsizliği ortadan kaldırmak ve haklarını teslim etmek amacıyla bu çalışmalarını yaptığını düşünüyorum” (ÖĞR.4)

Yukarıda yer verilen görüşlerin her biri sosyoloji dersinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik değişikliklerine olumlu yaklaşan görüşlerdir ve her biri farklı noktalara temas eden önemli görüşlerdir.

ÖĞR.5 tarih yazıcılığında feminist tutumun önemine değinmektedir. Tarih yazımı genellikle kadını aşağılayan üslup ve yöntemi benimsemektedir. Tarihte genellikle kayda değer olaylar erkeklerin başarıları ve isimleri üzerinden aktarılmaktadır. Feminist hareketin tarih yazımındaki problemleri kendine tartışma konusu edinmesi ise 1970’li yıllara denk gelmektedir ve çeşitli alanlardaki kadın mücadelesi ve başarılarının tarihe eklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Burada şarkı, türkü ve atasözü gibi sözlü tarih öğeleri de önem taşımaktadır ve kadının toplumsal yaşamıyla ilgili ipuçları taşımaktadır. Bu sebeple gerek sözlü gerek yazılı tarihin doğru aktarımı kadın mücadelesinde kilit roller taşımaktadır.

(Çakır, Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası, 2011). ÖĞR.5 de tarihe feminist bir perspektiften yaklaşarak toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili kadını olumsuz etkileyen yargılarda değişim sağlamanın mümkün olacağını belirtmektedir.

ÖĞR.4 ders materyallerindeki hikaye ve görsellerde kadın – erkek ayrımcılığına sebep olan özellikle iş bölümüyle ilgili öğelere değinirken ÖĞR.3 ders kitabının ayrımcı üslubunu eleştirmektedir. Çünkü herhangi bir konu ya da ünite başlığında özellikle kadınların vurgulanması, kadınlara tanınan hakların bir lütufmuş gibi yorumlanmasına sebep olabilmektedir. Aynı konuyla ilgili benzer biçimde ÖĞR.13 ‘kadını insanlaştırmamız gerekir’ ifadesini kullanmaktadır ve ayrımcı üslubun yok edilmesinde önemli atılımlardan biri budur.

Benzer düşünceler ÖĞR.12’nin ifadelerinde de kendine yer bulmaktadır ve kendisi 7. soruyu şöyle cevaplamıştır: “Kadınların erkek olmayan değil de “kadın” olarak algılandığı, eksikliklerinden ziyade üstünlükleriyle tanımlandıkları bir bakış açısının yansımalarını görmek isterim. Sosyal yaşamdan örneklerle geçmişte ve günümüzde kadınların yaşadıkları sorunlara yer verilmeli ve bu anlamda bilinçli, örnek bireyler yetiştirilmesi için çaba harcanmalıdır.” Aynı öğretmenin 5. soruya verdiği yanıt ise hem diğer öğretmenlerin ifadeleriyle hem de araştırmanın iddiasıyla uyum göstermektedir ve şöyledir:

“Aile kurumu ünitesinde feminizm ve ülkemizde kadın hakları konularına yer verilmiş. Ancak yeterli bilinci kazandıracak yoğunlukta değil. Yüzeysel bir şekilde yer verildiğini düşünüyorum. Kadınların toplumsal alanlarda yaşadıkları sorunlardan hiç bahsedilmiyor. Bu bir sosyolojik olgu olduğundan dolayı daha yoğun olarak ele alınmasının doğru olacağını düşünüyorum” (ÖĞR.12).

Öğretmenlerden ÖĞR.14 sosyoloji dersinin toplumsal cinsiyet rollerine değinme biçimini yeterli bulmayan öğretmenler arasında ancak önerisi tartışmaya açık. ÖĞR.14’e göre feminizm gibi bir kavram batılı ve popüler bir kavram, bu kavramın ortaöğretim öğrencilerine aktarılması ise sıkıntılı bir durum ve bu sebeple toplumsal cinsiyetle ilgili herhangi bir eğitimde lisans ve lisans üstü düzey daha uygundur. Bu görüş eleştiriye açıktır çünkü araştırmalar toplumsal cinsiyete ilişkin rollerle ilgili kalıp yargıların küçük yaşlarda geliştiğini tespit etmiştir. Zaten bu bağlamda Gümüšoğlu’nun (2016) incelediği ders kitaplarının sınıf seviyesi de düşünülürse toplumsal cinsiyetle ilgili eğitimde ortaöğretimin erken bir düzey olduğu görüşü yanlıştır ancak aksi iddia edilebilir.

Son olarak önemli cevaplardan biri olan ÖĞR.11’in ifadesi aşağıdaki gibidir:

“Cevap 5: Sosyoloji dersi öğretim programı ve kitabı (Ekoyay Ortaöğretim Sosyoloji Kitabı), gördüğüm kadarıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı bir unsur barındırmamaktadır. Yalnız; ülkemizde de çeşitli sebeplerle (hatalı din algısı gibi) zaman zaman rastladığımız kadını ikinci sınıf görme, kadının toplum içinde daha az yer almasını isteme gibi sebeplerle direk ya da dolaylı olarak kadınlara yönelik (bedensel ya da sözlü) şiddet örnekleri verilerek bu durumun hem mevcut yasalarımıza göre, hem dinimize göre, hem de evrensel insan hakları açısından asla uygun görülmediğini/görülemeyeceğini açıklayan içerik eksikliği mevcuttur diye düşünüyorum. Ayrıca kadının iş hayatında çeşitli sebeplerle daha düşük ücretle çalışmaya zorlandığını ve bu eşitsizliğin giderilebilmesi için neler yapılabileceği hakkında öğrencilerin düşündürülmesi gerektiği kanaatindeyim...” (ÖGR.11).

“Cevap 7: ... Bu anlamda ‘Toplumsal cinsiyet eşitliği’ konusu sosyoloji dersinde ele alınırken; muhafazakarlık, modernizm ve feminizm gibi kavramların tanımlanarak bu kavramların her bireyde, her kurum ya da örgütte, her uygulamada aynı tanımıyla anlaşılmadığı ve uygulamaların da bu tanım ve anlayışlar üzerinden şekillendiği öğrencilere anlatılmalıdır. Ayrıca muhafazakarlık, modernizm, feminizm gibi akım/düşüncelerin herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir ‘ideal’ olmadığı ama ne yazık ki örneğin modernliğin ülkemiz geçmişinde bir ideal olarak sunulup halka baskı aracı olarak kullanıldığı tartışılabilir. Ayrıca kadın haklarının geçmişten günümüze seyri ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ bağlamında kronolojik sırayla işlenebilir” (ÖGR.11).

Kısaltılarak yer verilen ÖGR.11’in ifadelerinde de toplumsal cinsiyet hakkındaki tartışmalarla ilgili noktalar vardır ve kadın emeği bunlardan biridir. Arat’tan aktaran Duruoğlu (2007) bir makalesinde kadınların ev dışında çalışma öyküsünün kapitalizmin başlangıç yıllarına denk geldiğini belirtmekte ve kadınların yine de ev işlerine benzer sektörlere yönlendirildiğini eklemektedir. Bu sektörler eğitim, sağlık ve tekstil işleri olabilmektedir. Buradaki asıl problem ise kadının eşit iş gücünde çalışırken erkeğe oranla daha az ücret alması, bunalım dönemlerinde önce kadınların işten çıkarılması ve kadının ev içi işlerde de daha fazla emek vermesi sebebiyle kadın emeğinin görünmezliğidir. Bu konular Ortaöğretim düzeyinde bir derste ele alınacaksa somut verilerle birlikte Sosyoloji dersinde işlenmesi gerçekten de oldukça uygundur.

ÖGR.11’in ifadelerinde göze çarpan detaylardan biri ders kitabına dair eleştirileridir. Araştırmanın da kitap incelemesinin ardından vardığı sonuç bu ifadelerle örtüşmektedir. Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı ayrımcı, cinsiyetçi, olumsuz bir üsluba sahip değildir. Özel olarak kadını ikincil konuma getirmek gibi bir niyeti olmadığı açıktır. Ancak aynı zamanda toplumsal cinsiyet konusuna doğru biçimde değinmemektedir ve eksiktir. Bu eksiklik feminizm kavramına yer verilerek ya da “Atatürk’ün Kadınlara Verdiği Önem” gibi başlıklarla kapatılmaya çalışılmıştır ancak bu da durumu daha eğreti bir hale sokmaktadır ve öğretmenlerin de değindiği gibi ‘kadını insanlaştırmak’tan uzaktır. Kitap hakkındaki incelemenin detaylarına çalışmanın 4.1. başlığında ulaşılabilir. Özetle öğretmenlerin görüş ve önerileri ile araştırmanın ders kitabına dair eleştirileri birbiriyle örtüşmektedir.

BÖLÜM 5

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

5.1. Sonuç

Bu çalışmanın ana probleminin oluşmaya başlamasından tamamlanmasına kadar geçen süre içinde bu araştırmayı destekleyecek başka çalışmalar, kadın çalışmalarına yönelik artan ilgi ama bir o kadar da devam eden kadın cinayetleri aslında bu konuya yönelmiş olmanın ne kadar da doğru olduğunu ispatlar niteliktedir.

İlgili araştırmalar pek çok farklı bağlam içermektedir. Kadın çalışmalarının öncüleri feminist akademisyenler; Osmanlıdaki kadın hareketine, kadın dergilerine, sanat tarihindeki kadınlara, kadın cinayetlerine, medyadaki, dizi, film ve reklamlardaki kadın imgesine, kadın iş gücüne, queer teorisine, yeni feminizme, veganizme, kentleşmedeki kadına, kadın bedenine ve belki de eklemenin mümkün olmadığı nice farklı bağlamda kadına odaklanmış durumdadır. Bu yönelim, kadın çalışmalarına olan ilgideki bu artış, kadını ikincil konuma yerleştirmeye çalışan ataerkil sistemi dönüştürmek adına sevindirici bir atılımdır.

Kadın çalışmalarında toplumsal cinsiyet ve eğitimi de ilişkilendiren araştırmalar elbette bulunmaktadır. Bunlar daha önce de bahsedildiği üzere kız çocuklarının okullaştırılmasına yönelik projeler başta olmak üzere son zamanlarda akademideki kadın temsili ve her dersten ders materyallerinin cinsiyetçi tutumlarının incelenip eleştirilmesine yöneliktir. Henüz çok yeni olmakla birlikte toplumsal cinsiyet eğitmen eğitimi çalışmaları da hız kazanmaktadır ve umut vericidir.

Tüm bu çalışmalara ve artan duyarlılığa rağmen bu tezin yazıldığı süre içinde kadın cinayetlerine dair başvuru kaynağı olarak kullanılan Kadın Cinayetlerini Durduracağız

Platformu yeni bir rapor yayınlamıştır. Rapordaki verilere göre sadece 2017 Haziran ayında 35 kadın öldürülmüştür. Bu sonuç ve tabii ki çalışmada yer verilen diğer rakamlar kadına yönelik olumsuzlukların iyileştirilmesi için umut veren tüm çalışmaların direncini maalesef kırmaktadır. Ancak bu sonuç aynı zamanda bu tezin varsayımını destekler niteliktedir; kadına yönelik şiddetin durdurulması ve diğer tüm olumsuzlukların ortadan kaldırılması için yapılan akademik çalışmalar, medyadaki söylemlere dair eleştiriler, sivil toplum kuruluşlarının ve hükümetin çalışmaları bir noktaya kadar etkili olabilmekte, sorunu tam anlamıyla çözememektedir. Bu durumda en önemli ve öncü kurumun eğitim olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Toplumsal dönüşümü zaman içinde ancak ve ancak eğitim sağlayacaktır.

Çalışmanın öncelikle şiddetle ilgili çıkarımları üzerine düşünüldüğünde şiddetin birçok farklı kaynaktan beslendiği görülmektedir. Bu besleniş ve etimolojisindeki yan kavramlar şiddeti farklı türlere ayırmakta ve bireysel – psikolojik, toplumsal – sosyolojik sorunların ortaya çıkmasındaki güçlü etkisini ortaya koymaktadır. Bu şiddetin kadına yönlendirilişinin tarihinde ise mizojini kavramı yer almakta ve KYŞ geçmişten bugüne ciddi bir problem olma özelliği göstermektedir.

Ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kadınların yaşamını birçok yönden olumsuz etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet, doğuştan getirilen bir kader değildir; toplumdan topluma hatta aynı toplumda farklı dönemlerde değişebilen rollerdir. Ataerkil toplumlarda başarılar genellikle erkeklere atfedilirken; kadınlar ev içi işlere hapsedilmekte, kadınların yetenek ve yeterlilikleri görmezden gelinmektedir. Sadece fiziksel, cinsel şiddet veya kadın cinayetleri değil, kadının görmezden gelinmesi de KYŞ olarak değerlendirilmeli ve söz konusu durum iyileştirilmelidir.

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarından bugüne sosyoloji dersleri okutulmakta ve dersin öğretim programı dönemin özelliklerine göre zaman zaman yenilenmektedir. Sosyoloji toplumu inceleyen ve olanı olduğu gibi aktaran bir bilim olarak kabul edilmektedir. Toplumun şiddet, KYŞ ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili bir problemi söz konusu olduğunda böyle bir probleme eğilmesi gereken ilk bilim dallarından biri ve dolayısıyla örgün eğitim içindeki ilk derslerden biri sosyolojidir. Bu varsayımdan yola çıkılarak araştırma kapsamında Emine Aşan’ın kaleme aldığı ve 2012-2013 öğretim yılından itibaren beş yıl okutulması planlanan Sosyoloji ders kitabı incelenmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı çalışan 18 Sosyoloji dersi öğretmeni ile görüşülmüş, toplumsal cinsiyet hakkında ve dersin bu konudaki yeterliliği hakkında sorular sorulmuştur. Bulgular

araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Sosyoloji dersi bugünkü haliyle toplumsal cinsiyet eşitliğinin eğitimi için yeterli değildir.

Sosyoloji ders kitabı ve sosyoloji öğretmenleri ayrıca cinsiyetçi üslup ve tutuma sahip değildir. Bununla birlikte ders kitabında eksiklikler göze çarpmaktadır ve öğretmenler de ders kitabını ve dersin öğretimini toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında eleştirmektedir. Ders kitabı ‘feminizm’e kavramsal olarak değinmeye çalışmaktadır. Ancak temel sorun ve eksiklik Sosyoloji kitabında, kadının toplumdaki yerine değinirken eleştirel bir bakış açısı sunulmamasıdır. Sosyoloji elbette ideal olan toplumu aktarma amacıyla değildir ama olanı olduğu gibi aktarma özelliği bile söz konusu kitaba yansımamaktadır. Kitapta Türkiye’nin en büyük insanlık sorunlarından biri olan KYŞ’ye, kadının çeşitli mesleklerde, bilim veya sanattaki temsil sorununa asla değinilmemektedir. Bu problemlerin göz ardı edilmesi toplumsal cinsiyet rollerini ve bu roller sebebiyle ortaya çıkan olumsuz sonuçları kabullenmek, hatta pekiştirmekle eş değerdir. Durumun düzeltilmesi amacıyla, görüşme yapılan sosyoloji öğretmenlerinin de önerileri ışığında, çalışmanın önerileri bir sonraki başlıkta ele alınmaktadır.

5.2. Öneriler

Ortaöğretim Sosyoloji dersinin toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimine yönelik yeterli duruma getirilmesi amacıyla, araştırma kapsamında görüşme yapılan öğretmenler tarafından gerçekleştirilmesi önerilen değişiklikler cinsiyetçi üslubun tamamen ortadan kaldırılması noktasında odaklanmaktadır. Bu öneri dahilinde ders kitabının özellikle ayrımcı, cinsiyetçi bir üsluba sahip olmadığını hatırlatmakta fayda vardır. Ancak bu öneriyle kastedilen özellikle ‘kadın’ vurgusu yapılan bazı notlar ve başlıkların değişimidir. Örneğin 6. Üniteye yer alan ‘Kadının Aile ve Toplum İçindeki Konumu’ başlığı problemlidir.

Bu başlık altında feminizm kavramına yer verilmektedir. Ancak görüşme yapılan öğretmenlerin de vurguladığı gibi Türkiye’de kadının konumuna dair problemlerden hiç bahsedilmeyen bir kitapta feminizm tanımı eğreti durmaktadır. Bu nedenle ikinci ve diğer önemli öneri Türkiye’de kadının konumuyla ilgili gerçeklerin çarpıcı biçimde sunulmasıdır. Sosyoloji ders kitabı bu gerçeklikten uzak bir biçimde, bu bölümde ‘Fatma Aliye Hanım’ın biyografisine yer vermekte ve Türkiye’de kadının konumunu Fatma Aliye Hanım’la ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla feminizm kavramının öğrenciye bu haliyle aktarılması pek de mümkün değildir.

‘Kadının Aile ve Toplum İçindeki Konumu’ başlığı başlı başına zaten aile ve toplum içinde kadını erkekten ayırmaktadır. Bu başlık, kadının aile ve toplumda erkekten farklı statü ve rollere sahip olduğunun gizli iddiasını taşımaktadır. Üstelik çalışmanın kitap incelemesine yer verdiği bölümlerde de belirtildiği gibi Osmanlı Döneminden ve hatta harem kavramından bahsedilen performans görevi okuma metni de aynı başlık altında bulunmakta, bu metinde haremdeki kadınların iyi eğitilmiş olduğu belirtilmektedir. Haremin ve haremdeki kadınların feminizmle ve kadının bugün toplumdaki konumuyla ilgisi tartışmaya açıktır. Daha net bir biçimde ifade etmek gerekirse bu okuma metni alakasız ve gereksizdir.

Öğrenciye feminizm anlatılacaksa başlığın adı “‘Türkiye’deki Kadın Hareketi ve Feminizm” olarak belirlenebilir. 1970’li yıllardan bugüne kadınların verdiği mücadele anlatılabilir, biyografi örneği olarak Duygu Asena veya başka bir feministe yer verilebilir. Ayrıca yine okuma metinlerinde KYS hakkında ya da kadın cinayetleri hakkında istatistiklere ve haberlere, bu konuyla mücadele eden Mor Çatı gibi kurum ve kuruluşların geçmişine yer verilebilir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan öğretmenler de ders içeriğinde kadın tarihine ve feminizmin tarihçesine yer verilmesini önermektedir. Feminizm kavramı bu tür bir anlatımla öğrenciye daha doğru biçimde aktarılacaktır. Duygu Asena veya Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı sadece bir örnektir. Bu örnekler değiştirilmeli ancak nitelik aynı kalmalıdır.

Bu temel öneri dışında kitaptaki bazı görseller ve örneklerle ilgili eleştiriler çalışmanın ‘2.5. Ortaöğretim Sosyoloji Ders Programı ve Kitabında Toplumsal Cinsiyet’ başlığında daha detaylı biçimde ele alınmaktadır. Bu detaylar arasında Türk sosyologlara örnek verilen bir bölümde, kadın sosyologlara daha çok yer verilmesi önerisi de bulunmaktadır. Bu sosyologlar Behice Boran, Mübeccel Belik Kıray ya da günümüze daha yakın isimlerden kadın çalışmalarına katkısı olan akademisyenler olabilir. Bu gibi detaylar şüphesiz önemlidir ancak Sosyoloji dersi toplumsal cinsiyet eşitliğini anlatacak bir ünitenin hayata geçirilmesi için uygun bir derstir.

Söz konusu yeni bir ünite ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitliği’ başlığı altında işlenebilir ve böyle temel bir değişim bu kitapta cinsiyet eşitliği konusunda bir takım öğelerin olumsuz yansımalarını en aza indirecektir. Çünkü böyle bir ünite toplumsal cinsiyetin bir kader olmadığına, aile ve toplumda kadın ve erkekler arasındaki işbölümü ayrımında keskin bir çizgi olmaması gerektiğine, kadınların yaşadıkları problemlere, bu problemler karşısında kadınların güçlü duruşuna ve mücadelesine değinecektir, değinmelidir. Böylece sosyoloji

dersi toplumsal cinsiyet eşitliğini ortađđretim dűzeyindeki օđrencilere benimsetmek için օnemli bir ilk adımı atmış olacaktır. Bu adım da beraberinde getireceği çalışmalarla toplumsal cinsiyet rollerinin olumsuz yansımalarını ortadan kaldırmak adına ihtiyaç duyulan toplumsal değişimin temelini oluşturacak ve Tűrkiye’deki eril sistemin olumsuz sonuçları en aza indirgenecektir.

KAYNAKLAR

- Acun, F. (2007). Görsel verilerde kadın imajı (1923-1960). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(16), 91-112.
- Altıntaş, M., Ünsal, D., Topaloğlu, M., & Güleç, H. (2012). Bir kısır döngü olarak şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 112-137.
- Alver, K. (2002). Türk sosyolojisinde 'kırılma' ya da yeni yönelim: 1940'lı yıllar örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1).
- Arıtürk, M. H. (2017). Platon'un toplum ideali içerisinde kadının yeri. *Düşünme Dergisi*(10), 28-38.
- Arslanoğlu, İ. (2001). Ortaöğretimde sosyoloji öğretimi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(18), 6-25.
- Aşan, E. (2012). *Ortaöğretim sosyoloji ders kitabı*. Ankara: Ekoyay Eğitim .
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory an agentic perspective. *Annual Review of Psychology*(52), 1-26.
- Başak, S. (2005). Türk sosyolojisinde yapı araştırmaları. *Bilig*(32), 33-63.
- Baydar, V. (2013). Popüler kültürde mizojini. *International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*(8), 151-165.
- Bener, Ö., & Günay, G. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*(3), 157-171.
- Benjamin, W. (2014). Şiddetin eleştirisi üzerine. A. Çelebi, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine* içinde(F. B. Aydar, Z. Direk, & E. Göztepe, Çev., s. 19-42). İstanbul: Metis.
- Berber, N. (2016). Kadına yönelik şiddet. F. Saygılıgil, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde, (s. 249-270). Ankara: Dipnot.

- Berktaş, F. (2012). Kitap tanıtımı: Osmanlı Kadın Hareketi. *Kadın Araştırmaları Dergisi*(10), 119-123.
- Berktaş, F. (2016, Haziran). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yeni kimlik arayışları bağlamında popüler feminizm ve Duygu Asena. *Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi*(1305), 7-15.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal cinsiyet*. (K. Ay, Çev.) İstanbul: KADAV.
- Bora, A. (2008). *Sivil toplum kuruluşları için toplumsal cinsiyet rehberi*. Ankara: Odak Ofset.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis.
- Chul Han, B. (2016). *Şiddetin topolojisi*. (D. Zaptçioğlu, Çev.) İstanbul: Metis .
- Coser, L. A. (2010). *Sosyolojik düşüncenin ustaları: Tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler*. (H. Hülür, İ. Mazman, & S. Toker, Çev.) Ankara: De Ki.
- Çakır, S. (2011). Feminist tarih yazımı: Tarihin kadınlar için, kadınlar tarafından yeniden inşası. S. Sancar, *Brikaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* içinde, (s. 505-533). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K., & Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 95-107.
- Donovan, J. (2015). *Feminist teori*. (A. Bora, M. Ağduk Gevrek, & F. Sayılan, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Sistem.
- Durakbaşı, A. (2008). Kadınların tarihinden dersler: Feminist bir sosyoloji için notlar. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 15-26.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir? *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(12), 1-18.
- Duruoğlu, T. (2007). Emek piyasasında cinsiyetçi ücret ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(24), 61-76.
- Fine, C. (2015). *Toplumsal cinsiyet yanılsaması*. (K. Tanrıyar, Çev.) İstanbul: Sel.

- Gazioğlu, E. (2013). Kadın cinayetleri: Kavramsallaştırma ve sorunlu yaklaşımlar. *Sosyal Politika alışmaları*, 7(30), 89-99.
- Gelbal, S. (2006). *Okullarda şiddetin önlenmesi: Mevcut uygulamalar ve sonuçları toplantısı*, 1-133. Türk Eğitim Derneği.
- Güldü, Ö., & Ersoy Kart, M. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 97-116.
- Güler Yıldız, T., & Yağan Güder, S. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 424-446.
- Gümüşoğlu, F. (2016). *Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet 1928'den günümüze*. İstanbul: Tarihçi.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal cinsiyet ve din. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*(4), 58-80.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2014). *Türkiye 'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması özet raporu*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2015). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması ana raporu*. Ankara: Elma Teknik Basım.
- Holland, J. (2016). *Mizojini - dünyanın en eski önyargısı*. (E. Okyay, Çev.) Ankara: İmge.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. (2015, Ocak 1). *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu*. Temmuz 04, 2017 tarihinde Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu: <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/kategori/veriler> adresinden alındı
- Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı. (2012). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Kağıtçıbaşı, . (2013). *Günümüzde insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kaplan, U. (2016). *Şiddeti yenmek eğitimle gelişmek*. İstanbul: Varlık.

- Kaptan, Ö. (2015). Türkiye'de kadına yönelik şiddetin on yılı. *Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi*, 4(9), 31-45.
- Kızmaz, Z. (2006). Şiddetin sosyo - kültürel kaynakları üzerine sosyolojik bir yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 247-267.
- Kortantamer, S. (2010). Ortaçağ İslam Dünyasında kadın. *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi Bildiri Kitabı*, 4, s. 380-384. İzmir: Dinç.
- Manav, F. (2016, Aralık). Ortaöğretim felsefe grubu dersleri (sosyoloji, psikoloji, mantık) mevcut öğretim programlarında Türk bilim insanları: sorunlar ve çözüm önerileri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*(9), 174-184.
- Mete Otlı, B. (2009). Okul psikolojik danışmanlarının 'Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı (2006 - 2011+)' na ilişkin görüşleri. *New World Sciences Academy*, 4(3), 1017-1125.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2015, Şubat 19). *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*. <https://www.morcati.org.tr/tr/>: <https://www.morcati.org.tr/tr/299-tbmm-kadina-yonelik-siddetin-sebeplerinin-arastirilarak-alinmasi-gereken-onlemlerin-belirlenmesi-amaciyla-kurulan-meclis-arastirma-komisyonu-dikkatine> adresinden alınmıştır
- Nazik Işık, S. (2002). 1990'larda kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele hareketi içinde oluşmuş bazı gözlem ve düşünceler. A. Bora, & A. Günel, *90'larda Türkiye'de Feminizm içinde* (s. 41-73). İstanbul: İletişim.
- Notz, G. (2011). *Feminizm*. (S. D. Çetinkaya, Çev.) Ankara: Phoenix.
- Ögel, K., Tarı, I., & Yılmazçetin Eke, C. (2005). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. İstanbul: Yeniden.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye'de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*(33), 93-112.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G., & Baysan Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Özkazanç, A. (2013). *Cinsellik, şiddet ve hukuk*. Ankara: Dipnot.

- Özküralıplı, İ. (2016). Queer teori. F. Saygılıgil, *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde (s. 213-231). Ankara: Dipnot.
- Öztan, E. (2016). Feminist araştırmalar ve yöntem. F. Saygılıgil, *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde (s. 271-291). Ankara: Dipnot.
- Polat, O. (2015). *Şiddet*. Ankara: Seçkin.
- Sakallı Uğurlu, N., & Akbaş, G. (2013). Namus kültürlerinde “namus” ve “namus adına kadına şiddet”: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 76-91.
- Sallan Gül, S. (2008). Sunuş: Demokrasi kavşağında feminizm ve kadın meselesi. *Toplum ve demokrasi Dergisi*, 2(4), 7-16.
- Saraç, S. (2013). Toplumsal cinsiyet ve kadın. U. Belek, G. Aras, Ş. Erdem Tuzlukaya, C. Ertung, L. Gültekin, G. Güneş, . . . P. Yıldırım, G. Güneş, L. Gültekin, C. Ertung, & A. Şimşek, *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları* içinde, (s. 27-34). Ankara: Atılım Üniversitesi.
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. Ankara: Dipnot.
- Sayılan, F. (2008). Gender and education in Turkey. S. Wigley, A. M. Nohl, & A. Akkoyunlu Wigley içinde, *Education in Turkey* (s. 247-270). Berlin: Waxmann.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. (F. Çok, H. Ercan, M. Artar, E. Uçar, S. Sevim, M. Bağlı, . . . E. G. Kapçı, Çev.) Ankara: İmge.
- T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2014, Eylül 04). *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*. Temmuz 04, 2017 tarihinde <https://kadininstatusu.aile.gov.tr>:
<https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/siddet-onleme-ve-izleme-merkezi> adresinden alındı
- Tatlıhoğlu, K., & Küçükköse, İ. (2015). Türkiye'de kadına yönelik şiddet: Nedenleri, koruma, önleme ve müdahale hizmetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 194-209.
- Tezer Asan, H. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2(2), 65-74.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi.* (2017). Türkiye Büyük Millet Meclisi resmi internet sitesi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim adresinden alınmıştır
- Uzbaş, A. (2009). Okul psikolojik danışmanlarının okulda saldırganlık ve şiddete yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(18), 90-110.
- Veur, D., Vrethem, K., Titley, G., & Toth, G. (2014). *Toplumsal cinsiyet konu(şma)ları.* (Ş. Kıymaz Bahçeci, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- World Health Organization.* (2017). [www.who.int: http://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/](http://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/) adresinden alınmıştır
- Yaman Efe, Ş., & Ayaz, S. (2010). Kadına yönelik aile içi şiddet ve kadınların aile içi şiddete bakışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 23-29.
- Yörük, A. (2009). Feminizm/ler. *Sosyoloji Notları*, 63-85.
- Zabun, B. (2012). Türkiye’de sosyoloji dersi öğretim programlarının amaç ve içeriklerinin toplumsal değişmeye paralel olarak değişimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 157-170.

EKLER

EK 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ortaöğretim Düzeyinde Sosyolojik Öğretimi Hakkında Öğretmen Görüşme Formu

Görüşülen kişinin,

Adı – Soyadı:

Cinsiyeti:

Doğum Tarihi:

Çalıştığı Kurum:

Soru 1) Sizce toplumsal cinsiyet nedir?

Soru 2) Toplumsal cinsiyet rolleri ataerkil toplumlarda kadının yaşamını nasıl etkilemektedir?

Soru 3) Bir önceki soruyla bağlantılı olarak, sizce Türkiye ataerkil bir toplum mudur ve kadının günümüz Türkiye’indeki durumu nedir?

Soru 4) Bir öğretmen olarak toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki bilgi ve duyarlılığınızı yeterli buluyor musunuz? Nedenleriyle açıklayınız.

Soru 5) Sosyoloji dersi öğretim programı ve kitabını toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi hakkında yeterli buluyor musunuz? Nedenleriyle açıklayınız.

Soru 6) Ders sırasında herhangi bir konu (Örneğin ‘Toplumsal Kurum Olarak Din’ başlığı ya da eğitim, ekonomi ile ilgili farklı başlıklar) işlenirken, konuyu toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirme sıklığınız nedir? İlişkilendiriyorsanız, öğrencilerin tepkilerini ve ilişkilendirme biçiminizi örneklendirerek açıklayınız.

Soru 7) Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sosyoloji dersi kapsamında ele alınışıyla ilgili önerileriniz var mı? Varsa nelerdir?

Teşekkürler...

İlksen ÜSTÜNDAĞ

GAZİ GELECEKTİR...